

~ PASAULES ~
SLAVENĀKIE VĪRI

VOLFGANGS
GOETHE

J. M. G. Jones

Saturs.

	L. p.
Ievadam	5
Goethes bērnība un agrā jaunība	13
Studenta gadi	26
Herders	36
Vētras un trauksmes laikmets	41
Egmonts un uzvara par jaunības titānismu	58
Pirmie gadi Veimārā	67
Italiņā	82
Atkal Veimārā	94
Ifigenija un Tasso	99
Šillers	113
Goethes audzināšanas romāns — Vilhelms Meisters	118
Goethes paša sevis audzināšana	146
Goethe un politika	154
Hermans un Doroteja	168
Pēc Šillera nāves	172
Pirmradniecība	185
Goethes Pandora un viņa atmiņu grāmata	192
Goethes lirikas posmi	206
Goethe kā domātājs	233
Goethes dzīves gudriba	260
Fausts	289
Goethes rakstu izdevumi	334
Literātūra par Goethi	334

PASAULES SLAVENĀKĀI VĪRI. №16/17.

Prof. Aleksandrs Dauge

VOLFGANGS
GOETHE

Dzīve un darbi

Monografija

Ilustrēta

A. Raņķa izdevniecība.
Rīgā, Kr. Barona ielā Nr. 27.

Grāmatu splestuve
„IZDEVĒJS”,
Elizabetes ielā № 83-85

I e v a d a m.

Vai mums, divdesmitā gadusimteņa cilvēkiem, un vai mums latviešiem ir kas meklējams un atrodams lielā vācu dzejnieka-domātāja Goethes pasaulē? Vai Goethem ir mums kas sakāms, ko cits neviens mums nevar pateikt, vai mēs ko zaudētu, ja šo Goethes teikto vārdu nedzirdētu? Un vai tāpēc grāmata par Goethi latviešu valodā mums vajadzīga, vai nepieciešama?

Goethe ir viens no tiem pasaules lielajiem gariem, kas vēl ne tik vien kā tagad nav novecojies, bet kas nekad nevar novecoties, tāpat kā Homērs, Aischils, Dante, Servantess, Šekspīrs. Un ja viņš arī no visiem vācu dzejniekiem ir visvāciskākais, ir vācu ģenija vispilnīgākais un ideālākais iemiesojums, tad viņš reizē ietver sevī un pauž tik daudz vispārcilvēcīga, ka ne tikai vācu tauta, bet katra kultūras tauta, katrs cilvēks un tā tad arī katrs latvietis, kas pie viņa nāk, no viņa nevar aiziet bagātām dāvanām neapveltīts.

Kad 1932. gadā*) pieminēja Goethes miršanas dienu, tad nebija nevienas kultūras tautas, kas šo dienu nebūtu atzīmējusi dziļā godbijībā un apbrīnā. Pat tanīs zemēs, kur valda Vācijai un vācu kultūrai ne visai labvēlīgs noskaņojums, Goethes atceres dienā pateicībā atzīmēja to, ka viņš visla-

*) Goethe ir dzimis 28. augustā 1749. gadā, miris 22. martā 1832. gadā.

bāko, ko radījis, devis ne tikai vācu tautai, bet katrai tautai, visai cilvēcei.*)

Ir dzejnieki, kas ģeniālākus darbus ir dari-nājuši, domātāji, kas dziļākas domas domājuši, cilvēki, kas daudzpusīgi bagātāku cilvēcīgu dzīvi dzīvojuši, bet vēsture mums nezina vēstīt ne par vienu, kā dabā un raksturā būtu bijušas sakopotas, tikai kāpinātā veidā, visas tās īpašības, spējas, tieksmes, kas, mazāk pilnīgā veidā piemīt katram vienkāršam caurmēra cilvēkam. Goethe bija cilvēka būtības normas visaugstākais kāpinājums, un tāpēc viņš var būt saprotams katram, un katram var ko dot. Par Goethi mēdz teikt, ka viņš savas būtības veidošanai ņēmis vielu no visiem cilvēkiem, no visa cilvēcīgā, un tāpēc tad viņš arī esot bijis «viscilvēcīgākais» cilvēks. Goethes dzīves stāstu lasot, katrs pārdzīvo it kā atmiņas par savu paša dzīvi. Goethes dzīves visi posmi atbilst katra caurmēra cilvēka dzīves visiem posmiem, ar visām to meklēšanām, maldiem, uzvarām, pametumiem, ilgām, cerības vai izmisuma brīžiem.

Kad salīdzinājuma dēļ iedomājamies citu lielu vācu dzejnieku un domātāju — Fridrichu Nīčši — tad prestats Goethem ir pārsteidzoši spilgts. Ja arī Nīčšes dzīvē ir daudz tāda, ko var būt pārdzīvojis katrs normāls cilvēks, tad tomēr viņa dzīve, visā visumā ņemot, bija pavisam īpatnēja, ārkārtīga, tāda, kādu varēja dzīvot tikai viens vienīgs cilvēks pasaulē — Nīčše. Arī Nīčšes mācība, viņa valoda, viņa stils ir ārkārtīgs, pavisam neparasts, apmulsinoši daudzdomīgs, uztraucoši paradoksāls. Prasības, ar kādām viņš nāk pie cilvēkiem, ir ne-

*) Lai minam kaut franču rakstnieka André Suarès'a spriedumu par Goethi viņa jubilejas grāmatā «Goethe, le Grand Européen», kurā viņš saka, ka Eiropai neesot cita glābiņa, kā tikai Goethes garā, ka Eiropa būtu tukšs vārds bez Goethes. Vai lai aizrādām uz itaļu rakstnieku Benedetto Croce, kas Goethes darbos saka saskatām augstākās cilvēcības idejas vispilnīgāko iemiesojumu.

žēlīgi stingras, inkvizitoriski bargas, un viņu lieluma priekšā cilvēks, sajūtot savu mazumu, zaudē ticību pats sev un saņemst, tā kā Ibsena Branda prasības priekšā: visu, vai neko!

Goethes valoda ir katram saprotama, un prasības, kādas viņš stāda, var pildīt katrs cilvēks, ja vien stipri grib, ja vien visiem spēkiem cenšas. Goethe nenāk kā tiesnesis vai soģis, bet kā draugs. Viņš tev tic un tevī modina ticību pašam sev. Viņš zin, ka katrā cilvēkā ir kaut kas, kā nav nevienā citā, ka katrs kaut ko zin, kā nezin neviens, ka katrs var kaut ko tā darīt, kā neviens cits visā pasaulē. Viņš arī zin, ka ar katru tautu tā ir, ka katras tautas dvēselē slēpjas tādas bagātības un tāds skaistums, kāda citām nav, ka katrai tautai ir kas dodams citām, ka katrai pasaulē ir sava misija, kas tai jāpilda un ko tikai viņa vien var pildīt.

Goethem bija brīnišķīga spēja atminēt otra cilvēka dvēseles mīklu, saskatīt to, kas viņā visīpatnējākais un visvērtīgākais. Un satiksmē, pat vienkāršā sarunā prata to uzmodināt un likt tam atvērties. Daudzi par to ir stāstījuši, ka Goethe viņiem «viņus pašus parādījis», ka viņi paši nemaz nav zinājuši, kas viņos ir, kādi viņi ir, nav sev ticējuši, bijuši neskaidrībā par to, ko darīt, kurp iet, bet Goethe viņiem palīdzējis «sevi pašu atrast». Un nu tikai viņi sākuši dzīvot savu paša dzīvi, īstu dzīvi, apzinīgi, skaidrībā un ticībā.

Tas tāpēc tā varēja būt, ka Goethem bija dziļa cieņa un godbijība pret visu esošo, pret visu, kas dabā, cilvēkos, kas katrā atsevišķā individā. Viss viņam, savā īpašā valodā, kaut kā pauda dievības mūžīgo ideju. Viss «pārejošais» viņam bija «mūžīgā» simbols, visā viņš redzēja mirdzam mūžības atspulgu, visā izjuta visdzīves dvesmu, viss bija Dieva - Dabas izstarojums. «Aristokrats» Goethe tāpēc patiesībā pēc visas savas būtības bija īsts «dēmons» vārda visskaistākā nozīmē.

jo «Dieva priekšā», visi bija vienādi, viss vienāds, vienādi labs un skaists, ja vien tas patiesīgi un pilnīgi izpauđa savu īsto būtību.

Savā dzejā Goethe vissiltāk ir suminājis, visaugstākā godā ir cēlis pavisam vienkāršu sīkpilsoņu meitiņu, un nevis kaut kādu ārkārtīgu prāta, rakstura vai spēju dēļ, bet par viņas tīri cilvēcīgo mīlumu, viņas dziļo iekšīgo patiesīgumu, par to, ka viņa tāda kā bija, bija ar visu sirdi un prātu, pavisam un līdz galam. Lielais, ģeniālais Fausts vienkārši mīlās Grietiņas priekšā daudzējādā ziņā ir mazs, un galu galā nevis Fausts Grietiņu pācēļ, bet Grietiņa Faustu. Viņa ir tā, kas to ved klāt Dievmātei un par viņu lūdz, lai viņu uzņemtu jaunā dzīvē.

Goethe vispār cilvēkus nevērtēja pēc kaut kādiem ārkārtīgiem sasniegumiem, slaveniem darbiem, pēc augsta sabiedriskā stāvokļa, pēc lielām dāvanām, pat ne pēc ģeniālītes. Katrs, kas īsts un patiess, kas pats ar sevi saskaņā, kas visā, ko domā, runā, vai dara, sirsnīgi, godīgi un patiesīgi izpauž to, kas viņš īstenībā ir, viņa acīs bija labs un liels. Goethe katru mēroja ar savu īpašu, bet ne ar vispārēju mērogu. Un nekad nesagaidīja un neprasiņa, lai viens otram būtu līdzīgs. Līdzīgs katrs lai censtos būt visaugstākajam, tā viņš mācīja, bet tas nozīmē, lai katrs censtos būt «pilnīgs sevī».

Šo «pilnību sevī», tā Goethe domāja, cilvēks var sasniegt taisni tad, kad nedara pakal citiem, bet kad paliek uzticīgs pats sev. Tāpēc katram jācenšas sevi pašu saprast un taisnīgi novērtēt. Bet to sasniegt, tā viņš domāja, nevar tad, kad vienīgi par sevi domā, prāto, kad sevi rakņājas, sevi «analizē». Neviens nevar sevi pašu teorētiski izdomāt, lai domātu cik ilgi domādams. Sevi pašu atrast, saprast, novērtēt cilvēks var tikai darbā, tikai dzīvē aktīvitātē, pastāvīgās aktīvās attiecībās ar citiem. Tad viņš sevi redz visādās situāci-

jās, visādu problēmu priekšā, redz ko var, kā nevar, kas viņam ir, kā trūkst, redz sava rakstura spēku un nespēku, savu zināšanu un prasmes pilnību un nepilnību. Tā viņam pamazām uzaust skaidriba par sevi un viņš arī zin, pa kādu ceļu jāiet, lai «sevi piepildītu».

Tā tad domājot vien, nekā nevar izdomāt par sevi, par citiem, par dzīvi, bet tikai ar visu stājoties sakaros dzīvā aktivitātē.

Goethem, lielajam domātājam, visaugstākās dzīves gudrības mācītājam, dzejniekam, zinātniekam, tomēr visur un arvienu likās, ka prāta vien, domu vien, teoriju vien ir par maz. Viņš katru teorētisku domu tāpēc arvienu centās pārbaudīt praksē, idejas saistīt ar reālībām, vispārīgo ar atsevišķo.

Tikai tā, pēc viņa domām, var ne tik vien gūt skaidras atziņas, bet tikai tā arī var dzīvot ražīgu dzīvi. Tas, kas dzīvo tikai idejās vien, top neauglīgs, tas, kas grozās tikai ap reālām lietām vien, šinīs lietās, kā akls, apmaldās. Abos gadījumos cilvēks kļūst dzīvei nederīgs.

Bet dzīvot, dzīvi veidot, dzīvi kāpināt, ir Goethes augstākais mērķis. Visam, ko mēs darām, ko domājam, ko mācāmies, visam, ko smēlam no zinātnes, vai no mākslas, visam ko mums dod satiksme ar citiem cilvēkiem, visam jākalpo dzīvei. Es nīstu visu, teica Goethe, kas tikai vairo manas zināšanas, bet kas mani nedara spējīgāku pareizi dzīvot.

Būt dzīvē auglīgam — tas bij Goethes mīļākais vārds. Tādēļ viņš arvienu sevī un citos apkaņoja katra veida bīstamas pārmērības, slimīgu fantastiku un miglainu romantiku, «nesavaldītas stichijas bezjēgas trakošanu», neapvaldītu entūziasmu vai bezprāta naidu un aklu fanātismu. Jābūt jūtu bagātam, stipri jāmīl un stipri jānīst, jādeg karstā entūziasmā, bet visi šie dvēselē kūšājošie spēki jāsavalda, jādisciplinē, ar varenu

gribas spēku jāsatur kopā, lai tie kā dziļi, spēcīgi plūstoši ūdeņi, veltos cietos krastos.

Goethe pats, dabas apbalvots ar varenu temperāmentu, ar pārbagātu jūtu dzīvi, pretišķu tieksmju un kaislību šaustīts, pastāvīgi padots viņu postošam spēkam, kas draudēja pilnīgi izjaukt viņa dvēseles līdzsvaru, visu savu ilgo mūžu neatlaidīgi pie sevis strādāja, lai šo līdzsvaru uzturētu.

Pavisam aplams ir līdz šim vēl arvienu izplatītais ieskats, itin kā Goethe būtu bijis no dabas līdzsvarots un harmonisks cilvēks. Līdz pēdējiem dzīvības gadiem viņā pastāvīgi «vārījās un kūšāja», un katru dienu no jauna viņam vajadzēja pašam sevi atkal savest kārtībā. Bet viņš to spēja. Ilgas pašaudzināšanas, stingras pašdisciplīnas ceļā viņš pamazām bija ieguvis spēku savus «trakos zirgus saturēt grožos». Ar gadiem viņš arvien labāk tos prata vadīt un valdīt. Ja viņš tad droši varēja turpināt savu gaitu, tad nevis tāpēc, ka ar gadiem būtu kļuvis «mierīgāks un prātīgāks», bet tāpēc, ka bija kļuvis arvienu stiprāks. Viņa šķietamais olimpiskais miers nebija nekas cits, kā liels spēks, liela gudrība, varena pašsavaldišanās spēja, apbrīnojama iekšķīga disciplīna.

Tāpat kā laiks ir atmet seno leģendu par iekšķīgi mierīgo un harmonisko, tā arī jāatmet leģenda par vēso, vienaldzīgo, egoistīgo Goethi. Ja viņš ar gadiem arī arvienu retāk ļāva vaļu savām jūtām, arvienu mazāk atklāti izrādīja savas simpatijas vai antipatijas, savu mīlestību, naidu, vai līdzjūtību, tad nevis olimpiskā parākuma apziņā, bet tāpēc, ka viņam kļuva arvienu nepanesamāks viss, kas ir tikai jūsmā vien, tikai aizrautība vien, tikai žēlums vien. Kad viņš p. p. mīļu un tuvu cilvēku nāves gadījumā par tiem ilgi nemēdza runāt, vairījās viņu vārdu minēt, tad nevis aiz vienaldzi-

bas, bet tāpēc, ka negribēja citiem rādīt savas sāpes, bet ar tām centās pats galā tikt, vientulībā.

Goethes personā līdz pēdējiem dzīvības gadiem mājāja un rosījās visi tie «daimoni», par kuriem viņš jaunībā žēlojās, ka viņš ar tiem apbalvots tādā daudzumā, kā neviens cits, ka vai nu kāda laba, vai ļauna feja viņam par dāvanu ielikusi šūpulī «visas pretešķības, kādas vien tik var salasīt cilvēku dabā», un baidījās, vai tik viņš tās pratīšot izlīdzināt un saskaņot.

Bet taisni tāpēc, ka viņā bija tik bezgala daudz gan savā starpā radniecīgu, gan arī radikāli pretēju tieksmju, viņš arī varēja tik daudz saprast, tik daudz kam līdzī just un līdzī dzīvot.

Goethe varēja saprast, cienīt un iemīlēt cilvēkus, kas pavisam citādi bija, nekā viņš pats, citādi juta un domāja, citam kam ticēja, uz citu ko centās, un varēja tos cienīt un mīlēt, ja vien tie bija īsti, patiesi un saskaņā paši ar sevi.

Ja viņš pret tādiem arvienu sajuta patiesu sirsnīgu simpatiju, tad viņš tikpat stipri nicināja visus tos, kas «likās kas esam, bet patiesībā nebija nekas», kas bija neīsti, ārišķīgi, kas arvienu gribēja spēlēt kaut kādu viņiem nepiestāvošu lomu. Tādi viņam likās nevis «esoši», bet tikai «šķietami». Tiem viņš nepiegrieza ne mazākās vērības, un daudzi no tiem no Goethes puses tad arī ir jutušies apvainoti un pazemināti.

Kā Goethe dzīvē un cilvēkos tik daudz ir sapratis un taisnīgi novērtējis, tā cilvēki viņu pašu daudzreiz nav sapratuši, vai ir pārpratuši. Kā viņš katram ļāva dzīvot pēc sava īpatnējā iekšējā likuma, tā daudzi viņam pašam nav gribējuši ļaut tā darīt. Vācijā vienreiz galējie nacionālisti, citu reiz liberāļi, dēموkrati, vai sociālisti, pēdējā laikā arī daži nacionālsociālisti Goethem pārmet, ka viņš bijis par maz «aktīvs», par maz piedalījies sabiedriskās un politiskās dienas cīņās un tānīs nav ieņēmis noteiktu stāvokli. Tie, kas vi-

nam to pārmet, negrib saprast, ka Goethe nebija dzimis tai darbībai, kādu prasa parlaments, tautu sapulces, politisku partiju organizēšana vai vadīšana, bet ka viņa daļa bija — domāt, dzejot, atziņas gūt par dzīvi un cilvēkiem un tās citiem mācīt.

Tas tiesa: Goethe nestāvēja dienas cīņu cīnītāju rindās, bet šie pēdējie pie viņa varenās gaismas sārta arvienu varēja un vēl tagad var aizdegt savas lāpas, lai labāk saredzētu ceļu, pa kādu jāiet. Jo Goethe no savu domu augstumiem redzēja tālāk, nekā tie, kas stāvēja lejā. Un ir skaidrs, ka dienas problēmas arvienu labāk var saprast un arī dienas cīņas labāk var izcīnīt tad, kad uz tām gaismu met lielo garu gaišā un plašā doma.

Par šo lielo cilvēku, lielo dzejnieku un domātāju lai šī grāmata nu vēsta arī mūsu tautai.

Goethes bērnība un agrā jaunība.

Kad lasām lielu vīru, domātāju, dzejnieku biografijas, mēs pa lielākai daļai interesējamies par to un meklējam izskaidrojumu tam, kā viņi tik lieli kļuvuši. Mēs cenšamies izzināt, kādā pasaulē tie dzimuši un auguši, zem kādas apkārtnes ietekmes dzīvojuši, ko paši piedzīvojuši. Jo vairāk mēs par visu to zinām, jo drīzāk ticam, ka viņus sapratīsim.

Šī sensenā metode, ar kuņas palīdzību mēs domājam varam atvērt šo lielo personību dabu, raksturu, būtību un saprast viņu darbu un dzīves saturus un jēgu, nekādā ziņā nespēj mums šo skaidrību dot.

Ja gribam tādu gūt, tad mums jālūko zināmo cilvēku saskatīt viņa garīgās dzīves totalitātē, izprast viņa dabas un rakstura centrālos spēkus un pamata ievirzi. Tas, ko saucam par «apkārtni», par «piedzīvojumiem» mums nekad līdz galam neizskaidros lielo personību dzīvi un darbus, jo viena un tā pati «apkārtnē», vieni un tie paši dzīves notikumi un piedzīvojumi katrā cilvēkā izraisa pavisam citus, gluži īpatnējus procesus, viss tiek dažādi uzņemts, pārstrādāts un uz āru izpaužas pavisam citādā, oriģinālā veidā.

Tā arī mums par Goethi pirmā kārtā nav jāzin visi viņa dzīves notikumi, bet jāzin, kāds viņš pats bija no dabas, kā bija iekšķīgi «konstruēts», kādi spēki viņā rosījās, kuņi no tiem dominēja, kādā savstarpējā sakarībā, saistībā un atkarībā tie atradās.

Mums tādēļ nemaz nav vajadzīgi visi tie varēnās masās sakrātie biografiskie sīkumi, kurus par Goethi savākuši veselās paaudzēs čakli darba rūķi. Mēs tiem esam ieraduši piegriezt pārāk lielu vērību. Mums jālūko no paša sākta gala tvert visu veselo cilvēku, saskatīt viņa īsto, centrālo būtību, un visiem biografiskiem datiem jākalpo šim galvenajam mērķim.

Par Goethi mēs tagad tiešām zinām katru visniecīgāko biografisko faktu, katru sarunu, ko tas vedis, katru zīmīti, ko tas kādreiz uzrakstījis, mēs pārzinām viņa katras dienas gaitu, no uzmanās līdz aizmigšanai, viņa ģimenes dzīves apstākļus, viņa parašas, gaumi, to, kādus ēdienus viņš vismīļāk ēda, kādi tam bij uzvalki, kādi mutes autiņi, ar kādām spalvām un ar kādu tinti viņš rakstīja.*) Šo visādu sīku faktu krāšana par Goethi dažos laikos ir pieņēmusi gluži smieklīgu raksturu, kalpodama vienīgi maz inteliģentas publikas salkanas ziņkārības apmierināšanai. Šāda rakņāšanās būtiski visvienaldzīgākos ikdienas un tīri privātās dzīves sīkumos ir lielā vīra pazemināšana un apvainošana, bet viņa būtības izpratnei nedod itin nekā.

Neizglītoti un neinteliģenti cilvēki, kad tie prāto un runā par Goethi, mēdz vērst uzmanību tikai uz šiem sīkumiem. Viņus interesē tikai viņa tīri privātā dzīve, sevišķi nostāsti par viņa attiecībām ar mīļotām sievietēm, kas tad viņiem dod vielu banālai kritikai un liekulīgai rezonēšanai. Viņi nav spējīgi arī šinīs Goethes mīlestības pārdzīvojumos saskatīt to, kas visai viņa dzīvei deva jaunus saturus un jēgu, viņi tanīs neredz nenovēršami liktenīgo un traģisko, bet redz tikai to,

*) Kā patiess kuriozums minams, ka iznākusi grāmata par Goethes zobiem, tā ka mēs nu zinām, kādi tie visi bijuši, kā kuņģi ārstēti, zinām arī visu viņa zobārstu biografijas.

kas, kā interesants dēkas stāsts, apmierina viņu salkano sensāciju kāri.

Stāstot Goethes dzīves stāstu, mēs šeit lūkosim turēties tikai pie tā, kam tiešs sakars ar viņa personības pamatiem un būtību. Runājot jau par viņa bērnību un agro jaunību, lūkosim izcelt tos viņa iekšķīgās struktūras vilcienus un elementus, no kuriem sastādījās, izauga un turpmākās viņa dzīves gaitās izveidojās viņa personība.

Par to, ko Goethe saņēmis kā dabas dotu mantojumu, viņš mums ir atstājis pazīstāmo pantiņu, ka no tēva viņš esot mantojis savu «statūru» un mācījies nopietno dzīvošanu, bet no mātes — priecīgo prātu un «fabulēšanas» prieku.

Vom Vater hab' ich die Statur,
Des Lebens ernstes Führen,
Vom Mütterlein die Frohnatur,
Die Lust zum Fabulieren.

Šo raksturojumu var pārprast, ja to uztver burtiski. «Statūru» un dzīves nopietnību viņš tiešām būs mantojis no tēva, godāta pilsoņa, ķeizarska padomnieka, darbīga, pēc dabas atturīga, ārēji pat nelaična un līdz pedantismam kārtīga vecāka vīra, bet ka viņam no dabas būtu bijis lemts priecīgs prāts — Frohnatur — tas īstenībai pilnīgi neatbilst.

Viņa māte, jaukā «Frau Aja» tiešām bija vārda pilnā nozīmē šāda «Frohnatur». No viņas brīnišķīgo vēstuļu katras rindiņas mums dveš pre-tim šis priecīgais prāts. Uzticīgā ticībā mīļajam Dieviņam un palāvībā, ka viņš arvienu galu galā visu par labu griezīs, nekad, ne kaut kādu smagu domu nenospiesta, viņa visas dzīves grūtības, slimības ģimenē, kaŗa postu un visus citus smagus likteņa sitienus panesa mierīgā prātā, arvien visus citus prata mierināt un drošināt. Sabiedrībā viņa visus mēdza uzjautrināt, it īpaši ar to, ka mīlēja

un prata dzīvi saistoši stāstīt. Nedaudz nedēļas pirms savas nāves, smago kaŗa gadu jukās viņa raksta: «Ik dienas, ik dienas es kaut ko atrodu, par ko priecāties.»

Viņa šo savu priecīgo prātu un svaigo temperāmentu uzglabāja līdz pašam vecumam, viņa arī miesās bija un palika arvienu stipra, un kad savā 78-ajā dzīvības gadā saslima un juta, ka tai jāmirst, viņa mierīgi deva rīkojumu, kā jānotiek apbedīšanai, kā jānosvin bēres, stingri piekodinādama, lai bērni baltmaizē neliekot par maz roziņu: to viņa nevarot ciest.

Goethes tēvu ar gadiem redzam arvienu drūmāku, pedantiskāku, stūrgalvīgāku kļūstam, zaudējam atmiņu un pēdējo laiku dzīvojam aptumšotā prātā.

Goethes autobiografijā «Dzeja un patiesība» mēs viņu redzam kā domīgu, nopietnu, sapņainu zēnu. Viņš jau toreiz varēja būt gan ļoti mīļš, jautrs un laipns, bet viņam jau zēna gados piemita arī tieksme novērot lietas un cilvēkus un visu ilgi, koncentrēti pārdomāt. Jau toreiz viņš bieži domāja skumjas domas, vispār bieži bija dziļi nopietns, kādi jauni cilvēki viņa vecumā nemēdz būt.

Ļoti agri bērņā bija manāmas stipras aistētiskas tieksmes. Viņa vecuma dienu draudzene, jaunava Bettīna f. Arnīm, atsaucoties uz viņa mātes raksturojumu, stāsta par mazo zēnu tā:

«Viņš ar maziem bērņiem tikai tad rotaļājās, ja tie bija skaisti. Kādā sabiedrībā viņš sāka raudāt un kļiedza, lai to melno bērnu nesot ārā, viņš to nevarot ieredzēt. Viņš nerima raudāt, kamēr nebija atkal mājās, kur tad māte gribēja izzināt viņa nerātības cēloni. Viņš nevarēja beigt pukoties par neglīto bērnu. Toreiz viņam bija trīs gadi.»

Šis vilciens Goethes dabā, ka viņam arvienu gribējās redzēt daiļumu, ka viņš nevarēja panest

Goethes tēvs — Johans Kaspars.

Goethes māte — Katarina Ellzabete.

ap sevi neko neskaistu, viņam piemita visu mūžu. Tā viņam p. p. bija nepatīkami skatīties karikatūrās, visā, kur bija jaukts, vai kaut kā kropļots vai izķēmots vienkārši dabīgais. Viņam nepanesama bija mazākā netīrība, nekārtība, viss neharmoniskais, chaotiskais.

Ar šo aistētisko ievirzi sakarā stāv viņa lielā interese par zīmēšanu, ar kuŗu jau bērns būdams daudz nodarbojās. Ari vēlāk viņš pastāvīgi strādāja šai nozarē un ilgus gadus domāja pilnīgi nodoties šai mākslai. Viņš vēlāk arvienu uzsvēra, cik nepieciešami katram cilvēkam esot prast zīmēt, kā tas attīstot un norūdot novērošanas spējas, pieradinot pie skaidras, godīgas un patiesīgas izteiksmes.

Goethe bērībā bija ari teātra entuziasts. Šī interese sāka parādīties tai laikā, kad vecmāte bērniem bija iedāvinājusi leļļu teātri ar visiem raibiem, krāšņiem piederumiem. Šo leļļu teātri zēns papildināja, izgatavoja jaunas figūras un tērpus, izgudroja ari jaunus tekstus. Pēc tam pats organizēja teātra pulciņu un bija daudzu izrāžu režisors, uzvedot visādus vecus gabalus, paša dramatisējumus, kā ari paša izdomātus vai pārtaisītus.

Kad Goethe vēlāk bija Veimāras hercoga kanclers, viņš, kā zināms, vadīja ari galma teātri un pacēla to augstā līmenī.

Tas, ko viņš par «fabulēšanu» sauc, proti viņa talants interesanti un dzīvi kaut ko stāstīt un attēlot, un ko teica mantojis no savas māmiņas, viņā parādījās jau ļoti agri. Savā atmiņu grāmatā viņš atstāsta savu toreiz izdomāto pasaku, par kuŗu saka, ka viņš to savā laikā tik daudziem un tik bieži esot stāstījis, ka vēl vecumā to varot atdarināt senā veidā.

Kā viņš pats mīlēja klausīties nostāstos un pasakās, par to raksta tā pati Bettina f. Arnim, atsaucoties uz Goethes mātes liecību. Goethes māte esot tā teikusi par savu Volfangu: «Un nu

viņš sēdēja un klausījās, it kā gribētu mani ap-
rīt savām lielajām melnajām acīm. Kad nu kaut
kāda viņa pasakas mīluļa liktenis pieņēma viņam
nevēlamu virzienu, tad es redzēju, kā viņam
deniņos dusmu dzīsla uztūka un kā viņš ar mo-
kā m savaldīja asaras. Dažreiz viņš, nenogaidī-
jis stāsta beigas, mani pārtrauca un iesaucās:
«Māmiņ, tā taču nebūs, ka princese apprecēs to
nejēdzīgo skroderi, ja viņš arī būs nositis milzi!»
Kad es nu apstājos savā stāstā un katastrofas at-
tēlošanu atliku līdz nākošajam vakaram, tad va-
rēju būt droša, ka viņš visu kaut kā citādi būs
pārgrozījis, un tā viņš bieži manas izdomas vietā
nāca pats ar savu.»

Dzejiskā fantazija un skaistuma izjūta viņā
bija saistīta arī ar mūžīgu noslēpumu un brīnu-
mu nojautu, ar reliģisku godbijību pret aug-
stāko varu, ko viņš domāja valdām pasaulē un
cilvēku dzīvē. Par šādām reliģiozām tieksmēm
un kā tās viņā izpaudās bērna gados, Goethe pats
atstāsta tādu gadījumu:

Viņš ticējis, ka Dievs visu radījis, visu mīl,
visu uztur, un par visu gādā, ne tik vien par cil-
vēkiem, bet arī par zvaigžņu kustību, par dienas
un gada laikiem, par dzīvniekiem un stādiem.
Kāds Dievs esot, to zēns neesot varējis izdomāt.
Bet tad arī nolēmis, par to nemaz galvu nelauzīt,
bet Dievu meklēt un saredzēt viņa darbos.

Šai visuvarenajai būtei viņš nodomājis celt
altāru. Viņa tēvam esot bijis skaists, liels kvar-
tetiem noderīgs mūzikas pulsts, četrplāksnainas
piramīdas veidā, sarkani lakots, ar zelta puķēm
un sadalīts kāpnēs, uz kuņģam uzlikt notis. Šai
mūzikas galdā viņš nu skaisti sakrāvis visādus
akmeņus no sava tēva naturāliju kolekcijas. Šie
akmeņi tam apzīmējuši pasauli. No tiem vāja-
dzējis pacelties liesmai, kas apzīmētu cilvēku
dvēseles ilgas pēc Dieva. Viņš uz skaistajiem
akmeņiem uzlicis kūpināmās svecītes, un kādā

jaukā rītā, kad saule jau stāvējusi diezgan augstu pie debesīm, ar vairojamā stikla palīdzību šīs svecītes ar saules stariem sakarsējis... Tās sākušas gruzdēt un kūpēt, pacēlušies smaršīgi dūmi, kas vēl labāk, nekā liesma, izteikuši to, kas notiek dvēselē.

Arī šī reliģiozitāte, šī bijīgā pakļaušanās neizdibināmām, pār visu valdītājām varām bija Goethes vēlākā pasaules uzskata un visas viņa dzīves izjūtas mūžīgs elements.

Vispār Goethes dabā bija dziļi guldīta tieksme godbijībā un pazemībā padoties tam, ko viņš sajuta kā lielu, augstu un svētu.

Atcerēdamies savu bērnību, viņš stāsta, ka jau bērns būdams esot bijis «godbijības pilns». Savā romānā Vilhelms Meistars Goethe kā visaugstāko tikumu sumina godbijību, katru godbijības parādību, gan tam, kas pār mums, gan tam, kas zem mums, gan arī tam, kas mums līdzīgs.

Vēl viens rakstura vilciens, kas Goethem piemita visu mūžu, un kas viņā saskatāms jau bērnībā, tas ir tieksme citus mācīt un audzināt. To, kas viņam bija kļuvis skaidri saprotams, kas viņu kaut kā sajūsmināja, aizrāva, lielu iekšķīgu baudu deva, viņš nevarēja paturēt pats pie sevis, bet viņam tas bija jānes, jādod, jādāvina citiem. Ja Goethe arī, gan bērnībā un jaunībā, gan arī vīra gados un vecumā, varēja būt ļoti atturīgs, sevī noslēdzies, tad tomēr savā būtībā viņš bija bagāti sociālas dabas cilvēks. Ja viņš dažreiz pret cilvēkiem varēja izturēties ļoti kritiski, negatīvi, tad vispār viņš cilvēkus mīlēja, gribēja ar tiem būt un arī pastāvīgi bija kopā. Un ar tiem kopā būdams, arvienu risināja kaut kādas problēmas, kas tai brīdī viņu pašu stipri nodarbināja.

Kādēļ tad lai es ilgās būtu meklējis ceļu, ja ne tādēļ, lai to rādītu saviem brāļiem? skan kāds viņa vēlāku gadu izteiciens.

Par to, kā jau bērībā izpaudušās viņa paidagōģiskās tieksmes, minētā viņa draudzene Bētīna f. Arnim stāsta tā: «Viņa mātei izlikās savādi, ka Volfgangs pie sava brālīša Jēkaba miršanas, kas bija bijis viņa rotaļu biedrs, nenobirdināja nevienas asariņas, bet drīzāk likās dusmīgs un nepacietīgs par savējo vaimanām. Kad māte vēlāk viņam noprasīja, vai tad viņš savu brālīti nemaz neesot mīlējis, viņš ieskrēja savā istabā, izvilka no pagultes veselu žūksni papīru, kas bija aprakstīti visādām pamācībām un stāstiem. Viņš tos mātei rādīja un teica, ka to visu esot pagatavojis, lai savu brālīti mācītu.»

Kā Goethe mīlēja citus mācīt un audzināt, tā viņš jau jaunībā, pat bērībā, domāja par to, ka viņam arī no sevis paša kas jāiztaisa, ka pašam sevi jāaudzina. Kā viņš jau bērībā mīlēja novērot citus, tā jau toreiz arī pats sevi novēroja, par sevi domāja, sevi pārbaudīja un kritizēja. Arī par to mums no viņa bērības ir viens otrs raksturīgs nostāsts.

Savā atmiņu grāmatā viņš mums atstāta tādu raksturīgu gadījumu:

«Svētdienās es ar citiem zēniem mēdzu sanākt kopā, un katrs lasīja priekšā paša sacerētus dzejoļus. Te nu ar mani notika kaut kas brīnišķīgs, kas man ilgi miera nedeva. Es savus dzejoļus, kādi tie arī būtu bijuši, turēju par vislabākiem. Bet es drīz manīju, ka mani konkurenti, kas ieradās ar ļoti vājiem ražojumiem, tos tāpat turēja par ļoti labiem. Kāds mīļš, bet dzijas mākslai pavisam neapdāvināts zēns, lasīja pat dzejoļus, kurus tam bija uzrakstījis viņa mājskolotājs. Viņš tos turēja par vislabākiem un pie tam bija pārliecināts, ka viņš tos pats taisījis. Bet te man piepeši radās smaga doma: vai es pats arī varbūt neesmu tikpat negudrs un vai mani dzejoļi tiešām labāki par citiem, un vai citi zēni mani netura par tikpat dullu, kā es viņus?

Šīs domas man ilgi nedeva miera, bet kaut kādus lietišķus pierādījumus par to, kur patiesība, es nevarēju atrast.»

Šāda godīga paškritika Goethem piemita visu mūžu, un jābrīnas, cik agri tā jau viņā bija pamodusies. Tai tomēr nekad nebija nekā kopēja ar hipochondrisku paša sevis nicināšanu, tanī neizpaudās tieksme sevi pastāvīgi analizēt, sevī rakņāties, šaubīties par sevi un saviem spēkiem, kā to p. p. novērojam daudzos krievu domātājos un dzejniekos, kā Dostojevskā, Tolstojā un citos, arī jau viņu agrā jaunībā. Goethes paškritika bija apbrīnojama lietišķība, pastāvīga drosmes pilna sevis paša pārbaude. Tā nevis veda pie pašniecīnāšanas, bet tikai pie pareizām atziņām par savu patieso, objektīvo vērtību. Tas viņu tad nevis padarīja vājāku, svārstīgāku, bet stiprāku, nevis nevarīgāku, bet ražīgāku, jo, sareždot savu spēju īstās robežas, un tanīs turoties, necenšoties ne pēc kā viņam subjektīvi neiespējamā, viņš īstenībā daudz vairāk panāca, nekā būtu panācis cenšoties pēc personīgi nerasniedzamā. Goethe visu mūžu pats pret sevi prata būt apbrīnojami objektīvs un reizē ar to tad arī lietišķīgs un taisnīgs savos spriedumos par citiem, par dzīvi un visām pasaules lietām.

Kad 1755. gadā visu pasauli uztrauca zemes trīce Lisabonā, un kad tika sagrauta krāšņa un bagāta tirdzniecības un ostas pilsēta, kad 60.000 cilvēki atrada nāvi jūras viļņos, zem mūriem un akmeņiem un uguns liesmās, mazajam Volfgangam viss tas gan likās nesaprotams un īsti nesavienojams ar taisnīga pasaules valdnieka rīcību, bet tas viņa ticību un palāvību šī valdnieka taisnīgumam tomēr galu galā nesagrāva. Viņš gan nespēja atrast minētās drausmīgās katastrofas izskaidrojumu, bet kaut kādas protesta vai naida jūtas pret valdošām varām tā viņā tomēr nemodināja. Ari savā vēlākā, «vētras un trauksmes»

laika dzejā, kad veda cīņu ar dieviem un likteni, viņš nevis revolūcionārās dusmās un naidā sacēlās pret pastāvošo pasaules valdību, nevis noliedza kosma mūžīgo kārtību, bet tikai lepnā sava spēka un savas taisnības apziņā aizstāvēja savas cilvēcīgās tiesības. Pat Fausta rūgtā pesimismā neizpaužas vis šaubas par objektīvās pasaules un tās kārtības jēgu, par ko Fausts nemaz nešaubījās, bet sava paša nespēka sāpīga apziņa.

Ja visi šeit minētie vilcieni Goethes dabā uzskatāmi kā dīgli, no kuņiem izauga viņa personība, tad jāmin vēl viens motīvs, kas viņā jau agri un pēc tam saskatāms visu mūžu, līdz pēdējiem dzīvības gadiem. Tas ir saistīts ar viņa pirmo mīlestības piedzīvojumu ar daiļo zemas kārtas meiteni Grietiņu.

Šo savas pirmās mīlestības stāstu Goethe ir uzrakstījis vecumā, tā tad sniedz mums to, kas viņam tēlojās atmiņā. Tas, protams, ir kas cits, nekā viņa stāsts par jaunā Vertera ciešanām, ko tas sarakstīja tad, kad viņa paša dvēsele vēl sūrstēja no nupat pārdzīvotās mīlestības laimes un sāpēm. Tomēr piedzīvojums ar Grietiņu ir raksturīgs visiem daudzajiem Goethes mīlestības stāstiem, gan mīlestības idiliskos sākumos, gan tās apgarotās svētlaimības, gan sāpju un moku pilnos šķiršanās brīžos. Tāpēc ka viņš uz visu, kas vien dzīvē ar viņu notika, arvienu atsaucās ar pārmērīgi sasprindzinātu jūtību, viņu katra mīlestība, arī šī pirmā, tik dziļi satricināja, ka draudēja izpostīt visu viņa dvēseles mieru. Jāsaka, ka katra viņa mīlestība viņam patiesībā arvienu deva nesalīdzināmi vairāk ciešanu, nekā laimes, un savā ziņā ir taisnība vienam viņa biografam, kas saka, ka Goethes mīlestības galu galā visas bijušas «nelaimīgas mīlestības».

Dažādās Goethes biografijās vispār pārāk daudz stāsta par viņu it kā mūžam «laimīgo» dzīvi. Viņu mēdz nosaukt par vienu no vislai-

mīgākiem cilvēkiem, kādi dzīvojuši zemes virsū. Viņam dzīve devusi visu, ko vien mirstīgs cilvēks varot vēlēties: skaistumu, ģeniālītāti, personīgu burvīgumu, daudzu lielu cilvēku draudzību, tik daudz mīlestības, godu un pasaules slavu. Viss viņa dzīves ceļš bijis rozēm kaisīts. Viņu mēdz nosaukt par dievu mīluli.

Patiesībā viss tas attiecas tikai uz viņa ārējo, bet nekā neizteic par viņa iekšējo dzīvi. Visā viņa ilgajā mūžā viņa dvēselē pastāvīgi valdīja sāpīgs nemiers, neapmierināmas ilgas, plosījās dziļu pretstatu cīņas, kas arvienu no jauna, pastāvīgās smagās krīzēs, draudēja sagrāut viņa dvēseles līdzsvaru un vienību.

Tas pa lielākai daļai izskaidrojams ar viņa straujo, bangojošo jūtu dzīvi, ar to, ka viņš uz katru notikumu, uz katru iespaidu, kā uz laimi, tā arī uz nelaimi, atsaucās pārmērīgi kaislīgi. Viņa smagie dvēseles pārdzīvojumi viņu bieži noveda tādā stāvoklī, ka viņš pats, draugi un tuvinieki baidījās par viņa fizisko un garīgo veselību. Pie tam pārejas no gaišās svētlaimības uz drūmu pesimismu un pat izmisumu, sevišķi jaunības gados, bija tik straujas un pēkšņas, ka viņam tuvi cilvēki paredzēja nenovēršamu garīgu katastrofu. «Kas būs, kas būs ar tevi, puišīti manu» iesaucās viņa māte tādā dziļā satricinājuma brīdī. Un viņš pats domāja un arī izteicās bieži, ka viņš sev neparedzot labu galu. Ja viņš dzīvē tik bieži atrada laimi mīlestībā, tad līdz pamatiem izdzīvoja arī visas tās sāpes un mokas. Bet kad kādas mīlestības saites, vai paša vai citu vainas dēļ, izira, tad viņš ilgi cieta no dziļām sirdsapziņas mokām un rūgta pesimisma, jutās grēkiem apkrauts un mūžam pazudināts.

Par šo, nevis gaišo dievu mīluli, nevis par laimes bērnu, bet par skumjo, sāpju pilno Goethi kādreiz Karlails kādā vēstulē Emersonam rak-

stīja tā: «Nāks diena, kad Jūs sapratīsiet, ka šis saulainais, elegantais Goethe sevī slēpa aizplivurotas pravietiskas skumjas, tikpat dziļas, kā Dante; Goethe, kas ir cīnījies un cietis, kā reti kāds cilvēks pasaulē.»

Atgriežoties atpakaļ pie stāsta par Goethes bērnu dienām un jaunību, jāaizrāda uz to, ka viņš jau ļoti agri sāka lasīt labas grāmatas, ka tās lasīja vairāk reizes no vietas, taisīja piezīmes un to saturu arvienu atstāstīja citiem.

Zēna gados viņš lasīja Fenelona Telemachu, Robinsonu Krūziņu, visādus ceļojumu aprakstus, tad, protams, pasakas un vācu tā sauktās «tautas grāmatas», par Pūcesspieģeli, Haimona bērniem, skaisto Meluzini, Magelonu, Fortunatu, ķeizaru Oktavianu u. t. t. Iespējams, ka tanī laikā viņš arī jau iepazinās ar stāstu par doktoru Faustu.

Bez tam viņš jau agrā jaunībā ar lielu aizrautību lasīja bībeli, kas uz viņa poētiski un reliģiski noskaņoto dvēseli atstāja dziļu iespaidu un viņu arī pamudināja sarakstīt lielu romānu par Jāzepu un viņa brāļiem, bet vēlāk «poētiskas domas par Kristus nokāpšanu ellē».

Goethe savā atmiņu grāmatā, kas pieder pie visinteresantākām autobiografijām, kādas mums zināmas, par savu bērnību un agrāko jaunību stāsta, ka tā bijusi bezgala bagāta visādā ziņā. Viņam viss bija pieejams, kas varēja gan ierosināt viņa fantaziju, gan attīstīt viņa aistētisko gaumi, gan arī pieradināt pie nopietna, koncentrēta garīga darba. Viņa tēvs bija izglītots cilvēks, daudz bija ceļojis, daudz lasījis un pastāvīgi un sistematiski savas zināšanas vairoja. Viņam bija plaša bibliotēka, gleznu un zīmējumu, kā arī dabas priekšmetu bagātas kolekcijas, pie tam viņš bija līdz pedantismam pamatīgs katrā darbā, un pie kārtības un pamatības visās lietās pieradināja arī dēlu, kas pats par sevi stāsta, ka

no dabas bijis pārāk izklaidīgs, izlaidīgs un nepastāvīgs.

Goethem jaunībā bija arī citi teicami audzinātāji un skolotāji, un kad viņš, 16 gadus vecs, devās uz Leipcigas universitāti, viņš bija daudzpusīgi izskolots jauneklis, prata vairāk valodas, pārzināja vēsturi, vācu un citu tautu literatūru un mākslu, pats bija jau šo to sacerējis un dzejas tehniku jau virtuozī pārvaldīja. Viņam arī piemita viņa gados reti novērojama patstāvība spriedumos par cilvēkiem un dzīvi.

Nav noliedzams, ka tik apdāvinātajam jauneklim, kas tik daudz zināja, saprata un spēja, kas bija ieradis jauniešu vidū visur būt pirmais, piemita arī diezgan liela pašapziņa. Ja viņš sevi arī nebūt nevērtēja par augstu, tad tomēr vēl mazāk sevi vērtēja par zemu. Un jau toreiz viņam bieži nācās dzirdēt pārmetumus, ka esot lepns, iedomīgs, ka pats uz sevi skatoties pārāk svarīgi un svinīgi.

Par šādu «uzpūtīgu uzvešanos» (gespreiztes Wesen) viņam it īpaši nācās dzirdēt pārmetumus Leipcigā, kurp viņš devās 1765. g. un iestājās universitātes juridiskā fakultātē.

Studenta gadi.

Turpinot Goethes dzīves aprakstu, redzēsim, ka viss viņa dzīves stāsts ir ārkārtīgi nabags spilgtiem ārējiem notikumiem, interesanti romantiskiem piedzīvojumiem. Tas īstenībā ir stāsts par viņa iekšķīgās dzīves gaitu, to konfliktiem, cīņām, meklēšanām, pazaudēm un uzvarām. Un tāpēc, ka visi dziļākie dvēseles pārdzīvojumi viņā arvienu spēcīgi ierosināja fantaziju, izraisīja dzejisku domu un izpaudās dzejas darbā, tad grāmatu par Goethi nemaz nevar sadalīt divās šķirtās daļās: viņa dzīves un viņa darbu apskatē. Tāpēc arī šī grāmata sniegs kopā vienu ar otru, vienā gadījumā sīkāk raksturojot kādu viņa dzejas darbu, otrā ilgāk kavējoties pie viņa iekšķīgām cīņām, pie daudzajām viņa dvēseles krīzēm un to atsevišķiem posmiem. Tāpēc ka Goethe arvienu visu, ko sevī uzņēma, uzņēma ar visu savu būtību, un ka visā, kam atdevās, ielika visu savu es, viņa dzīves stāsta katrā posmā reizē jārunā par to, ko viņš piedzīvoja, ko domāja un juta, ko runāja, ko dzejā centās izteikt. Cilvēks, domātājs, dzejnieks, praktiskās dzīves darbinieks, viņš bija viens un tas pats vienā personā. Tāpēc no grāmatas, kas par Goethi runā, nedrīkst prasīt, lai tā katru momentu izceltu atsevišķi, katram motīvam ziedotu īpašu nodaļu, jo viņa būtības un dzīves visi momenti un visi motīvi ikuņķā katrā viņa mūža posmā savijas kopā vienā neizārdāmā audumā, tā ka runājot par

Goethi, arvienu jārūnā par viņu visu, nedalītu un nedalāmu.

Grāmata par Goethi nekādā ziņā nevar sniegt sistematizētu pārskatu par viņa dzīvi un darbiem stingri chronoloģiskā kārtībā. Goethe pats savā autobiografijā izteicās, ka savu dzīves stāstu viņš tā nevarot atstāstīt. Dažs labs notikums, viena otra parādība viņa dzīvē palikšot nesaprotama, ja visu pēc kārtas stāstīšot, un tāpēc labākas izpratnes dēļ daudz kas tāds, kas noticis vienā laikā, esot jāšķīro un jāsadala, daudz kas tāds, kas chronoloģiski šķirts, jāsavēlk kopā. Visu to, gan šķirojot, gan koncentrējot, tad tikai vajagot saprātīgi pārskatīt (sinnig überschauen), un tad daudz kas kļūšot saprotams.

Tāpēc ari šīs grāmatas katra nodaļa runās reizē par vienu un visu, kā viņš patiesībā pats to vēlējis, lai par viņu runātu, kā viņš stāstījis ari pats savu dzīves stāstu savā atmiņu grāmatā.

Ir tā, kā kāds Goethes biografs saka, ka Goethes dzīves katrā dienā neskaitāmiem faktoriem un motīviem bijusi piešķirta liela loma, ka par katru dienu runājot, vajadzētu runāt par visu, kas toreiz noticis, gan par vienu otru cilvēku, par notikumiem viņa apkārtnē, par viņa dzejiskiem nodomiem un darbiem, par to, ko viņš tai brīdī lasījis, ko studējis, ar kādām problēmām nodarbojies, ar kādiem draugiem bijis kopā, kādā sievietē un kā viņā bijis iemīlējis.

Ja par visu to nu stāsta ne stingri sistematiski un chronoloģiskā kārtībā, tad tomēr, protams, visam arvienu jāattiecas uz centru, uz pašu Goethi, un visam tikai tad var būt vērtība, kad tas ar katru soli ved tuvāk viņam pašam. Lai tad stāstam un tēlojamam ari trūktu stingras ārējas simetrijas, tad tomēr tas iekšķīgi var būt dziļi vienbūtīgs.

Tas attiecas ari uz to, kas stāstāms nākamā nodaļā par Goethes studenta gadiem.

Frankfurtā un tēva mājā Goethem nekā nebija trūcis, kas bija vajadzīgs viņa fiziskai un garīgai labklājībai. Viņam bija vislabākie skolotāji, un pats tēvs viņam bija stingrs audzinātājs un vadītājs, kas viņu pirmā kārtā pieradināja pie kārtīga un pamatīga darba. Tēva brīžiem pārāk lielā stingrība, pat pedantisms, viņam bija mazāk smagi sajūtams tāpēc, ka mātes jautrais prāts mājas dzīvē ienesa svaigu gaisu, kurā bija viegli elpot. Sirsnīga draudzība Goethi saistīja ar viņu par vienu gadu jaunāko māsu, Korneliju, ar kuņu viņš vai visos jautājumos sapratās. Ar viņu un viņas draudzenēm viņš ne tik vien bija kopā pavadījis jaukus brīžus, bet izglītotu un cēlu sieviešu sabiedrībā viņam bija bijusi izdevība attīstīt gaumi un dvēseles smalkjūtību. Milestība ar vienkāršo darba ļaužu meiteni Grietiņu viņu bija savedusi kopā ar zemāku aprindu jaunatni un devusi izdevību iepazīties ar citu sabiedrisku aprindu dzīvi, arī ar tās ēnas pusēm.

Tādā kārtā viņš, kad ieradās Leipcigā, bija, samērā ar savu jaunību, ārkārtīgi attīstīts un daudzējādā ziņā nobriedis, mazliet pārgudrs jauneklis, kam tikai vēl trūka iekšķīgās vienības, un trūka arī dvēseles pārdzīvojumu izteiksmei īstās formas. Bez tam viņa domū un jūtu dzīvei tomēr arī vēl nebija plašuma, jo tā bija attīstījies un izveidojusies samērā šaurā, vāciski pilsoniskā atmosfērā, ar diezgan stipru garīga provinciālisma nokrāsu.

Tas, ko viņam Leipciga deva garīgā ziņā, ko viņš redzēja un dzirdēja universitātē, ko viņam sniedza profesori, viņam nebija nekas sevišķi jauns un tam neatvēra negaidīti jaunus horizontus. Viņu vairāk aizrāva pati pilsēta, «mazā Parīze», un tās sabiedriskā dzīve, kuņu ar lielu interesi, bet reizē arī pārgudri kritiski milēja novērot un tad savās vēstulēs, it īpaši mātai, attē-

lot. Šinīs vēstulēs viņš centās parādīt savu garīgo pārākumu, sava sprieduma spraigumu un savu asprātību, ar kādu mēdza uzstāties arī citu studentu sabiedrībā. Ar to viņš Leipcigas biedru starpā ieguva dažu labu pretinieku un dabūja dzirdēt dažu labu zobgalīgu piezīmi par savu «ķēmošanos», «uzpūtību», «ģeķīgo izturēšanos» un «smieklīgo iedomību».

Kā katrā viņa dzīves posmā, tā arī viņa pirmos studenta gados Leipcigā, svarīga loma bija piešķirta mīlestībai. Viņš iemīlējās vienkārša viesnīcas īpašnieka meitā, skaistajā Katiņā (Kätchen Schönkopf), un, kā visas viņa mīlestības, tā arī šī, uzmodināja jaunas, viņa dvēselē slēptas melodijas, lika atskanēt viņa daudzstīgotās dvēseles muzikai. Šī mīlestība viņam deva ierosmi «Leipcigas dziesmu grāmatai», pirmai vācu valodā, kas ne tik vien runā par mīlestību, bet kuņā pati mīlestība runā. Tāpat kā šīs grāmatas dzejoļi par dabu arī nevis par dabu runā, bet kuņos pašai dabai radusies valoda. Šī valoda negrib būt tikai loģiski pareiza, negrib arī tikai aprakstīt un tēlot, bet ar maģisku spēku modina zināmu dvēseles noskaņojumu, liek pārdzīvot tēloto dabas vai jūtu stāvokļu visu burvīgumu. Daži šīs grāmatas dzejoļi ir kaut kas absolūti jauns vācu lirikā, tanīs jūtama pašas dzīvības elpa, tie skan, zaigo, mirdz un smaršo. Visā vācu lirikā līdz šim nav daudz dzejoļu, kas izjūtas dziļumā, valodas spraigumā un mūzikālībā pārspētu kaut brīnišķīgo «Füllest wieder Berg und Tal still mit Nebelglanz».

Ļoti daudzos šīs grāmatas dzejoļos Goethe gan vēl prāto, pārgudri pamāca, vai galanti rotālājas, to starpā ir arī tādi, kas rāda, ka viņam patiesībā nav daudz ko teikt, daudzi no tiem arī neizteic tiešu dvēseles pārdzīvojumu un noskaņojumu, bet, pēc seniem paraugiem, grib lasītājam vai nu sniegt derīgu pamācību, viņu smīdi-

nāt, vai jūsmināt, vai aizkustināt, kādēļ tie tad arī mēdz nobeigties ar kaut kādu bon mot, ar gudru sentenci, ar asprātīgu piezīmi, kas bieži izjauc dzejiskā noskaņojuma vienbūtību.

Tas tāpēc, ka Goethe pats sevi vēl nebija nodibinājis šo vienbūtību, un ka viņa jūtas un kaisles arī vēl nebija tik dziļas un stipras, lai viņam nemaz negribētos domāt ne par kaut kādām asprātībām, galantām frazēm, efektīgiem noslēgumiem un citām ārišķībām.

Arī Goethes Leipcigā sarakstītos drāmatiskos mēģinājumos vēl manāma šī divkosība. Arī «Mīlestības untumi» un «Līdzvainīgie» vēl nav tiešās stichijiskās mīlestības dzīves izpaudumi, kuŗos runātu mīlestības pārpilna dvēsele, bet tanīs vairāk par mīlestību tiek runāts un prātots, tanīs ir mazāk kaisles, nekā asprātības, prātīgu pamācību, morāles un sadzīves formu kritikas. Abi gabali grib attēlot Goethes paša piedzīvojumus, paša kļūdas, netikumus, viņš tanīs pats sevi pamāca un pārmāca. Šinī ziņā tās līdzinās visiem viņa turpmākiem dzejas darbiem, kuŗos visos viņš no sevis iziet, par paša dvēseles likteņiem runā, kuŗos ar paša iekšīgiem konfliktiem cenšas galā tikt.

Vislielākā šo studenta gadu dzejas daļa vēl ir daudzējādā ziņā rotaļāšanās, pat zināma koķetēšana ar savām jūtām, un tad prieks par savu jau toreiz apbrīnojami lielo tehnisko māku, savā ziņā it kā sports un veikla virtuozas vingrināšanās.

Pierakstījies Leipcigas universitātes tieslietu fakultātē, Goethe tomēr visvairāk nodarbojās ar mākslas un dzejas jautājumiem. Vismīlāk viņš sēdēja gleznotāja Oezera darbnīcā, kas viņam mācīja mīlēt «klusumu un vienkāršību» un nīst visu «skaļo un ārišķīgo». No tā laika dzejniekiem vistuvākais viņam bija Vilands, no kuŗa mācījās, ja arī ar kritiku, bet reizē ar mierīgu

un brīvu skatu vēroties sabiedriskās dzīves parādībās.

Jau Leipcigā pirmo reizi Goethe min tā vārdu, kā dzeja un kā personība viņam visu mūžu ir bijusi par gaišu paraugu: Šekspiru. Bet toreiz viņš visā pilnībā Šekspiru nevarēja nedz izsmelt, nedz pat saprast, jo viņa paša dvēselei vēl nebija to apjomu, kuŗos būtu varējuši saplūst ģeniālā angļu dzejnieka dzejas varenie saturi. Viņš vēl nebija spējīgs saprast to Šekspiru, kas cilvēkus tēloja kā monumentālas dabas parādības un radījumus, viņu likteņus kā mūžīgās kosmiskās dzīves un to noslēpumaino spēku izpaudumus, kā vēlāk, kad viņš par Šekspiru izteicās, ka viņa darbi esot kā atvērtas mūžīgo cilvēces likteņu grāmatas lappuses. Toreiz Šekspirs viņu vairāk interesēja kā liels cilvēka dvēseles pazinējs, daudz un dažādu raksturu tēlotājs, mīlēja viņa dzīves gudrību, humoru, apbrīvoja viņa iekšķīgo brīvību un cēlo vīrišķību. Par tiešu vadoni Šekspirs Goethem kļuva tikai vēlāk, kad viņš gan kā cilvēks, gan kā mākslinieks un domātājs jau daudz vairāk bija nobriedis. Leipcigā par viņa tiešiem vadoņiem varēja būt arī mazāki gari, un to starpā tad pirmā kārtā atzīmējams augšā minētais Oezers, kas viņam atvēra acis visam vienkārši daiļajam un harmoniskajam, un Vīlands, kas padarīja asāku viņa skatu uz sabiedrisko dzīvi, un viņu mācīja, pie tās problēmas stāties klāt mierīgāk un objektīvāk, nekā viņš to būtu spējis, ja būtu lāvis vadīties no paša nenosvērtām jūtām, vēl nedisciplinētās domas un neapvaldītās fantazijas. Šos trīs: Oezeri, Vīlandu un Šekspiru viņš tad arī nosauc par saviem «īstiem skolotājiem». Visi citi viņam esot darījuši sajūtamu, kā viņam pašam trūkstot, bet šie trīs esot rādījuši, «kā viņam nu viss labāk jādarot».

Sevišķi daudz darīt Goethe Leipcigā tomēr

nedarīja, bet pilniem malkiem elpoja studentu brīvās dzīves gaisu, kādu laiku pat pārāk nodevās vieglai izdzīvei, kas satricināja viņa no dabas jau tā ne visai stipro veselību. Pēc slimības, kas viņam Leipcigā uzbruka, un no kuņas viņam mājas, Frankfurtā, mātes un māsas gādībā, pamatīgi bija jāārstējās, viņš nekad vairs nav bijis ideāli un ilgstoši vesels. Ari šī leģenda — par Goethes miesas spēku un veselību — ir atmetama. Krūtis, kakls, sirds viņam pastāvīgi darīja raizes. Ļoti ātri viņā radās visāda veida iekaisumi. Piecdesmit gadu vecumā viņš pārcieta slimību, kas viņu gandrīz aizveda kapā. Pēc tam viņš vēl vairāk reizes ir bijis smagi slim, nemaz nerunājot par viņa vāriņiem nerviem. Tikai viņa gaišais un stiprais gars un lielais gribas spēks viņam darīja iespējamu tā par sevi valdīt, ka visi viņu mēdza noturēt par ideāli veselu un stipru cilvēku. Viņš pats kādā vēstulē saka, ka viņš ļoti bieži esot bijis slim, bet to nevienam neesot rādījis, «lai nezaudētu kreditu ļaužu acīs».

Bez studijām, jautrās dzīves un mīlestības dēkām Goethi Leipcigā lielā mērā nodarbināja domas par to, ar ko viss tas lai beidzas, kurp viņu viss tas vedīs, kas vispār viņa dzīves tālākais uzdevums un mērķis un kāds mērķis un kāda jēga visai dzīvei. Visas šīs problēmas, kas zināmos gados nodarbina katru inteligentu jaunekli, Goethi brīžiem smagi nospieda, mocīja, jauca viņa dvēseles mieru un apdraudēja tās līdzsvaru. Kā visu, tā arī šīs dzīves jēgas meklēšanas sāpes un mokas viņš pārdzīvoja gandrīz slimīgi kaislīgi, brīžiem rūgtā pesimismā un galīgā izmisumā.

Leipcigas laikā viņš visiem šiem jautājumiem atbildes nedabūja un mājās pārbrauca slimis miesās un dvēselē.

Kad, fiziski atspirdzis, viņš devās uz Strāsburgu, lai turpinātu studijas, tad iekšķīgi tomēr

jutās stipri nospiests. Viņā bija liels nemiers, dziļa neapmierinātība pašam ar sevi, mocoša neskaidrība par savu un par visu dzīvi. Jau agrāk viņš, visādu šaubu mocīts, bija iestājies kādā slepenā sabiedrībā, kurā tika iztirzātas reliģiskas, filozofiskas, sociālas problēmas, bet kur viņš arī nebija atradis to, ko meklēja. Pēc tam dziļi reliģiskās Zuzannas Klettenbergas kundzes sabiedrībā, viņam no jauna bija dota izdevība skārties pie vispēdējām, visas dzīves jēgas problēmām. Tur viņš dabūja stiprus reliģiskās dzīves ierosinājumus, bet tomēr neguva to, kā alka viņa straujais gars. Klusā padevība Dievam, svētā bijība viņa majestātes priekšā, kādu mācīja un savas personīgās dzīves piemērā rādīja īstas un dziļas reliģiozitātes pildītā Klettenbergas kundze, Goethem bija saprotama, bet tās bija par maz viņa titāniskajām tieksmēm, kas vērsās uz visa, visas dzīves, visu lietu un parādību izpratni, viņa faustiskai gribai visa esošā jēgu tvert.

Viņš neapmierinājās ar «gremdēšanos sevī», nedz ar pasīvu padošanos Dieva prātam, kā šī reliģiskā pulciņa cilvēki, bet, lai spētu ieņemt pareizu stāvokli pret visu un lai būtu dzīvei derīgs, viņš te, Strāsburgā, bez nodarbošanās ar reliģiskām problēmām, sāka nodoties reālās dzīves un arī reālo zinību pamatīgām studijām. Pat tieslietu zinības, kas viņu, juristu, Leipcigā nemaz nebija interesējušas, viņš tagad nopietni sāka studēt. Tāpat ķīmiju, kurā cerēja atrast izskaidrojumu dabā valdošiem likumiem un dzīvo spēku savstarpējām sakarībām. Viņš ar lielu dedzību lasīja Paracelza rakstus, viņa oriģinālo zinātnisko domu un reizē viņa reliģiskās maģijas aizrauts.

Goethes dabā arvienu saistījās tieksme uz skaidrām objektīvām atziņām par reālām lietām ar dziļu noslēpumu un brīnumu bijīgu nojautu. Viņš nekad neticēja, ka cilvēkiem kādreiz

varētu izdoties visas mīklas atminēt, visas dzīves, pasaules, dabas parādības izskaidrot racionālās domas ceļā, ar eksperimentu, mākslīgu aparātu, ar «sviru un skrūvju» palīdzību. Izskaidrojamo tvert ar gaišu prātu, bet mūžīgo brīnumu priekšā bijībā noliekt galvu — tas bija viņa viedoklis attiecībā uz visām dzīves un pasaules problēmām toreiz un tāds palika arvienu. Tas viņu, protams, nekad neatturēja ar šī «gaišā prāta» palīdzību censties arvienu dziļāk un dziļāk gremdēties arī dzīves visnoslēpumainākās un brīnumu pilnākās parādībās, neļāva par zemu vērtēt arī eksaktos eksperimentus un visu to, kas saistīts ar stingrās loģiskās domas darbību, bet nekad viņš nebija spējīgs nodoties diletantiskam optimismam un naivai ticībai prāta visvarenībai. Viņš ar tikpat lielu interesi un nopietnību studēja eksaktās zinātnes un strādāja ar to eksaktām metodēm, kā studēja lielo mistiķu un reliģisko domātāju darbus, klausījās īsti reliģisku cilvēku dzīves gudrībā, gremdējās lielo dzejnieku radītās ainās, tēlos, simbolos. Viņš allaž to mēdza uzsvērt, ka cilvēkam jo lielāka skaidriba uzausīs par visu esošo, ar «jo vairāk taustekļiem» viņš visam skārsies klāt, jo vairāk organu mobilizēs šim patiesības meklēšanas darbam: skaidro racionālo domu, jūtas, nojautu, intuīciju, fantaziju, ticību. Prāts vien, pēc viņa domām, nemaz nebija spējīgs tvert plūstošo un mūžam jaunu radošo dzīvi, bet tikai dzīvais, radošais, viss cilvēka veselais gars. Kad cilvēks vienīgi tikai ar racionālo domu lūko kaut ko izskaidrot, viņš no visa gūst tikai nedzīvu schēmu, tikai skeletu, tikai virspusi, bet nekad netver kādas lietas vai parādības centrālo būtību. Par tīrajiem prāta cilvēkiem, radikālajiem racionālistiem un intelektuālistiem Goethe saka, ka tie esot līdzīgi tauriņu ķērājiem, kas, kādu skaistu taureni noķēruši un ar adatu uzdūruši, domājot, ka viņiem nu rokā īstais tau-

renis. «Nē,» saka Goethe, «nabaga dzīvnieks
dreb u beramā tīklā, tam ir noberztas vis-
skaistākās krāsas, tas pēdīgi guļ mierīgs, sastin-
dzis, bet liķis nav viss veselais dzīvnieks, tam
trūkst visgalvenā: trūkst dzīvības, trūkst gara,
kas visu skaistu dara.»

Šinī Goethes visa esošā dziļas vienības meklēšanā un šinī tieksmē visur tvert dzīvību un garu, nevis «lielu virspusi, bet to centrālo būtību», viņu lieliski veicināja tas ģeniālais domātājs-dzejnieks, kas šinīs gados kļuva par viņa īsto audzinātāju, vadoni un «domu valdinieku», proti Herders.

Herders.

Herderam viss esošais, viss kosms, daba, kultūra, cilvēku vēsture, ir dievības un dievišķā pirmspēka redzamā izpausme. Visā valda — tā viņš visu izjuta un saprata — Dieva gars, Dieva griba. Visas tautas ir Dieva bērnu saimes, katra ir viena Dieva doma, katra valoda ir viens Dieva domu izteiksmes veids. Visā dzīvo Dievs, visa sākums ir Dievs. Dieva radītājs spēks izpaužas visā esošā un topošā, viņa elpa dveš mums pretim no visa, kas dzīvo. Bet nekas nav radīts, lai tāds mūžam paliktu, viss ik brīdi atjaunojas, no jauna dzimst, jaunā veidā, viss aug un attīstās. Visa pasaule ik brīdi no jauna top, un šinī tapšanā izpaužas Dieva dzīvais gars. Gremdējoties cilvēku vēsturē, mēs elpojam Dieva dvasu.

Tā Herders mācīja visu uztvert kā dievišķu, visu kā dzīvu un kā ik brīdi no jauna topošu. Šinī tapšanā, augšanā, nerimstošā evolūcijas gaitā katram momentam sava vieta, loma, nozīme. Un viss atsevišķais ir jo vērtīgāks pats par sevi, jo vairāk tas nepieciešams lielajam un veselajam. Cilvēce līdzīga lielai koklei, ar daudz stīgām, kuņā katra stīga ir viena tauta. Katrai stīgai jāskan skaidri, un visām jābūt saskaņotām savā starpā, un kad Dievs tas Kungs ar savu vareno roku uz tām spēlē, tās atskan brīnišķīgos akordos.

Tā Herders saista atsevišķo ar vispārīgo, individuāli īpatnējo ar vispārcilvēcīgo, vietējo ar bezgalīgo, laicīgo ar mūžīgo, un visā liek sa-

just rosāties to pašu vienu lielo, dzīvo, radošo dievības spēku.

Šī Herdera pasaules un dzīves uztvere Goethem bija dziļi saprotama un viņa būtībai radniecīga. Varētu domāt, ka šis Herdera plašais, visu aptveņošais skats Goethi vēl vairāk būtu pamudinājis vērību piegriezt tikai lielajam, plašajam, būtu pabalstījis viņa universālismu un tā kavējis koncentrēties, iet dziļumā. Bet Herdera universālisms bija saistīts ar dziļu pamatību, ar interesi un pietāti pret visu individuālo, atsevišķo, ko viņš prata un mācīja novērot un vērtēt tā konkrētā vienreizībā. Herders taisni atradināja Goethi no viņam piemītošās tieksmes arvienu tiekties plašumā, gribēt par daudz, arvienu meklēt pēdējās atbildes visam, neapmierināties ar mazāko, bet drošāk pamatojamo, atradināja no viņa trauksmainās nepacietības, mācīja savaldīt savu pāri kūsājošo temperamentu. Herders, pie visa sava varenā plašuma, varēja būt līdz pedantismam pamatīgs visniecīgāko sīkumu analizē, nepielaida nekādu paviršību, apkaņoja katra veida diletantismu, modināja godīgas paškritikas tieksmi un mācīja to ik brīdi lietā likt. Ar savu bieži sīkumaino, pat apvainojoši personīgo kritiku, rezonēšanu, bāršanos viņš neļāva mosties iedomībai, patvaļībai, pārmērīgam subjektīvismam, no kā Goethem neapšaubāmi draudēja briesmas. Viņš Goethi izārstēja no viņa Leipcigas gados iemīļotās tieksmes — runā un dzejā likties asprātīgam, elegantam, paplātīties ar savu virtuozo izteiksmes tehniku, kurai it kā nekas nebūtu neiespējams.

Tā Herders viņam gan atvēra jaunus nepāredzami un negaidīti plašus horizontus, bet reizē viņu mācīja turēties robežās, ieturēt mēru, arvienu lielo, tālo, vispārīgo saistīt ar tuvo un atsevišķo, plašumu ar dziļumu, dievišķīgo ar zemes lietām.

Tādā virzienā turpmāk norisinājās Goethes visa garīgā dzīve un darbība. Šī cenšanās visur nodibināt sintezi starp laikmetīgo un mūžīgo bija un turpmāk palika par pamata motīvu visā viņa dzīvē.

Nebija tā, it kā tikai Herders visu to viņa būtu modinājis un viņa dzīvi šinī gaitā ievirzījis, bet viņš Goethi tanī nostiprināja, šīm tendencēm palīdzēja likt drošus, nesatricināmus pamatus. Viņš patiesībā tikai izteica to vārdu, kas Goethes krūtīs jau, neizteikts, bija skanējis, deva galīgu skaidrību tam, kas Goethem gan vēl bija kā miglā tīts, bet tomēr jau sāka skaidroties un kristalizēties. Viss tas tikai nebūtu noticis tik ātri, ja viņš nebūtu šinī laikā sastapis Herderi un sācis dzīvot viņa gara pasaulē.

Kādus plašus necerētus apvārsņus Herders atvēra Goethes acu priekšā! Pasaule viņam nu bija simtkārt plašāka kļuvusi. Viņa priekšā atvērās cilvēces vēstures gaitas, tautu likteņi, daudzu tautu līdz šim svešas dvēseles. Herdera varenais gars kā vētra brāzās pa pasaules plašajiem aplokiem, visur spiedās iekšā, cēla gaismā apslēptus skaistumus, dārgas, līdz šim nepazītas mantas. Uz šķietami nesasniedzamo viņš cēla tiltus, uz šķietami neizprotamo meta necerētu gaismu. Un modināja svētu pietāti, dziļu godbijību pret visu esošo, bijušo, topošo. Herders Goethem labāk mācīja saprast vācu dzeju, kā vispār katru dzeju. Viņš Goethi pieveda klāt tautas dziesmai, daudzu lielu un mazu tautu gara mantām, senām balādām, vecām chronikām. Viņš Goethem rādīja jaunā apgaismojumā senos grieķu dzejas darbus, iepazīstināja viņu ar angļu un franču jaunāko literātūru.

Un galvenais: Herders viņam atvēra acis tam ģenijam, kuŗam Goethe tik daudz pateicības teicās esam parādā un kuŗam palika uzticīgs visu mūžu — Šekspiram.

Ja vēlākos gados starp Goethi un Herderi arī izcēlās plaša, tad pateicīgu sirdi Goethe viņam uzglabāja līdz pēdējiem dzīves gadiem. Tiešām: neviens pats no lielajiem domātājiem un dzejniekiem Goethes garīgās augšanas un noskaidrošanās gados viņam personīgi nav tik daudz devis, kā Herders. Goethe stāsta, ka viņš tam tanī laikā bijis it kā Dieva parādība, kas it kā no debesīm nokāpusi lejā, pie viņa, tam sirdi un prātus līdz malām pildījusi ar siltu, svētu dzīvības dvesmu. Viņam trūkstot vārdu, lai izteiktu, kāda bagātība, kāda pāri kūsājoša garīga enerģija bijusi šinī brīnišķīgajā cilvēkā, kuŗš pirmais dzīvē viņam licis saprast un izjust patiesa ģenija dabu un būtību.

Bet ja starp Goethi un Herderi arī bija daudz radniecīga, tad daudzējādā ziņā bija arī liela starpība. Herdera ģenijs, kā kāds kritiķis par viņu izteicies, bija lielāks par viņa talantu, t. i. viņa gara lidojums bija daudz plašāks, nekā viņa spējas visu lielo bagātību kārtot, apvienot un pārkausēt pilnīgā, vienbūtīgā formā. Goethes ģenijam uz pēdām sekoja viņa talants, un visam, ko viņš iekšķīgi bija pārstrādājis, viņš arvienu prata dot ideāli pilnīgu formu un visus savus darinājumus apvienot vienā ciešā, sevī noslēgtā lokā. Herdera dzīves darbs, lai gan tas vēl līdz šim satur neizsmelamas krāšņas bagātības, tomēr palicis it kā nepabeigts, it kā sastāv no miljīgiem sevī nesakausētiem gabaliem, mēs tanī nojaušam vēl neizdomātas domas, vēl neizsapņotus sapņus, nepiepildītus nodomus, kamēr Goethes dzīves darbā ir brīnišķīgi stingra pakāpenība, vienbūtība un bagāts briedums. Herdera rakstiem, lai gan tie pilni ģeniālu domu, lai gan tie atveŗ varen plašus horizontus, tomēr trūkst iekšķīgās harmonijas, tāpat kā tās trūka paša Herdera personībai. Herders nekad nesasniedza Goethes apbrīnojamo dvēseles iekšķīgo saskaņu,

skaidrību un mieru, viņš bija un palika mūžam sāpīgu pretstatu plosīts. Goethes daba, kā mēs zinām, no sākta gala arī bija asu pretstatu pilna, kuŗu cīņā viņš daudzreiz zaudēja līdzsvaru un no kuŗiem tam brīžiem draudēja iekšķīgs sabrukums, bet šīs šķietami neizlīdzināmās pretešķības galu galā tomēr sakļāvās vienā lielā vienībā. Goethe pats to vienkāršā salīdzinājumā raksturo tā, ka visi viņa daudzreiz irstošie un izplūstošie spēki galu galā arvienu atkal saplūstot, apvienojoties kā izjauktas dzīvsudraba bumbiņas atsevišķie pilieni ātri vien atkal satekot kopā.

Goethe kādā vietā runā par cilvēkiem, kas esot «pareizi no dabas». Tāds viņš bija pats. Nekas viņu nevarēja galīgi satriekt, pēc visbargākiem likteņa sitieniem viņš arvienu no jauna cēlās augšā, bet bijušos maldus izmantoja tam, lai nākotnē «gudrāks būtu». Visu, ko Goethe piedzīvoja, viņš arvienu gudri prata saistīt ar iepriekšējo, no visa bijušā prata sevī uzņemt to, kas viņam pašlaik tieši bija piemērots, nobīdot pie malas nevajadzīgo un nederīgo. Kā veselīgā, sulīgā, labā zemē augošā kokā, viņā viss skaistos gada lokos liecās ap viņa serdi, ap centru, kas arvienu bija un palika nesatricināms. Viņš pats par sevi izteicās, ka viņš jūtot, ka augot no iekšienes uz ārieni, no zināma viduspunkta vienlīdzīgos, harmoniskos lokos. Visas iekšķīgās revolūcijas, kādas viņa dabā norisinājās, un kas bieži pieņēma drausmīgu raksturu un pavisam bīstamus apjomus, galu galā beidzās ar to, ka viss viņā ne tik vien nomierinājās, bet arvienu kāpinājoties, reālizēja it kā jaunu, augstāku būtību. To tad vēlāk gan arvienu atkal plosīja jauni pretstati, un to cīņā atkal no jauna apdraudēja viņa iekšķīgo līdzsvaru, bet atkal un atkal jauns loks liecās ap viņa personības centru, un arvien jo projām līdz pašam viņa mūža galam.

Vētras un trauksmes laikmets.

Kad Goethe, līdz ar visu sava laika jaunatni, pārdzīvoja tā sauktos vētras un trauksmes gadus, (Sturm und Drang), kad viņš revolūcionārā pār-galvībā, ar asu kritiku skāra visu pastāvošo un sacēlās pret to, kas kavēja brīvi attīstīties un izteikties lielai, ģeniālai personībai, arī tad tomēr šis Goethes revolūcionisms un titānisms izpaudās citādās formās, nekā citos tā laika revolūcionāros jauniešos. Goethes titānismā nebija nedz sava es pārmērīgi augstas vērtēšanas, nedz pastāvošās kārtības buntavnieciskas noliegšanas, bet tikai bija vareni dvēseles enerģiju uzplūdi, kas meklēja sev gultni un krastus, kuņš varētu velties viņu lielie ūdeņi. Izjūta par sava es vienību ar pasauli, ar kosmu, kas bija modusies jaunajā, briesošajā dvēselē, sev meklēja jaunu izteiksmes formu, un neatradusi to bijušā, senajā, nu to pati gribēja darināt — tas bija Goethes revolūcionisms un titānisms. Tas negribējis gāzt senos valdniekus, gņaut veco kārtību, bet bija pārpilnas dvēseles alkas sevi piepildīt, izteikt, sev dzīvu veidu dot. Goethe meklēja saviem dvēseles saturiem atbilstošu formu, kamēr citi viņa laika biedri, revolūcionārie jaunieši, formu taisnīnīda, katru formu, ļaudami sevi nest jūtu un jūsmu sabangotajiem ūdeņiem, neprasot nemaz, kurp tie viņus aiznesīs.

Citi, kā apskurbuši, metās iekšā dzīves mutošos un daudzi tanīs gāja bojā, kamēr Goethe cen-

tās savu es izcēl, nostiprināt un nodrošināt pasaules chaosā. Citi metās iekšā šinī chaosā un paši kļuva chaotiski, Goethe chaosu organizēja, centās nostiprināt savu pozīciju pret tā briesmām. Ar stipru radošu domu, fantāziju un gribas spēku viņš savu dzīvi veidoja un organizēja. Atvērtām, uzņēmīgām, atsaucīgām jūtām viņš lūkoja iesūkt sevī cik vien iespējams daudz dzīves saturu, to iekšķīgi pārstrādāt, savu es ar to padarīt dziļāku un plašāku, un tad meklēja formu, kādā izteikties, lai varētu savus dārgos ieguvumus arī citiem dot, lai cilvēkus un dzīvi varētu pārveidot gūto augsto un dārgo ideju garā un virzienā.

Tādi «svētā gara bruņinieki», cīnītāji lielu ideju uzvaras labā ir Goethes Jēzus, Prometejs, Mahomets, Cēzārs, Sokrats, Berlichingas Gōcs. Nevienš no viņiem nav «buntavnieks», visi cīnās tikai augstu cilvēcības un dievības ideju dēļ, visi ik brīdi gatavi par tām ciest, pat mirt. Visos viņos pāri kūsā radoši spēki, visi viņi ir dievības gara pārpilni, nevienā nav aizskārta patmīlības īgnuma, skaudīga naida pret tiem, kas lielāki un stiprāki. Visi tikai grib savus spēkus ielikt radošā darbā, jūtot un ticot, ka viņiem to pietiks, lai pārveidotu savu un visu dzīvi.

Šinīs Goethes varoņos visos pukst karsta sirds, visos ir dzīva lepna pašapziņa un ticība savam Dieva aicinājumam, visi gatavi pīšļos triekt to un tos, kas viņiem ceļā stājas, kad grib sekot — nevis savam egoismam, bet savam aicinājumam.

Ja tā laika daudzi vācu jaunekļi turēja sevi par ģenijiem, tādi nemaz nebūdami, bet tomēr sev, kā ģenijiem, prasīdami visādas priekšrocības, sagaidīdami piekrišanu un sumināšanu, tad Goethe sev nekā nedz prasīja, nedz gaidīja, bet vienkārši atklāja savu sirdi un izdalīja un dāvināja uz visām pusēm tās bagātos saturus. Ar to Goethe tā laika ģeniju kultam un revolūcionismam piešķīra savādu skaistu nokrāsu, cēlu noskaņojumu,

īpatnēju šarmu, kamēr daudzi citi to padarīja smieklīgu.

Lai savas dvēseles saturiem spētu dot atbilstošo, īsto formu, Goethe gāja skolā pie Pindāra un Šekspīra, no abiem mācījās lieliem saturiem rast atbilstošo lielo stilu.

Pindāra,*) šī sengrieķu lielā dzejnieka darbos Goethe šķita saredzam ģeniāla cilvēka vērošanas un dzīves tulkošanas lielās dāvanas, nepārspētu, pat nesasniegtu dzejnieka talantu. Tā taču bija Goethes nesatricināma pārlicība, ka nevis abstraktās domas, bet bagātas dzejiskas intuīcijas ceļā cilvēkam atveras lietu un parādību īstā būtība. Un Pindārs viņam šķita esam šāds gaišreģis, kuŗa skats atver šķietami neatminamas dzīves mīklas.

Pindāra darbos Goethe arī apbrīnoja viņa lielo tehnisko meistarību. Kad Pindārs izsauj savas bultas pret mākoņiem, teica Goethe, tad es stāvu muti atpletis. Tiešām, kas tas par spēku, kas par meistarību! Viņš salīdzina Pindāru ar gladiatoru, kas stāv ratos, kuŗos četri jauni ērzeļi iejūgti, un kas tos ar varenu spēku un izveicību vada tā, kā grib.

Kā no Pindāra Goethe mācījās šo lielisko tehnisko meistarību, kas nepieciešama lielu domu izteiksmei, tā no Šekspīra mācījās plašo vērienu pasaules, dzīves, cilvēku likteņu parādībās. Šekspīrs viņam atklāja vēl nekad neredzētas pasaules, viņa horizontu paplašināja tik lielā mērā, ka viņam likās neticami, ka viņš līdz tam laikam vispār ir varējis dzīvot bez Šekspīra.

Šekspīra dziļums un plašums, viņa pārcilvēcīgi lielais radīšanas spēks izraisīja Goethes paša

*) Pindārs dzīvoja 6. gadsimtenī pr. Kr. No viņa dzeju grāmatām uzglabājušās gandrīz tikai viņa svinīgā valodā sacerētās slavas dziesmas valdniekiem, pazīstamām personībām un uzvarētājiem sacikstēs.

dvēselē briestošās enerģijas, bet tām viņš nu vis neļāva nesavaldītām plūst un velties bez kra-
stiem, bet ar to palīdzību radīja dzejas darbus,
kuŗos izteica to, kas pēdējo gadu dzīvē, vēroju-
mos, mīlestībā, ciešanās, ilgās, grēkos bija sakrā-
jies un laužās uz āru.

Šekspīru salīdzinot ar tanī laikā populāro
vācu drāmatīķi Lessingu, Goethe uzsvēra, ka
Lessinga drāmas visas esot «izdomātas», kamēr
Šekspīram visas esot pārdzīvotas, paša dvēselē iz-
nēsatas, esot dzīvas dzejiskas skatīšanas ceļā radī-
tas, bet ne programātiski konstruētas, kā Lessin-
gam. Aiz tā iemesla viņš Lessinga drāmas nemī-
lēja, kaut gan pati Lessinga personība, neskato-
ties uz viņa Goethem nesimpatisko vienpusīgo ra-
cionālismu, tomēr ar savu vīrišķīgo, valdīgo, cīņas
spara pilno dabu, ar savu pāri kūsājošu garīgo
enerģiju bija mīļš. Var pat sacīt, ka Goethe dau-
dzējādā ziņā bija uzņēmis un sevī izdzīvojis Les-
singa iespaidus, kā viņš vispār prata «medu sūkt no
visiem ziediem.» Lessinga asais spriedums un sting-
rās prasības attiecībā uz darbu, uz sabiedriskiem
pienākumiem, Goethi daudzkārt mudināja un
piespieda pārvarēt savus agrākos, pirmatnējos jūs-
mu un aizrautības radītos uzskatus par dzīvi, mo-
dināja gribu strādāt pie savas iekšķīgās dzīves
organizēšanas un saskaņošanas. Bet ja Lessings
viņam šai ziņā arī daudz deva, tad viņš tam it nekā
nevarēja dot dzejas formas izkopšanai. Goethem
dzeja bija kas cits, nekā Lessingam un daudziem
tā laika rakstniekiem, kas bija auguši zem ap-
gaismības laikmetā valdošā vienpusīgā racionā-
lisma ietekmes un kuŗu dzeja bija šī racionālisma
gara pildīta, didaktiska, morāliska, tā tad ten-
dencioza, arī izteiksmes formā pakļaudamās no-
teiktām, vispār pieņemtām, konvencionālām nor-
mām un sastingušiem likumiem. Goethe par Les-
singa drāmām izteicās, ka viņš uz tām neturot
labu prātu, tāpēc ka tās sarakstītas pēc progra-

mas, ka tam, kas tanīs tēlots, neesot vērtības pašam par sevi kā dzīvam tēlojumam, bet tikai kā ilustrācijai zināmai idejai, kā piemēram zināmai labai pamācībai.

Šekspīra drāmas katrs tēlojums esot kaut kas sevī noslēgts, dzīvības pilns, kaut kas viens un vesels, kam pašam par sevi vērtība, bet neesot tikai kaut kāda blakus nodoma dēļ apzinīgi, programātiski darināts.

Savā pirmā lielākā drāmā — Berlichingas Göcā — kuŗā viņš tās varoņa personā sabiedrībai gribēja rādīt stipru, neatkarīgu raksturu, istu varoni, taisnības un brīvības cīnītāju, Goethe tad tiešām dzīvi arī tēlo tā, ka šis tēlojums lasītājam vai skatītājam liek šai dzīvei līdzī dzīvot, bet ne tik vien galvu lauzīt par to, kādu pamācību autors grib sniegt, kādu ideju ilustrēt, kādas morāles piemēru un paraugu rādīt. Šinī ziņā tad šī drāma tiešām ne tikai pārspēj visas Lessinga drāmas, bet ir kas pavisam jauns vācu literātūrā. Tā ierosina ne tikai domu, bet liek visu redzēt dzīvu, viss tanī mirdz dzīvās krāsās, viss ir dzīva darbība, un tās valoda ir ne tikai līdzeklis loģisku domu risināšanai, bet tanī kūsā un trīs, zaigo un laistās dzīvība, tā attēlo katru momentu, atdarina vietas un laika īpatnējo koloritu tanī izpaužas viss īpatnēji individuālais, nacionālais, ap visu ir sajūtama īpatnējā vēsturiskā atmosfēra.

Tai pašā laikā, kad Goethe rakstīja savu Göcu, viņu nodarbināja arī citi līdzīgi cīņas, protesta, varonības motīvi un kas savu dzejisko izteiksmi atrada nelielās poēmās: Prometejā, Mahometa dziesmā un Ganimēdā.

Prometejs ir radošu spēku pārpilnais varonis — dzīves radītājs un patstāvīgais veidotājs. Goethe pats jutās viņam līdzīgs, un šī nevaldāmo radošo enerģiju pārpilnība izteicās šinī himnā, kuŗā Prometējs Zevam un citiem dieviem varenā pašapziņā runā par savu lepno spēku.

Es nekā nožēlojamāka nezinu zem saules, kā jūs — dievus. Jūsu majestāte skopi barojas no upuriem un lūgšanu elpas, un jūs ciestu badu, ja bērni un ubagi nebūtu cerības pilni nerri!

Kas man palīdzēja pret tirānu dusmām? Kas mani izglāba no nāves un no verdzības?

Vai tu visu to pati neizdarīji, svēti kvēlošā mana sirds? Par ko lai es tevi, Zevs cienu? Vai tu kādreiz esi sāpes mazinājis cietējam? Vai izbailēs esi asaras kam žāvējis?

Viņš Zevam sejā triec šo bargo apsūdzību, negrib to vairs pielūgt, un nekam citam nepaļaujas, kā tikai paša spēkam.

Mahometā jūtu bagāts cilvēks atdodas visumam, iekļaujas tanī, pazūd, izplūst un izkūst tanī, kā kalnu strauts, kas gāžas lejā un trauc uz jūru, līdzī nēmdams savā gaitā daudz citus strautus. Visi saplūst viņā un no visu viņu ūdeņiem visa ieleja krāšņi uzmirdz, un upes, kas ielejā tek, un upes, kas no kalniem nāk, visas gaviļē un sauc: «Brāli! Ņem līdzī visus brāļus, līdzī uz savu veco tēvu, uz okeānu, kas jūs gaida un apsaukt grib! Lūk, kā tas nu nes savus brāļus, savas mantas, savus bērnus un kā tie viņu radītājam prieka neprātā pie krūtīm brāžas!»

Ganimēdā redzam, kā visa Dieva pasaule ieplūst viņa dvēselē, visu viņu pilda un kā dvēsele no šīs neizsmelamās bagātības pati kļūst dievišķīga. Neizteicama svētlaimība šinī brīdī pilda jaunekli un pārvērš to par Dievu.

Tā Goethe pats prātā skaistu dzīves momentu pildīt ar dievības dvašu, to tā kāpināt, ka acumirkļis tam kļūva par mūžību. Kā Ganimēds arī viņš pats, «Dieva gara pilns, ceļas augšup, augšup, lai glaustos pie visumilošā tēva krūts.»

Visās šais poēmās kūšā Goethes titāniskais spēks, viņa vētrainā trauksme uz pilnīgu dzīvi, pretstatā pilsoniskās dzīves rāmai pieticībai un pliekānai miermīlībai. Tanīs izpaužas griba visu

dzīves pilnību sevī iesūkt un sevi pašu visu dzīvei atdot, dzīvē iepludināt. Toreiz Goethe nīda visu mēreni konvencionālo, pliekani mietspilsoniski viduvējo, un mīlēja tikai to, kur izpaudās drosme, spēks, pilnība, heroisms, mistiska aizraušanās un gremdēšanās visdzīves noslēpumos, tieksme katru atsevišķo dzīves momentu saistīt ar bezgalīgo, un tā katra acumirkļa saturu bezgalīgi kāpināt.

Tāpēc, ka Goethes ārējā dzīvē nav it nekādu spilgtu aizraujoši drāmatisku notikumu, bet visa viņa biogrāfija patiesībā ir stāsts par viņa garīgās personības dzimšanu, augšanu un uzplaukšanu, tad arī visa tā saskatāma un izsekojama viņa darbos, viņa drāmatiskā lirismā, ēpiskā dzejā, viņa zinātniskos pētījumos, prātnieciskos apcerējumos, viņa dzīves gudrības mācībās.

No visa, ko Goethe sarakstījis, viņš visvairāk ir ielicis savu es Faustā. Tas atspulgo ikkuŗa katra viņa garīgās augšanas posma visraksturīgākos un būtiskākos motīvus, sākot ar viņa jaunības titānismu, beidzot ar vecuma dienu nosvērtu, noskaidroto dzīves gudrības apdvesto mieru. Tāpēc šī varenā Goethes dzeja arī pareizi un zīmīgi ir nosaukta par viņa poētisko dienas grāmatu. Kad to lasām, tad lasām viņa dzīves stāstu, un, tāpēc ka Goethe, kā šīs grāmatas sākumā teikts, bija īsti normāls cilvēks, cilvēka būtības normas visaugstākais kāpinājums, tad šis stāsts par Faustu ir katra normāla inteliģenta cilvēka dzīves stāsts, katrs kaut ko līdzīgu Faustam piedzīvo jeb var piedzīvot visos savas attīstības posmos. Katrs tāpēc Faustu var saprast, katram tas arvienu ko dod un tāpēc ne mūžam nevar novecoties, ja arī patiesībā katra atsevišķa laikmeta un katra cilvēka problēmas konkrēti mainās un arvienu mainīsies. Bet ja tās arī mainās, un ja arī to atrisinājumiem katrā individuālā gadījumā jābūt citādiem, jo paši cilvēki katrā laikā dau-

dzējādā ziņā ir dažādi, tad taču nav noliedzams, ka tie savas iekšķīgās būtības pamatmotīvos visos mums zināmos vēsturiskos laikos ir vieni un tie paši. Ja tā nebūtu, ja visu mūsu daba pašos pamatvilcienos nebūtu palikusi tā pati, kā tad mēs, piemēram, būtu spējīgi saprast seno laiku cilvēkus? Gara dzīves paši pamata motīvi nemainās, ja tie arī dažādi krustojas, jaucas, saaug kopā vai šķīžas un ja arī katras kultūras dzīves formas citādi iedarbojas uz cilvēkiem, tos veido un vēsturiski individuālizē. Bet ir cilvēkos īpašības, spēki, norises, notikumi, kas atkārtojas mūžīgi, visos cilvēkos, visos laikos, kas, neatkarīgi no vēsturiski tapušām ārējās dzīves normām un kārtības, ir saistīti ar cilvēku mūžīgo būtību.

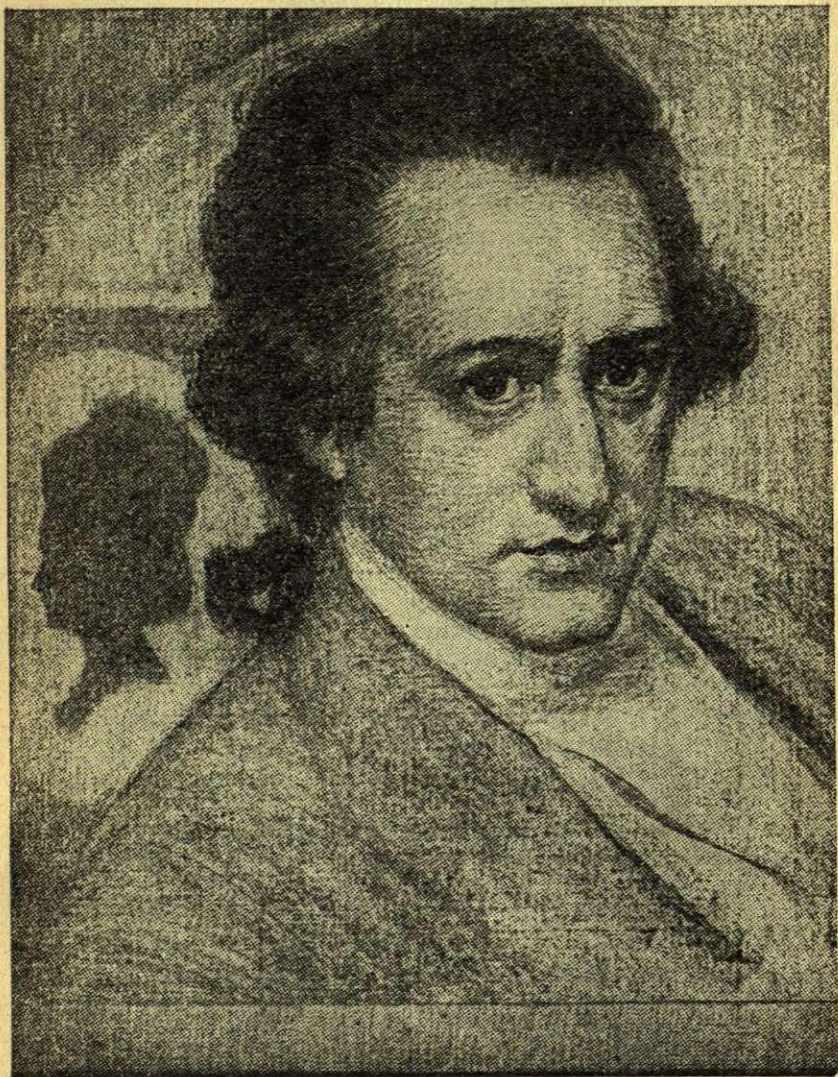
Un tie mākslas un dzejas darbi, kas izpauž šo mūžīgi cilvēcīgo, ja arī ikreiz citā formā, citā valodā, ir tie, kas ne mūžam nevar novecoties, kā Homēra eposs, kā sengrieķu drāma, Dantes Dievišķā Komēdija, Servantesa Don-Kichots, kā Goethes Fausts.

Jāsaka, ka tas, kam Fausts šķiet tapis nemo-derns, novecojies, redz tikai ārējo, bet ne iekšējo, saskata tikai konkrēti vienreizējo un nejaušo, bet ne mūžīgo, tikai vēsturiski īpatnējo, bet ne vispārcilvēcīgo.

Fausta raksturojumu atliekot tālākai nodaļai, minēsim šeit citus tā laika Goethes darbus, kuŗos izpaužas ja arī ne — tā kā Faustā — visi, tad tomēr svarīgi atsevišķi viņa dzīves motīvi un ar to tad arī attēlo viņa garīgās dzīves raksturīgus momentus.

Tie ir «Jaunā Vertera ciešanas» un «Egmonts».

Ja tā sauktajā vētras un trauksmes jeb titānisma laikā Goethe vispār dzīvoja «jūtu pārmērībās», tad Verterā izpaužas tie jūtu dzīves konflikti un tās ciešanas, kas ceļas no nesaskaņas starp apziņu par īstenības nabadzību, reālā acu-

Goethe „Vertera“ laikā.

mirkļa aprobežotību, visa laikmetīgā iznīcību un starp mūžības un bezgalības alkām. Pats stāsta varonis cieš ne tikai aiz nelaimīgas mīlestības vien, bet tāpēc, ka viss dzīvē viņam šķiet niecīgs, skumjš, nepilnīgs, salīdzināts ar mūžīgo kosmisko skaistumu un dievišķo pilnību, kas cilvēkam paliek nerasniedzama. Verters ne tikai tāpēc iet nāvē, ka nevar iegūt iemīļotu meiteni, bet tāpēc, ka viņš, titāniskais, kosmiskais cilvēks, nevienā reālās dzīves mirklī neatrod to, ko meklē viņa mūžības un bezgalības alkstošā dvēsele. Vertera nelaimīgās mīlestības stāsts tāpēc mūs tā aizgrābj, ka aiz viņa nojaušam lielo ciešanu par dzīvi vispār, par visu dzīvi, par katra cilvēka likteņu skumjumu, par to, ka gaidītais laimes mirklis, kurā viņš bija cerējis atrast savu mūžības un bezgalības alku piepildījumu, viņam netiek piešķirts.

Vertera personā Goethe tēlo tādu cilvēku, kam no dabas, no paša sākta gala, visa pasaule šķiet esam par šauru, visa cilvēku dzīve par nabadzīgu, sabiedrības formas un normas par pārāk mehāniski racionālizētām, neapgarotām, pārāk prozaiskām, bez skaistuma un poēzijas.

Un tāpēc, ka Vertera ciešanas raksturo katra poētiski apdāvināta jaunekļa zināmus dvēseles stāvokļus, jaunekļi arvienu vēl lasa un mūžam lasīs šo skumjo stāstu un to mīlēs, ja vēl nebūs izdzīvojuši un sevī pārvarējuši šo «jūtu pārpilnības» posmu.

«Kad no maigās ielejas man apkārt izgaro migla,» lasām kādā Vertera dienas grāmatas lappusē, «kad saule augsti paceļas pār mana meža ne-caurredzamo tumsu, un tikai reti stari iezogas bie-zokņos, un kad es tad guļu augstajā zālē pie burbuļojošas upītes, un tuvāk zemei būdams, novē-roju tūkstošiem dažāda veida zālīšu; kad es starp asniem savai sirdij tuvāk jūtu visas sīkās pasau-les rosību, visus neskaitāmos un neizdibinā-

mos tārpiņu un odu tēlus un nojaušu Visuvarenā klātbūtni, kas mūs radījis pēc sava veida, un no-manu visumīlošas būtnes dvesmu, kas mūs nes un tura! Ak, draugs, kad man tad priekš acīm sāk vizēt, un ap mani pasaule un debess atspoguļojas manā dvēselē it kā mīļākās tēls, tad es bieži ilgojos un domāju: Ak! kad tu to varētu izteikt, kad tu papīrim varētu iedvest to, kas tevī mīt tik plaši un silti, kad tas kļūtu par tavas dvēseles spoguli, tāpat kā tava dvēsele ir bezgalīgā Dieva spogulis! — Ak, draugs! — Bet man gluži vai jāiet bojā, man jāizgaist zem šo parādību daļuma varas.» — — —

Tā tad, no vienas puses, šeit dzirdam par bezgala laimi, bet, no otras, nojaušam arī kā tuvojas nelaime, sāpes, ciešanas, un proti par to, ka šo svētlaimību nevar paturēt, izteikt un padarīt mūžīgu, bet ka viss, viss ir iznīcība. Vēl pirms Verters iepazīstas ar savu Lotti, varam paredzēt, ka arī viņa tam nedos šo mūžīgo, kā viņš alkst, ka arī mīlestības laimes mirkli viņš nevarēs paturēt, bet pazaudēs, un ka to nespēs pārciest.

Mēs jau te nojaušam, paredzam Vertera dzīves neizbēgamo katastrofu, titāniskā, kosmiskā cilvēka neizvairāmo sabrukumu reālās dzīves niecīguma apziņā. Ar to šis romāns ir vairāk, nekā tikai nelaimīgas mīlestības stāsts, interesanta psiholoģiska studija, bet ir kosmisks dzejojums, par mūžīgiem kosmiskiem spēkiem un to traģiskām sadursmēm cilvēka dzīvē. Verters mirst nevis tāpēc, ka viņš «nedabūja Lotti,» bet tāpēc, ka viņš nespēj dzīvot, nevar elpot visas dzīves tik pārāk šauros apvāršņos, ka nevar sasniegt visumu, nevar saplūst ar bezgalīgo, nevar acumirkli pārvērst mūžībā. Un tāpēc, ka laimes mirklis izgaisa, caur kuŗu bija cerējis skārties klāt mūžībai un bezgalībai, viņš pats grib pazust, izplūst visumā, aiziet no šīs dzīves šaurajiem lokiem.

Ne paša jūtas vien, bet pasaules izjūtu pauž

Vertera dienas grāmata, ne savu mīlestību vien, bet mīlestības panteismu, trauksmi un ilgas būt un dzīvot ar visu, un sāpes par to, ka nav neviena mirkļa, kuŗš, vai caur kuŗu varētu saistīties ar visumu.

«Kas ir cilvēks, šis izslavētais pusdievs? Vai viņam taisni tad nepietrūkst spēka, kad tas top viņam visvairāk vajadzīgs? Kad viņš laimē augšup paceļas, vai ciešanās zemē krīt, viņš taisni tur tiek aizturēts, taisni tur viņam jāapmierinās ar aukstā, stulbā prāta atziņām, kur viņš ilgojās saplūst ar bezgalības pilnību.»

Daudz Vertera dienas grāmatas lappuses ir kā dabas un kosma izjūtas augsta dziesma, kā himna dzīvībai, visdzīves bezgalīgai bagātībai, mūžīgi nepārtrauktas radīšanas spēkiem, kuŗus viņš jūt rosāmieš zālītes un stiebru čaukstos, vilnišu čalā, kukainiņu sīkšanā, mākoņu lēnās kustībās, bet arī pārkoņa dārdoņa, kalna upju brāzienos pāri akmeņiem un klintīm. To pašu mūžīgās radīšanas dziesmu viņš dzird atskanam vējos, kas ap milzu kalniem pūš, kas meža koku galotnes šūpo, kas zemes dziļumus grauj un vēš.

Bet nu izrādās, ka tur, kur viss ir rosība, radīšana, aktīvitāte, tur pats Verters ir pasīvs, tikai domās, jūtās, jūsmās dzīvo, ilgās un sapņos.

Goethes dabā bija guldīts arī tas. Viņa daudzstīgotajā dvēselē skanēja arī šis jūsmīgu un trauksmainu ilgu un sapņu melodijas. Un zināmos gados un brīžos tās skanēja visstiprāk. Un tāpēc tad arī Verters ir Goethes garīgās personības viens izpausmes veids, arī Vertera stāsts ir gabals un daļa no Goethes biografijas un proti, ir viņa dvēseles vienas smagas krīzes spilgti raksturīgs dokuments, krīzes, kuŗu Verters nepārdzīvoja, bet Goethe gan.

Verters ir Goethes jaunības dzīves un darbu pirmais augstais kalngals, salīdzināts ar visu citu, tanī laikā ražoto, visaugstākais. Šis romāns arī

nodibināja viņa pasaules slavu. Ar to viņš dokumentēja arī savas stiprās personības uzvaru par romantiskajām pārmērībām, viņa pašaudzināšanas pirmo lielo un paliekošo panākumu, viņa talanta uzplaukumu un prasmi dzejiskas radīšanas ceļā pārvarēt savas dvēseles visbīstamākos konfliktus, izbēgt no viņam draudošām vislielākām katastrofām.

Pēc Vērtera tad arī Goethes dzīvē iestājās it kā lielāks miers, viņā pašā it kā lielāka pašlīdība savām spējām un saviem spēkiem, modās un nostiprinājās ticība, ka viņš pats var būt kungs un valdnieks par saviem likteņiem. Nav viņā nu vairs nesavaldītā un nesavaldāmā titānisma, pārmērīgā pašapziņas, neattaisnojamā lepnuma. Tagad redzam, kā viņš pats sevi diezgan objektīvi un taisnīgi sāk novērtēt, kā pamazām gūst pareizu pārskatu par visu savu garīgo inventāru.

Turpmākos savos piedzīvojumos, arī tad, kad tie pieņēma traģisku virzienu, viņš nu tomēr ticēja, ka ar visu tiks galā, ka nekas neizjauks viņa iekšējo vienību un līdzsvaru. Šinī laikā viņā modās ticība pašam sev, drošības sajūta, pārliecība, ka viņu nekas nekad nesalauzīs, ticība savam «ģenijam», ticība tam, ka viņš aicināts un izredzēts augstākas dzīves jēgas piepildīšanai un sava īstā Dieva un dabas gribētā es realizēšanai.

Tas, protams nenozīmē, ka viņš nu turpmāk būtu bijis pasargāts no dvēseles sāpēm, no šaubām, pesimisma, izmisuma. Viss tas viņu pavadīja cauru mūžu. Bet viss galu galā viņu arvienu augstāk cēla, viss arvienu bija «augšanas krīzes» pazīme, viss atzīmēja jaunu etapu viņa nekad, līdz pēdējai dzīves stundai, nerimstošai pašā sevis kāpināšanai.

Viņš tagad pats redzēja savas dabas, savu spēju un spēku robežas, viņš saprata, ko var, kā nevar, un viņam nu arī nemaz vairs nebija bail no jaunām ciešanām un sāpēm, jo apzinājās, ka

arī tās ne tik vien pārcietīs, bet izmantos jaunu, augstāku posmu sasniegšanai. Viņā uzausa nesatrīcināma ticība savai «zvaigznei», sev lemtai «laimei». Šī sajūta un ticība, protams viņu it nebūt pilnīgi nepasargāja no jaunām briesmām, un viņš turpmāk tāpat pārdzīvoja vēl daudz dziļas un sāpīgas krīzes, tāpat, kā viņš saka savā mūžā pārdzīvojis vairākus «pubertātes» posmus. Bet tas ir Goethes dabas brīnišķīgi dzīvā, spraigā dinamika, viņa garīgā elastība, kas viņam nekad neļāva nogurt, nekad nelika zaudēt interesi par «raibo dzīvi», kas viņam lika ik brīdi un līdz mūža beigām «immer höher steigen, immer weiter schau'n», nemitīgi veidojot dzīvi ap sevi un veidojot sevi pašu.

Tas arī ir tas pats, ko viņš nosauca par daimonisko savā dabā un raksturā, to, ka viņš to, ko darot, nemaz nevarot citādi darīt, tāpēc ka sevi sajūtot par visuma daļu, ka viņā valdot tie paši likumi kā tur, un ka tāpēc viņš nevarot nemaz dzīvot citādi, kā paklausot šiem likumiem.

Tas ir tas, ko mēs arī varētu nosaukt par viņa dzīves metafizisko laimi, to drošo un laimīgo sajūtu, ka starp viņa apzinīgo personīgo eksistenci un attīstību un visa esošā būtību un struktūru pastāv harmonija un paralēlitāte. Viņš droši varēja paļauties savu dziņu un iekšējo rosmju plūsmei, ticot, ka taisni tad šie iekšējie procesi radīs visvērtīgākos saturus, taisni tā virzīsies īstu objektīvu vērtību virzienā.

Tas nenozīmē, ka šāda paļāvība savam ģenijam, savam daimonam, viņu būtu atbrīvojusi no cīņām ar sevi, no smaga darba, no pastāvīgas paškritikas. Nē. Viņš pats bieži par to runā, cik smagi viņam nācies strādāt pie sevis, cīnīties ar sevi, lai valdītu par sevi. Bet tas arī nenozīmē, ka Goethe nekad nebūtu maldījies, nekad nebūtu gājis pa nepareiziem ceļiem un ka viss, ko viņš radīja, būtu bijis objektīvi neapstrīdami vērtīgs.

Viņš bieži smagi maldijās. Tanī, ko viņš radījis, ir bez gala daudz mazvērtīga, bet arī šie maldi, viņa nepilnības un kļūdas, galu galā bija neizvairāmi attīstības posmi, un taisni no savām kļūdām viņš visvairāk, pats saka esam mācījies.

«Es daudz ko esmu darījis,» — viņš saka savā 31-ā dzīvības gadā — «par ko tagad domāju, ka labāk būtu bijis, ja to nebūtu darījis, un tomēr: ja tas nebūtu noticis, nebūtu radies daudz kas labs un nepieciešams.» Un citu reizi saka tā: «Kad stingri pārbaudu savas un citu gaitas dzīvē un mākslā, es bieži atrodu, ka tas, ko ar pilnu tiesību varētu nosaukt par kaitīgu ievirzi, izrādās par pavisam nepieciešamu aplinkus ceļu uz mērķi.» — «Kad cilvēks, kas bija apmaldījies, atrod pareizo ceļu, kad pēc maldiem atrod patiesību, tad tas viņu sīkumos un visā būtībā vareni veicina un audzina.»

Goethem ar laiku kļūva nesatricināma pārlicība un ticība, ka, ja viņš godīgi centīsies uz labo un pareizo, viņš tam arī tiešām tuvosies, ka, ja pats ar sevi būs skaidribā un saskaņā, tad sevi saskaņos arī ar visa esošā likumu un kārtību, ka, ja būs īsts un patiesi sevī, tad arī tas, ko darīs un radīs, izpaudīs patieso.

Goethem piemita dziļa pašātvība kā savai pašai, tā visai dzīvei. Tāpēc viņš nekad dzīvē nerīkojās pēc teorētiskiem izdomātiem, mākslīgi konstruētiem «principiem», bet dzīvoja vairāk klausot pašā «iekšķīgām balsīm», ticot, ka tās viņu labi mācīs. Tas nenozīmē, it kā viņš būtu akli sekojis tikai savām subjektīvām dziņām un instinktiem. Nē. Bet viņš bija pārliecināts, ka viņš kaut ko objektīvi patiesi vērtīgi izdarīs, ka objektīvās dzīves prasības vislabāk pildīs, ja viņš nedomās tikai par tām vien un nelauzīs galvu par to, kā tās vislabāk pildāmas, bet ja darīs tā, kā izjūt par pareizu, kā zināmā gadījumā vislabāk

prot un spēj un ja godīgā darbā ieliks visas savas enerģijas.

Un nu viņš rūpējās tikai par to, lai viņa skats būtu brīvs un tīrs, lai to neapmāktu kaut kādas tumšas dziņas, šauri subjektīvas iedomas vai iegribas, aizspriedumi, personīgas simpatijas vai antipatijas. Viņš pats sevi arvienu stingri pārbaudīja, lai, no vienas puses, viņa uztvērēja dvēsele arvienu būtu kā «tīrs spogulis», kas dzīves ainas atspoguļo tīras un skaidras, un lai, no otras puses, arī savu saturu izpausmē uz āru neko neviltotu, būtu un paliktu arvienu īsts un līdz galam paties.

Goethe neticēja tam, ka «patiesību» vislabāk atradīs un izpaudīs tikai tas, kas piesavināsies labas domāšanas metodes un principus, bet tas, kas pats būs iekšīgi paties, īsts, tīrs un skaidrs, ka nevis pirmā kārtā metode no svara, bet cilvēka visa totālā būtība, viņa personīgā kvalitāte.

Šeit nu gan varētu aizrādīt uz to, ka Goethe pats, neskatoties uz savu īpatnējo pieeju pie visa, uz savu dabīgo vienkāršību un patiesīgumu, uz savu silto pietāti pret visu esošo, kurā vērojās «mīlestības acīm», un kam savu dvēseli turēja pretim tiešām kā «tīru spoguļi», tomēr ir atstājis tik daudz vāju darbu, izteicis daudz aplamu domu, kurām nav ne mazākās objektīvās vērtības, ka ir producējis arī mākslinieciski pilnīgi nevērtīgus darbus un ka tāpēc varētu taisīt slēdzienu, ka viņa īpatnējā «metode» tomēr nav bijusi auglīga. Viens otram te tomēr nerunā pretim, jo taisni viņa oriģinālais viedoklis, viņa tīri īpatnējā pieeja visam, viņa personīgais reaģēšanas veids uz visu, orientēšanās visā un viņa izteikmes forma, viss tas kopā tomēr devis objektīvi visvērtīgākos rezultātus. Viss tas mazvērtīgais, ko atrodam viņa darbos, gan dzejā, gan zinātniskos, gan prātnieciskos apcerējumos, ir uzskatāms par pāreju, par neizbēgamu etapu viņa apbrīnojami

vienbūtīgajā, harmoniskajā tapšanas procesā. Tas bieži uzrakstīts it kā atpūtai, it kā nogurumā, un lai gan tam pašam par sevi nav vērtības, tas visā veselā tomēr ietilpst kā nepieciešama neatņemama daļa, arvienu kaut kā raksturīgi ilustrējama zināmu Goethes personības attīstības posmu.

Ir interesanti novērot, kā vispārīgi ģeniālu mākslinieku darbos daudzkārt atrodam tik vājus ražojumus, kādus velti meklējam pie maziem un vājiem māksliniekiem. Tas ir tāpēc, ka pēdējie allaž turas pie kaut kādiem ārējiem priekšrakstiem, noteiktiem paraugiem, obligātoriskām normām, kuŗas baidās aizskārt, kamēr lielie gari, kas smeļ no pašu dvēseles atvāriem, ir padoti visādām svārstībām, visādiem nejaušiem noskaņojumiem, iekšķīgās temperatūras maiņai, kas pavada visas viņu gaitas un tad arī izpaužas viņu katrā darījumā. Tas ir tā, kā strauji plūstoša upe savos ūdeņos nes smiltis, dūņas, augus, un visu to, kas tanīs nejauši iekļuvis.

Tas, ka Goethe, ar apbrīnojami drošiem instinktiem, arvien mēdza uzņemt sevī taisni to, kas viņam tai brīdī bija piemērots un vajadzīgs, ka tad, kad viņā kaut kas saskobījās, kaut kā pietrūka, vai kaut kā bija par daudz, viņš ar tikpat paļāvīgu izjūtu prata sevī no jauna nodibināt kārtību, viņā ar laiku modināja savādu, gandrīz fatālistisku ticību savai likteņa zvaigznei, tam, ka viņš nekad nevar galīgi apmaldīties, bet arvienu atradīs pareizo ceļu. Šī ticība, šī spēcīgā, fatālistiskā laimes izjūta un drošā paļāvība, kādā viņš toreiz dzīvoja, pēc tam kad viņš bija pārvarējis sava vētras un trauksmes laika smago dvēseles krīzi, izpaudās visstiprāk viņa «Egmontā».

Egmonts un uzvara par jaunības titānismu.

Goethes Verters bija viņa pirmā lielā uzvara par savas titāniskās dvēseles vētrām, negaisiem un konfliktiem, kas viņu būtu varējuši novest līdz katastrofai, līdz kādai tie noveda romāna varoni — Verteri. Pārvārējis tos, palicis kungs un valdnieks par savu likteni, Goethe šinī laikā pārdzīvoja līdz tam laikam vēl nepieredzētu dvēseles mieru, līdzsvaru un pašātvību saviem spēkiem. Ja arī nedz tagad, nedz vēlāk, un nevienā savas ilgās dzīves gaitās viņš nebija pasargāts no jauniem konfliktiem, jaunām ciešanām un sāpīgām krīzēm, tad tomēr šinī laikā viņš izdzīvoja varēnu spēku uzplūdus, jutās iekšķīgi viegls un brīvs un sajuta godbijīgu pateicību par to, ka nebija izjaukta viņa iekšējā vienība, ka nupat pārdzīvoto gadu negaisi nebija izpostījuši viņa dvēseles kārtību, kas taču tik viegli bija varējis notikt. Viņš nu zināja, ka spēj panest ļoti lielās nastas, ka spēj tikt galā ar ļoti smagiem sarežģījumiem, un drosmes pilns nu varēja skatīties nākotnē, kaut gan zināja, ka «ilgās dziļās mokaš nebeigsies nekad virs zemes.»

Egmonta personā izpaužas Goethes tā laika dvēseles pamatnoskaņojums. Kā viņš pats par sevi ticēja, ka Dievs uz viņu labu prātu tura, tā arī Egmonts sevi tura par Dieva mīluli, tic savai laimei, nekā nebaidās, drosmes pilns iet pretim visiem pārbaudījumiem, pat nāvei.

Bet, kā jau teikts, šai paļāvībā savam likte-
nim Goethe nevienu acumirkli neaizmirsā savus
pienākumus pret sevi un pret dzīvi, savu atbil-
dību par visu, saprata, ka viņam savam «daimo-
nam» nevis pasīvi jāpadodas, bet ka ar to jāno-
dibina «aktīvas attiecības», jārikojas saskaņā ar
to, ka viņam tā priekšā jāatbild par visu, ko dara
un ko nedara. Viņam nekad ne prātā nenāca, ka
viņš turpmāk varētu darīt vai nedarīt visu, kā
iegribas, pārliecībā, ka galu galā viss pats no se-
vis par labu griezīsies, bet taisni tagad, stiprāk
nekā jebkad, sajuta savu atbildību šī sava dai-
mona priekšā, un taisni tagad sāka arvienu vai-
rāk domāt par visiem saviem dzīves, pat katras
dienas uzdevumiem, un kā tos godam veikt. Ja
viņš agrāk pilnīgu vaļu bija ļāvis jūtām, trauks-
mainām iegribām, fantastiskiem sapņiem, tad tagad
sāka apzinīgi ievērot objektīvās dzīves neizvai-
rāmās prasības, likumus un normas, cienīt tās ne-
satricināmo, svēto kārtību, kā to izteic savā himnā
«Dievišķīgais».

«Cēls lai ir cilvēks, palīdzīgs un labs! Jo tas
viņu atšķir no visām būtnēm, kādas mēs pazīstam.

Slava nezināmām augstākām būtnēm, kuŗas
nojaušam! Tām lai līdzīgs kļūst cilvēks, viņu
piemērs lai mūs māca viņām ticēt.

Jo daba ir bez jūtām: saule spīd pār ļauniem
un labiem, un mēness un zvaigznes mirdz cēliem
cilvēkiem un noziedzniekiem.

Vējš un straumes, pārkoņi un krusa šalcot
iet savu ceļu, un, gaŗām steidzoties, apber vienu,
kā otru.

Tāpat laime tvarsta pūlī un te tver nevainīga
zēna cirtas, te grēcinieka pliko galvu.

Pēc mūžīgiem, lieliem dzelzs likumiem mums
visiem jānostaigā savas dzīves loki.

Tikai cilvēks viens iespēj neiespējamo; viņš
izšķir, izvēl un tiesā; viņš acumirklim var dot
ilgumu.

Viņš vien drīkst labajam dot atmaksu, ļaujot sodīt, darīt veselus un glābt tos, kas maldās, un visu klīstošo un irstošo var gudri saistīt.

Un mēs cienām nemirstīgajos, it kā tie būtu cilvēki, it kā lielumā darītu to, ko vislabākie mazumā dara vai gribētu darīt.

Cēlais cilvēks lai ir palīdzīgs un labs! Nenogurstoši lai viņš rada derīgo, pareizo, un lai tā kļūst par līdzību tām augstākām būtnēm, kuŗas nojaušam.»

Pat mīlestības motīvs šinī laikā sarakstītā drāmā Egmonts citādi ir uztverts un attēlots, nekā agrākajā Goethes dzejā, kur tā arvienu bija nevaldāmas kaisles apdvesta, kur tā bija pilna tādu sāpju un ciešanu, ka tā ik brīdi varēja vest pie katastrofas. Egmonta un Klāras mīlestībā ir miers, atpūta, maigums un klusa laime. Nav tanī nekā no aklas kaisles neprāta, bet ir tikai siltas mīlestības skaistu brīžu svētlaimība, lai arī vēlāk to izjauc bargā nāve.

Tā tad šinī laikā Goethe vis nerunā par sirds neatņemamām tiesībām, netraucas bezgala brīvē, nesaceļas pret kaut kādu viņam nepieņemamu kārtību, bet runā par to, ka personīgā dzīve jāiekļauj šinī visas dzīves objektīvā likumā.

Un nu Goethe turpina iesākto gaitu tai pašā virzienā. Arvien vairāk pārvar vētras un trauksmes laikmeta subjektīvismu un arvienu apzinīgāk padodas dzīves objektīvām normām, kaut gan arī tagad vēl to nedara tā, it kā pildītu kādu no ārienes uzstādītu priekšrakstu, bet tikai klausot savai sirds balsij. Bet šī balss viņam nu arvienu biežāk runā par to, kam jābūt, kā jādzīvo, kas jā dara, lai reizē pildītu tās pavēli un reizē to, ko prasa dzīve.

Apmēram 30 gadu vecumā Goethe par sevi saka tā: «Šī ceļšanās, manas eksistences piramīdi, kuŗas bāze man dota un kuŗai jau pamats likts, tik augstu cik vien iespējams pacelt gaisos,

pārspēj katru citu cenšanos un neļauj to aizmirst ne uz vienu acumirkli. Es nedrīkstu kavēties, jo es jau esmu gados, var notikt lūzums, un Babilonas tornis var palikt nenobeigts. Mazākais lai cilvēki tad varētu teikt: tas bija vareni izdomāts, un ja es palieku dzīvs, tad lai Dievs dod, ka man pietiktu spēka līdz galam.»

Līdzīgu Goethes izteicienu ir uzglabājies liels daudzums.

Tie visi rāda, ka Goethe pārvarējis savu jaunības nevaldāmo un neapvaldīto subjektīvismu, ka viņš tagad arvienu mazāk runā par to, ko grib, bet par to, kam jābūt.

Pārmērīgs subjektīvisms taču ir vispār katra cilvēka jaunības gados valdošs tipisks noskaņojums. Jaunībā arvienu galvenais ir paši dzīves procesi, pati dzīvā dzīves plūsme, kamēr vecumā saturī ir svarīgāki, nekā šie procesi. Jaunībā valda jūtu briestošie spēki, kas laužas uz āru, grib iztraktoties, un tad cilvēks mazāk domā par to, kādi objektīvi uzdevumi jāpilda, bet ka vispār jādzīvo, ka pāri kūsājošās enerģijas vispār jāliek darbā, vienalga kādā, vienalga vai tas pašam par labu vai par ļaunu nāks, vai nesīs laimi vai prasīs pat dzīvību.

Jo vecāks cilvēks kļūst, jo svarīgāks viņam kļūst pārpersonīgi objektīvais, jo mazāk viņš visu attiecina tieši uz sevi, jo noteiktāk viņš cenšas savas domas, gribu un darbus pieskaņot objektīvo lietu normām.

Goethes garīgās personības attīstība ir gājusi šinī virzienā ar dziļu konsekvenci, kaut gan arī saistīta ar neizbēgamiem lūzumiem, atkārtotām jaunām krīzēm, kas vēl bieži viņu veda pie dziļiem satricinājumiem. Bet viņš arvienu skaidri apzinājās, pa kādu ceļu jāiet, lai dzīvi neizputinātu, bet lai tā augļus nestu.

«Maldīties ir labi,» Goethe vecumā izteicās,

«kamēr mēs vēl esam jauni; tikai šos maldus nedrīkst stiept sev līdz līdz vecuma dienām.»

Tāpēc viņš arī ar gadiem arvienu stingrāks kļuva pats pret sevi, pret saviem maldiem, arvienu vairāk piegriezās objektīvai pasaulei un tās saturiem.

Goethe vecumā prata būt varen iecietīgs pret jaunatnes maldiem, pārmērībām, pret tās radikālismu un maksimālismu, bet tomēr vēl vairāk cienīja jaunatnes gribu un cenšanos sevi apvaldīt, disciplinēt un ierobežot, priecājās, kad redzēja, ka tā centās savas jūtas, iegribas, iedomas pakļaut kaut kādām pārsubjektīvām normām, savu «subjektu padarīt objektīvu».

Ka jaunība ir laiks, kur vislielākā loma piešķirta jūtām, to Goethe pats bija piedzīvojis, to viņš atrada par dabisku arī citos. Bet viņš arī zināja, ka tad, ja jūtas par visu citu valda, bet pašas netiek apvaldītas, ja tās dzīvē kļūst par galveno dzinēju spēku, cilvēkam draud netikvien bīstami sarežģījumi, bet galīgs sabrukums. Jūtas drīkst būt tikai viens garīgās dzīves elements, bet ne vienīgais, pat ne galvenais. Viņš pats smagās krīzēs to bija piedzīvojis, pats pazina tādus laikus, kur pats par sevi domāja, ka «labu galu neņems». Jūtas nedrīkst dzīvot tikai «pašas sevī», ap sevi griezties, no sevis smelt, jo tad tās sevi izsmel un pašas sevi sagrauj, cilvēks pats — kā viņa Verters — aiz neapvaldītu jūtu neprāta bojā iet.

Goethe jau visagrākajos jaunības gados tumši nojauta, ka nedrīkst nodoties kaut kādai vienai varai, kādai bīstamai vienpusībai, viņam likās, ka cilvēks tad arī nav mīlams, kad viņam kaut kādi speciāli tikumi vai talants, bet kad viņš ir jauks visā savā būtībā.

Ka Goethi viņa jaunībā visi tā mīleja, ka visu sirdis tam pretim tīcās, ka viņš visus tā «apbūra», laikam ar to arī ir izskaidrojams, ka

viņā izpaudās nevis kaut kādi atsevišķi vērtīgi motīvi par sevi, kaut kādi īpaši simpatiski vilcieni, bet tas, ka visā, ko viņš runāja, vai darīja, kā izturējās zināmā gadījumā, kā uz visu atsaucās, viņš arvienu ielika visu sevi, ka tanī atklājās viņa personības skaistā vienbūtība, izcēlās nevis tikai viņa dabas kaut kādi atsevišķi jauki tikumi, bet visas viņa būtības apburošais jaukums.

Vēlāk Goethes dabā notika arvienu lielāka diferencēšanās. Nevis «jūtu pilnībā» vien viņš tad dzīvoja, kas viņa personībai deva tādu burvīgumu, bet viņa garīgās enerģijas nu vērsās vairākos virzienos, ieplūda dažādos kanālos, un viņš tad pats, kaut gan nekad nezaudēja savu pirmatnējo iekšķīgo viengabalainību, tomēr dažādos brīžos varēja būt ļoti dažāds, dažādās situācijās rādīja dažādu seju.

Viņš nu ne tik vien «jūtās» dzīvoja, bet, tās daudzkreiz atbīdot pavisam atpakaļ, enerģijas vērsa uz skaidru atziņu gūšanu, vai arī uz objektīvi vērtīgu darbu radīšanu.

Bet apbrīnojams viņā tad tomēr paliek arvienu tas, ka šī ierobežošanās kaut kādu speciālu uzdevumu veikšanas dēļ, šī apzinīgā pāri kūsaļošo jūtu savaldīšana, viņa dzīvi nepadarija nedz mazāk spēcīgu, nedz mazāk skaistu. Tas tāpēc tā varēja būt, ka šī pārorientēšanās viņā vis nenotika kaut kādu no ārienes uztieptu likumu vārdā, bet atzīmēja visas viņa būtības organiskas augšanas dabisku posmu. Tas tiesa, ka kaut kas gan gāja zudumā: zināms jaunībai piemītošs šarms, kolorīts, zināma īpatnēja poēzija, bet ne kaut kas negāja zudumā no viņa dabas spēku pilnā spraiģuma no viņa vītālītātes spēcīgā plūduma. Bieži pat ir izteiktas domas, ka Goethe, jo vecāks kļūstot, jo skaistāku dzīvi dzīvojot, jo aizraujošāka topot visa viņa garīgā personība. Kad Goethe no jaunības gadu jūtu virzītās un apdvestās dzīves motīviem, no subjektīvo jūtu ideālisma, pa-

mazām pārgāja uz objektīvu atziņu meklēšanas ideālismu, jaunības poētiskais mirdzums gan jau bija nobālis, bet vairāk nekas nebija zaudēts. Kā viņa domā, tā arī praktiskā dzīvē un darbā tikpat dziļā, spēcīga un spraiga palika viņa dvēseles varēnā plūsme, kas daudz citos, caurmēra cilvēkos, ar gadiem mēdz kļūt stipri vājāka. Viņš arī tagad auga tālāk no tām pašām saknēm, un caur tām sūca vajadzīgo barību, sulu un spēku tikpat lielā daudzumā, kā agrāk.

Savā dzīvē Goethe nu kļuva arvienu «objektīvāks».

Romāna «Vilhelms Meisters» pirmā daļā vēl valda stiprs subjektīvisms. Tur gandrīz visas romāna personas dzīvo tikai sevī un sevis dēļ, kamēr otrā daļā uzsvars likts uz objektīvu darbību, uz sociālu kalpošanu, uz pārpersonīgu vērtību radīšanu. Jūtu vietā sāk valdīt un vadīt objektīva doma, lietišķs plāns, nosvērta dzīves gudrība.

Goethe, kā sacīts, nekad dzīvē nerīkojās pēc kaut kādas ārpus viņa, vai pāri viņam uzstādītas, teorētiski konstruētas programmas, pēc abstrakti darinātiem principiem, bet dzīvoja tā, kā prasīja konkrētais dzīves moments. Viņa idejas tad arvien dzima šinīs tiešās aktīvās attiecībās ar reālo dzīvi, iznira no vajadzības ar šo dzīvi tikt galā. Un ideālus, kādus viņš sev tad stādīja, viņš arvienu pārbaudīja no tā viedokļa, vai tie atbilst konkrētai situācijai, vai tie reāli sasniedzami, vai tie neizplūst bezkrastu fantazijās un nerada ceļus, kas ne pie kāda mērķa nevar vest.

Tagad, pēc Vertera krīzes pārvarēšanas, pati dzīve viņu piespieda pārbaudīt sevi un savu līdzšinējo dzīves veidu. Visādas jaunas sabiedriskas saistības un pienākumi viņam nemaz neļāva turpināt savu līdzšinējo dzīvi jūtu vadībā. Pat viņa jaunā mīlestība, kas viņā šinī laikā uzmodās pret skaisto Liliju Šönemani, ļoti bagātu vecāku

meitu, kuŗas ģimenē viņam pastāvīgi nācās sastapties ar augstākām aprindām un kur tam bija stingri jāievēro visas ārējās sadzīves formas, bija citādāka, nekā mīlestība pret daiļo, bet vienkāršo mācītāja meitu Frideriku Brioni, vai pret sava drauga Kestnera saderināto, maigi sirsnīgo Lotti nelaimīgā mīlestība uz kuŗu viņam bija devusi vielu romānam par jaunā Vertera ciešanām. Toreiz viņš klausīja un varēja klausīt vienīgi savām jūtām, tagad viņam bija jāskaitās ar stingriem sabiedriskās dzīves likumiem un tradīcijām, ja negribēja apvainot vai nostādīt neērtā stāvoklī iemīļoto jaunavu.

Šī pielāgošanās zināmu aprindu īpatnējam dzīves stilam un tradīcijām Goethem nebij viegla. Viņš to sajuta kā slogu. Viņam pat bija grūti redzēt Liliju šinī ārišķīgā spožumā, kā viņa pildīja visas sīkākās sabiedriskās konvencijas un likumus. Viņa tam tad izlikās nedabiska, neīsta, un kad viņa ne tikai nevarēja, bet pat nedrīkstēja satiksmē ar viņu būt tāda, kāda bija no dabas, un kādu viņš to vēlējās redzēt, viņš no tam tā cieta, ka pamazām, pašam nemanot, abu jauniešu starpā sāka parādīties plaīsa, kas vēlāk veda pie lūzuma.

Jāievēro arī vēl tas, ka šinī laikā, pēc tam, kad viņa Verters jau bija kļuvis pazīstams ne tikai Vācijā, bet arī citās zemēs, Goethe bija tapis par pasaulē pazīstamu dzejnieku. Ar to bija sakarā tas, ka nu viņam bija jāizbeidz savs līdzšinējais tīri privāta cilvēka dzīves veids un bija jāierindojās plašos sabiedriskos dzīves sakaros, atkarībās un saistībās. Viņam nu bija jāskaitās ar sabiedrību, bija pret to zināmi pienākumi, bija jāsaļūt zināma atbildība.

Arī viņa draugu saīme kļuva arvienu lielāka un viņu ievīlka savas dzīves lokos. Arvienu mazāk viņš varēja būt un justies viens, arvienu biežāk viņam bija jābūt ļaudīs. Ja viņš arī pēc sa-

vas dabas bija sabiedriska cilvēks, tad tomēr viņš bieži cieta no sabiedriskās dzīves nemiera, raibuma, izklaidības. Bet reizē šie pastāvīgie sabiedriskie uzdevumi, vajadzība skaitīties ar sabiedrības normām, viņu piespieda sevi disciplinēt, pieradināja viņu pamazām pie gudrākas laika un darbu iedalīšanas un jau tagad sagatavoja viņu tai pavisam jaunai dzīvei, kādu viņš uzsāka, kad devās uz Veimāru.

Pirmie gadi Veimārā.

Goethe, kas savā jurista profesijā praktiski nedaudz bija strādājis Frankfurtē, kā advokāts, un pēc tam Veclāras tiesas palātā, 1775. gadā iestājās Veimāras hercoga dienestā, kur viņam atvē, rās plašs darba lauks visos valsts dzīves novados. Goethes dzīvē tas nozīmē tik dziļu lūzumu, ka ar Veimāru var iesākt pavisam jaunu viņa dzīves stāsta nodaļu.

Vertera laika Goethe un Veimāras Goethe — gandrīz divi dažādi cilvēki: jūtu, jūsmu un sapņu cilvēks un sabiedrisks un valsts darbinieks; tītāniskas trauksmes un objektīvu uzdevumu pildītājs; jauneklis un topošs vīrs.

Vēl par īstu vīru viņš nav izaudzis. Bet Veimārā izaugs. Darbā, stingru konkrētu pienākumu pildīšanā. Pastāvīgās reālās attiecībās ar cilvēkiem: ar pašu hercogu, ar viņa ierēdņiem, ar augstas un zemas kārtas privātpersonām un tad — ar to sievieti, kurai viņa audzināšanā par īstu vīru, ir bijusi piešķirta vislielākā loma — ar Šarlotu fon Šteina kundzi.

Nekad visā mūžā Goethe tik sāpīgi nav sajutis, cik viņš vēl negatavs, nenobriedis, kā taisni šinī laikā, kad devās uz Veimāru, nekad tā nav gribējis visu darīt, lai sevi galīgi izveidotu par pilnvērtīgu, pilnskanīgu personību, nekad to nav tā uzskatījis par savas dzīves galveno uzdevumu kā toreiz. Un nekad, nevienā dzīves posmā, viņš visu, kas ar viņu notika, tik noteikti, gandrīz programātiski nav izmantojis apzinīgos paš-

audzināšanas nolūkos. Agrākā jaunībā viņš, kā redzējām, dzīvoja savilņotu jūtu trauksmē, pats nezinādams, kurp tā viņu aiznesīs, vecumā viņam bija raža jāievāc, un viss dzīvē gūtais jāsaveidkārta, tagad, pirmos Veimāras gadus, kad viņš vairs neļāva saviem daimoniem vien pār sevi valdīt, bet kad tomēr vēl arī nebija skaidrībā par visas savas dzīves tālāko vēlamu virzienu, kad vairs neklausīja tumšām dziņām vien, bet arī vēl visās lietās nespēja rīkoties pēc stingri objektīvām atziņām, viņš šinī pirmajā Veimāras dzīves posmā visvairāk, visnopietnāk meklēja pareizo ceļu, visapzinīgāk strādāja pie sevis, viskarstāk centās gūt skaidrību par sevi, par to, kas bijis, kas ir, kas būs un kam jābūt.

Par to, ka Goethe tik labprāt pieņēma Veimāras hercoga ielūgumu pie viņa kādu laiku ciemoties un, vēlāk, uzaicinājumu palikt pavisam viņa dienestā, ir visādas domas izteiktas. Ari tādas, ka Goethi vilinājis gods, slava un spīdoši ārēji panākumi, ka viņš it kā neuzticīgs būtu palicis savam galvenam dzīves uzdevumam — dzejai, ka viņa kalpošana hercogam būtu bijusi viņam, ģeniālajam dzejniekam, neatbilstoša, viņa necienīga.

Goethe pats skatījās uz šo svarīgo pārmaiņu savā dzīvē, kā uz lielu laimi. Veimārā viņš esot atradis tik labvēlīgus nosacījumus sevis pašā tālākai audzināšanai, kā arī savam iemīļotam darbam, kādus nebūtu varējis atrast nevienā Vācijas malā. Hercogs esot viņam devis vislielāko brīvību, vēlākos gadus, kad valsts darbi kļuvuši pārāk plaši un prasījuši pārāk daudz darba, esot viņu no tiem arvienu vairāk un vairāk atbrīvojis, bet reizē gādājis par to, lai viņš varētu ražīgi strādāt gan dzejas, gan zinātnes laukā. Kārlis Augusts, plašsirdīgs un smalkjūtīgs cilvēks, kaut daudzējādā ziņā arī pirmbūtīgi neaptēsts, kā arī ne bez despotiskām tieksmēm,

par savām attiecībām pret Goethi pats tā izteicās: «Turēt ģeniālu cilvēku tai vietā, kur viņam nav izdevības savu talantu izlietāt, nozīmētu viņu nelietīgā kārtā izmantot.»

Pirmos gados Goethem uzdotie valsts amati, kuŗu skaits sākumā ar katru gadu tapa lielāks, viņam, kā viņš pats izteicies, bijuši vēlami, derīgi, pat nepieciešami, jo tie viņu piespieduši koncentrēties, devuši iespēju iepazīties ar dzīvi un cilvēkiem, ar dažādiem raksturiem un visrābākiem cilvēku likteņiem, devuši izdevību pašam sevi pārbaudīt, savus spēkus pareizi novērtēt, gudri turēties savās dabas dotās robežās. Veimara viņu esot pataisījusi par vīru.

Par to, cik maz Veimāras dienesta darbi toreiz Goethi kavējuši pildīt savu dzejnieka misiju, viņa draugs Merks izteicās: «Goethe šeit nav zaudējis nevienas drusciņas no savas dzejnieka individuālītātes, kā to apgalvo visādi ēzeļi, bet viņā te ir modušās slāpes un radusies stipra griba mācīties saprast cilvēku raksturus un pasaules lietas, un sakarā ar to auga viņa pasaules un dzīves gudriba un pataisīja viņu par vīru.»

Goethe pats svētīja savu likteni, ka tas viņam šeit Veimārā radījis vajadzīgos «pretsvarus», lai viņš, dzīvojot tikai gara un domu pasaulē, nepazaudētu sakarus ar dzīves īstenību, lai neļautu sev izplūst bez krastu fantazijās, bet lai tam ierādītu vietu virs zemes, kur droši nostāties, lai šinī vietā, uz šī cietā pamata varētu savas dzīves ēku droši celt arvienu augstāku.

Viņš vairākkārt ir izteicies, cik tas esot labi, ka cilvēkam doti tīri praktiski uzdevumi, pie kuŗiem strādājot, dvēsele jauki atpūšoties un pēc tam jūtoties viegla un stiprināta savam brīvam lidojumam.

Ir jāzin, ka taisni pirmos Veimāras gados, kur praktisko uzdevumu viņam bija visvairāk, Goethe ir sarakstījis, vai mazāk izdomājis lielu

virknī vispilnīgāko savu dzejas darbu. Šeit viņš nobeidza Egmontu, šeit galvenos vilcienos izstrādāja Ifigeniju, Tasso, iesāka savu «paidagoģisko romānu» — Vilhelmu Meisteru, sacerēja skaistas balādas, brīnišķīgus liriskus dzejoļus, bez tam toreiz nopietni sāka nodarboties ar minerāloģiju, ģeoloģiju, salīdzinošo anatomiju, botaniku.

Sešdesmit gadu vecumā Goethe raksta: «Man Veimāras hercogam jāpateicas par to, ka viņš man devis iespēju dzīvot darbīgu un laimīgu dzīvi.»

Pati pilsēta bija neglīta, netīra, lielā mērā gaŗlaicīga. Visi lielie gari, kādus hercogs bija aicinājis uz turieni, vienā balsī par to sūrojās. Herders Veimāru nosauca par nejēdzīgu galma pilsētas un sādžas maisījumu. Šillers, gadus četrus tur nodzīvojis, žēlojās: «Ar katru gadu man Veimāra mazāk patīk, visur ir labāk, nekā te, un es gan negribētu Veimārā mirt.» Goethe pats to nosauca par «caurumu» («ein Loch») un izteicās, ka dzīve Veimārā esot tik nežēlīgi prozaiska, ka tie, kas to nepazīst, nevarētu tam ticēt.

Un tomēr Goethe ir arī slavējis šo kļūsto dzīvi, ir ar nepatīkamiem sīkumiem šai dzīvē samierinājies, arvienu ir lūkojis un pratis tanī atrast ko labu. «Nejautā,» tā viņš saka, «pa kādiem vārtiem tu esi nokļuvis Dieva pilsētā, bet paliec tanī klusā vietā, kur tu reiz esi nometies.»

Vislielāko laimi viņš Veimārā piedzīvoja ar Šarlottu fon Šteina kundzi. Šī draudzība un mīlestība viņam palīdzēja ne tik vien panest Veimārā valdošo lielo vienmuļību, pliekano provinciālismu, ārišķīgo galma pilsētas stilu, bet pieradināja visu negatīvo izmantot savā labā, no visa mācīties, visā atrast kaut kādus motīvus un elementus savas garīgās dzīves padziļināšanai un paplašināšanai.

Šarlotta Štein viņu mācīja tikt galā ar dzīvē

nepatīkamo, ar sabiedrības lai nez' cik aklamām prasībām un pretenzijām, mācīja, audzināja un arī izaudzināja par cilvēku, kas prot orientēties katrā situācijā, valdīt par to, valdīt arī par sevi katrā vietā un gadījumā.

Kad Goethe, 26 gadu vecumā, ieradās Veimārā, Šarlotai Štein, Veimāras hercoga štalmēstera sievai, bija 33 gadi, un tā bija jau dzemdējusi septiņus bērnus. Viņa nebija skaista, bet par viņas seju Šillers kādā vēstulē raksta, ka tā izteicot savādi nopietnu maigumu un pavisam īpatnēju vaļširdību. Visa viņas būtība izpaužot veselīgu prātu, jūtas un patiesīgumu. Viņš sa-protot, ka Goethe viņai tā varējis pieķerties.

Kad Goethe iesāka savas gaitas pie Veimāras hercoga galma, visi galma ļaudis pret viņu izturējās ar lielu simpatiju, ja arī viens otrs pakratīja galvu par viņa un hercoga jautro dzīvi, viņu pārgalvībām, smalkā galma toņa neievērošanu, mierīgo mietpilsoņu kaitināšanu ar dažreiz pārāk bramanīgu uzstāšanos. Bet tiklīdz Goethe sāka izpildīt visādas savu daudzo amatu funkcijas, viens un otrs ar viņu sāka būt nemierā un drīz lielākā galma un citu ierēdņu daļa kļuva par viņa pretiniekiem.

«Es gan nemaz neesmu piemērots šai pasaulei,» rakstīja pats Goethe savā dienas grāmatā. Tāpēc ka viņam pavisam trūka diplomāta dāvanu, viņš sākumā nekādi nespēja piekļauties visu šo provinces cilvēku dzīves stilam. Kad viņš jau gadus trīs bija nodzīvojis Veimārā, dzejnieks Vilands rakstīja Merkam: «Tu nemaz nevari iedomāties, cik te ir nīsts viena daiļa gara vārds.» Citā reizē viņš raksta, ka veimāriešu noskaņojums pret Goethi esot «negants niknums un naidi».

Tādā atmosfērā Goethe varēja dzīvot tikai tāpēc, ka Šarlotta Štein viņu mācīja, audzināja un deva padomus kā izturēties katrā situācijā

pret katru cilvēku. Kādā vēstulē Goethe par to rakstīja: «Šteina kundze mani tura virs ūdens, kā korķa svārki peldētāju.»

Šarlotta savu audzinātājas darbu pildīja ar interesi, bet bez sevišķas aizrautības, jo viņai vispār bija, kā viņai tuvi cilvēki par viņu izteicās, «vēsa sirds». Šillera līgava, ar viņu iepazinusies, rakstīja Šilleram: «Mūsu pazīšanās pirmā laikā mani tieši baidīja viņas vēsums.» Hercoga māte par viņu izteicās: «Šteina kdze par Rembrantu vai Van Dyku runā tā, ka tev kā ledus aukstums iet pār kauliem.»

Ari pret savas ģimenes cilvēkiem viņa bija atturīga savu jūtu izpausmē. Kad tā reiz mīļi apkampa vienu no saviem dēliem, šis tā bija pārsteigts par šo tik reto mīlestības parādījumu, ka tūliņ nosēdās un par šo notikumu rakstīja savam brālim: tas viņu esot gandrīz līdz asarām aizkustinājis.

Ari pats Goethe bieži ir izteicies, ka viņai trūkstot entuziasma, ka viņš būtu laimīgs, ja viņā būtu vairāk siltuma. Bet allaž slavēja viņas labvēlību, kluso sirsniību, nosvērto dzīves gudrību, smalko mēra sajūtu visās lietās, kā arī viņas ārkārtīgo pacietību. Pie viņas vēsās atturības no viņas būtības tomēr dvesa savāds maigs sievišķīgums un apbrīnojama iekšķīga harmonija.

Mums patiesībā nemaz nav no sevišķi liela svara zināt, kāda viņa īstenībā bijusi, bet mums galvenais tas, ko Goethe viņā redzēja, kas viņa tam bija, ko tam deva, ko toreiz neviens cits cilvēks, arī neviena cita sieviete viņam nebūtu varējusi dot.

Viņš viņu ilguš gadus ir mīlējis un arvienu atzinis, ka nevienai citai sievietei viņa mūžā nesot bijusi lielāka nozīme visas viņa dvēseles dzīves izkopšanā un harmonizēšanā, kā viņai. Viņa vēsturē paliek tas cilvēks, kas Goethem palīdzē-

Šarlotte Šteine.
(Viņas pašas zīmēta ģimētnē.)

jis tapt par to, kādu viņa pazīst cilvēce. Pie tā mums jāturas.

Kad viņa Goethem visu bija devusi, kas bija vajadzīgs viņa personības tapšanai un nostiprināšanai, viņa vairs nestāvēja un nevarēja vairs stāvēt viņa dzīves centrā. Un ja viņš arī līdz mūža galam viņai uzglabāja sirsnīgas pateicības jūtas, tad zināmā savas dzīves posmā, pēc tam, kad viņa savu misiju pie tā bija izpildījusi, viņš tai vairs nespēja dot visu to dvēseles kvēli, kā toreiz, kad viņš juta un zināja, ka bija «viņas rokās», ka viņa no tā «varēja veidot to, ko grib», ka «remdināja viņa karstās asinis, veda viņu ārā no maldu ceļiem, ka viņš varēja mieru gūt viņas mīļā tuvumā, atdusēties pie viņas krūtīm».

Šeit būtu vietā dažus vārdus minēt par Goethes mīlestības dzīvi vispār, par kuŗu šausirdīgi un pārgudri morālisti izteikuši daudz apalamu spriedumu.

Goethes gaŗajā mūžā gandrīz nav bijis tādu brīžu, kuŗā viņu nebūtu saistījusi mīlestība ar kādu daiļu sievieti. Un tomēr viņu ne kaut kādā ziņā nevar nosaukt nedz par Don Žuanu, nedz par sievietu vergu. Attiecības un saites, kas viņu katrā dzīves posmā saistīja ar sievietēm, tomēr bija tikai viens pavediens viņa dzīves un likteņu audumā, ja arī tāds, kas nekad nepārtrūka. Bez tā viņa dzīve nav domājama. Bet noteikti un dziļā pārliecībā viņš allaž ir apgalvojis, ka nekad neesot savu dzīvi pildījis ar šādām attiecībām, kas — kā viņš izteicās — vedot pie pārāk lieliem sarežģījumiem un ciešanām un kas cilvēku vai nu pārāk izmocot, vai arī to padarot tukšu. Kā Goethe savas apzinīgās dzīves visos posmos arvienu ir pratis par sevi valdīt, gan par savu karsto entuziasmu, gan romantiskām neprāta ilgām, gan par visādu pārliecīgu aizraušanos, tā viņš arī nekad nav ļāvis sievietu mīlestībai tā pār sevi valdīt, ka tā būtu varējusi satri-

cināt vai izjaukt viņa personības iekšķīgo vienbūtību. Tas nav vis tā izskaidrojams, it kā viņa mīlestības pārdzīvojumi nebūtu bijuši diezgan dziļi. Tā nav. Tie pār viņu allaž ir nākuši ar tik varenu, brāzmainu spēku, ka būtu varējuši vest pie dziļām katastrofām, ja vēl lielākas par šo stichijisko spēku nebūtu bijušas viņa rakstura enerģijas, viņa nelokāmā, nesatricināmā griba sargāt savu iekšķīgo vienību, un ja tā bija apdraudēta, tad saraut pat tādas saites, kas reiz bijušas stipras un dārgas.

Goethe pats uz sevi visu mūžu ir skatījies kā uz tīri objektīvu uzdevumu, kas jāveic. Viņam savas personības veidošana un kāpināšana bija Dieva uzdots svēts pienākums, pirmais un galvenais. Viņš pats uz sevi skatījās kā uz Dieva domu, nodomu, ideju, kas jāpiepilda. Tas viņā bija metafiziska pamata izjūta, kas viņu nekad neatstāja, nekad nemaldināja, droši vadīja. Ja kas, tad absolūti neapšaubāms viņam bija tas, ka viņa personīgā dzīve dota nevis lai to izputinātu, bet lai to kāpinātu.

Bet taisni tāpēc viņam tad arī ik brīdi par to bija jādomā, kā sevi pasargāt no visa, no kā viņa personības vienbūtībai un spēkam draudēja briesmas. Viņš tad instinktīvi pretojās visam, ar visu veda cīņu, kas zināmā laikā kaut kā kavēja vai jauca viņa organiskās augšanas dabiskos procesus. Tā jāsaprot arī Goethes bieži novērojamā «neuzticība» gan senajiem draugiem, gan mīlotām sievietēm. Šāda saišu saraušana viņa dzīvē nekad nebija vieglprātības zīme, arvienu tā saistījās ar ciešanām, sirdsapziņas mokām, allaž bija sāpīga traģisma pilna. Viņš senos draugus pēc tam ne tik vien kā nekad neaizmirsā, bet, kaut arī citā plāksnē, lūkoja uzturēt vai atjaunot bijušās labās attiecības ar tiem. Ari pret senāk mīlotām sievietēm mūžīgi uzturēja dziļas pateicības jūtas un izteicās, ka tas esot brutāls

cilvēks, kas varot būt vienaldzīgs pret kāda se-
nāk mīlota cilvēka kaut kādām ciešanām.

Kā ar daudz draugiem, kuriem viņš zināmā savas attīstības posmā bija atsvešinājies, tāpat arī ar reiz mīlotām sievietēm viņu vēlāk saistīja patiesas, sirsnīgas draudzības saites. Vismīlākās attiecības viņam nodibinājās ar Frederiku, tādas pašas ar Liliju Šenemani, un viņa vēlāku dienu draudzība ar Šarlottu Štein bija sirsnīgas, maigas poēzijas apdvesta.

Goethe tanīs sievietēs, kuŗām viņš dāvinājis savu, un kas viņam atdevušas savu sirdi, arvienu ir apbrīnojis viņu iekšķīgo vienbūtību, kādu viņš domāja varam atrast tikai sievietēs. Ar to viņas iemīlotam vīrietim palīdzot pārvarēt savu dvēseles nemieru, nodibināt lielāku saskaņu pašiem ar sevi, daudzkreiz viņu glābjot no mocošas iekšķīgas disharmonijas, viņu tiešām «augšup ceļot».

Goethe daudzās sievietēs, kuŗas attēlojis savos dzejas darbos, rāda taisni šo «pilnību sevī», kādas viņa tēlotos vīriešos nav, kas tās padara tuvākas un radniecīgākas dabai un mūžībai, ko viņš tad arī nosauc par «mūžīgi» sievišķo. Sievietes Goethes acīs bija sevī vairāk saskaņotas un viengabalainas, tā sākot «totālākas» būtes, nekā vīrieši. Tāpēc viņš izteicās, ka viņam kaut kādu dzīves motīvu jeb ideju visvieglāk esot iemiesot sievietes tēlā, ka sieviete viņam esot vispiemērotākais trauks, kuŗā varot ieliet savas idejas par vispārcilvēcīgo. Sievietes pēc savas formālās struktūras esot vairāk disponētas šādai «pilnībai sevī». Viņu būtības elementi esot iekšķīgi vairāk izlīdzinājušies, nekā vīriešos, kuŗos tie pastāvīgi savā starpā cīņu vedot. Īsta sieviete smalkjūtīgāk apzinoties savas īstās robežas un protot turēties savos dabīgos krastos.

Ar to izskaidrojas tas, ka Goethe toreiz, kad pārgāja dzīvot uz Veimāru, un kad viņam katrā

ziņā bija jātiek galā ar savu iekšķīgo nemieru, ar savas dabas dziļām pretešķībām, kad par katru cenu bija jālikvidē savs trauksmainais, vēl arvienu trakojošais titānisms, ja gribēja pastāvēt ārēji un iekšēji, viņam tik bez gala daudz varēja dot Šarlottas Štein dziļā un īstā sievišķība, varēja viņu «nostādīt uz kājām», varēja viņu pasargāt ne tikai no briesmām, kas viņu apdraudēja no ārienes, no ārējās dzīves sarežģījumiem, bet vēl vairāk no paša dabā mītošiem «launajiem gariem».

Ja, pēc Goethes domām, sievietē vairāk par vīrieti mīl un prot turēties «savos krastos», tad viņa arī vīrietim spējot palīdzēt atrast savus krastus, savas dabīgās robežas. Tāpēc arī Šarlottas Štein iekšķīgi skaisti saskaņotā, daiļi vienbūtīgā dvēseles dzīve Goethem, kurā vēl valdīja liels chaoss, rādīja ceļu, pa kādu viņam sasniedzama šī toreiz tik karsti vēlamā kārtība. Šinīs gados taisni viņas skaisti vienbūtīgās dzīves piemērs un paraugs viņam bija nepieciešams un tāpēc viņš Šarlottai visu mūžu uzglabāja siltas pateicības jūtas par to, ka tā viņu glābusi.

Šarlotta Goethi pieradināja uz visu ārējo, uz sabiedrības prasībām, uz Veimārā valdošām stingrām tradīcijām skatīties nevis kā uz necienīgu personīgas brīvības ierobežošanu, bet it kā uz neizvairāmu dabas likumu, kurū saprast, atzīt un pildīt taču nenozīmē pazemināties, bet taisni stiprākam un iekšķīgi brīvākam kļūt. Viņa to iemācīja brīvprātīgi un labprāt pildīt to, kas objektīvi bija jāpilda, tā kā ar laiku tas, kas viņam senāk bija šķitis esam nepanesams spaidis, nu likās esam brīvprātīgs upuris. Pildot visu to ar labu prātu, viņš manīja, ka kļuva arvienu neatkarīgāks, ka viņam nu bija arvienu mazāk jāpārvar visādi konflikti un sastrēgumi, ka dzīve ritēja vieglāk un ka arvienu vairāk atlika laika nodoties saviem īpaši iemīļotiem darbiem. Nu

tikai Goethe sajuta iekšķīga miera un līdzsvara laimi. Nu tikai, redzot, cik Šarlotta taisnīgi un lietišķi sprieda par cilvēkiem, viņš pats iemācījās un pierada mērot katru cilvēku ar īpašu mērogu, neprasot no visiem vienu un to pašu, bet zinot, ko var no katra prasīt un sagaidīt. Arī tas viņam deva lielu gandarījumu, jo senāk viņš taisni no tam bija daudz cietis, ka, stādot cilvēkiem viņiem nepiemērotas prasības, viņš tanīs bieži sāpīgi vilās.

Nekad neviena sieviete Goethem nav bijusi tāda audzinātāja, vārda viscēlākā nozīmē, kā Šarlotta. Viņš to zināja, bija laimīgs, apzinoties, ka viņam ir savs sargeņģelis un drošs vadonis, kas viņam neļaus pazaudēt pareizo ceļu. Viņš ar visu sirdi un prātu viņai tāpēc pieķērās, bez viņas nevarēja būt, ar viņu ilgus gadus apmainīja domas par visu un visiem, viņai lasīja priekšā savus darbus, viņai uzticēja visus nodomus, sūdzēja savas sāpes, meklēja mierinājumu uztraukuma brīžos. Viņa Šarlottai rakstītās vēstules rāda, ka viņš vārda īstā nozīmē visu sevi bija nodevis viņas rokās, lai tā darītu ar viņu, ko zin.

Tāpēc arī saites ar viņu, ja tās arī zināmos gados izira, toreiz, kad viņš jau pats tik tālu bija nobriedis, ka varēja būt bez viņas vadības, tomēr atkal no jauna nostiprinājās un abiem vēl deva daudz gadu siltas un īstas draudzības laimi.

Miers un iekšķīgā kārtība, kas pamazām viņā nodibinājās gan Šarlottas, gan arī praktiskās dzīves un kārtīgo ikdienas darbu stingrā skolā, drīz izpaudās arī viņa dzejā. Tanī nu vairs vienīgi nekūsāja viņa neapvaldīto un nevaldāmo jūtu vilņi, bet arvienu vairāk izpaudās viņa nosvērtā doma par dzīvi, par dzīves mērķiem, par pienākumiem un uzdevumiem pret sevi un citiem. Tas nu nenozīmē, it kā viņa šī laika dzeja būtu kļuvusi tendencioza, didaktiska, sausi morāliska. Tā

nav. Ari šī laika «idejiskā» dzeja ir īsta lirika, jo tā izteic nevis abstraktas domas un teorētiskas pamācības, bet tos dvēseles pārdzīvojumus, kādos šīs domas dzimušas.

Mēs tanīs nojaušam viņa dvēseles prieku par meklēto un iegūto skaidrību un mieru, par to, ka viņš nu saredz īsto ceļu savā priekšā, ka arvienu labāk saprot, kas ir visa dzīve. Un ari par pašu šo meklēšanu viņš runā, kā par jauku ceļošanu pa svešām, vēl nepazītām zemēm, par negaidītiem brīnumiem, kādus tur redzējis. Šī laika dzejā manāmas stiprākas sociālās tieksmes, te mēs lasām, kā Goethe pats sevi pamāca — būt kautrīgam un pazemīgam, neaizmirst, ka viņš taču cilvēks starp cilvēkiem un ka starpība starp viņu un citiem nebūt nav tik liela. Viņš jūtas laimīgs, apzinoties, ka visu, ko viņš dzīvē karstās ilgās meklējis un atradis, nu var izdalīt un dāvināt «saviem brāļiem».

Šī tieksme iekļauties objektīvās dzīves sakaros un kārtībā viņā modināja nopietnāku cenšanos ari savas dzejas ārējā ietērpā ievērot arvienu lielāku un skaistāku kārtību. Ari savu tiešo dzejnieka «amatu» viņš nu sāka augstāk cienīt un mēs redzam, ka viņš arvienu apzinīgāks kļūst dzejas formas veidošanā, arvienu mazāk tanī novērojam subjektīvu patvaļību.

Tā ari šinī ziņā viņā norisinās apzinīgs pašaudzināšanas darbs. Arvienu vairāk viņā nostiprinājas ticība, ka cilvēka iekšējās un visas dzīvības likumi ir tie paši, un ka tikai pakļaujoties šiem divkāršiem likumiem, cilvēks var kļūt par sevī noslēgtu pasauli, tikai tā var ari kļūt iekšīgi arvienu brīvāks. Tādus lapidārus dzīves gudrības izteicienus, kā «tikai likums dod mums brīvību», vai «tikai turoties robežās, cilvēks top par meistaru», vai «no tām varām, kas visas būtnes saista, var atbrīvoties tikai tas, kas pats sevi

uzvar», Goethe varēja tikai tagad darināt, bet nekādā ziņā savos trauksmes un vētras gados.

Tā tad šinī laikā viss: lielie sabiedriskie darbi, nopietnie politiskie uzdevumi, oficiālā satiksme ar daudz cilvēkiem, draudzība ar Šarlottu Štein, viss viņam palīdzēja pārvarēt vēl neizdzīvotos titānisma motīvus un apzinīgi iekļauties objektīvās dzīves neizvairāmās normās, kurās viņš tagad pazemībā atzīst un ņemas pildīt.

Un tas viņam nu nemaz vairs neliekas grūti, viņš pat sajūt lielu prieku cīņā ar sevi, ar savas paša dabas un ārējās dzīves pretešķībām, viņš jūt savus spēkus briestam smagā darbā, un jo tas smagāks, jo lielāku baudu dod. Viņš nebaidās no likteņa sitieniem un vētrām, bet gaišā optimismā dzied par to, ka «vīrišķīgi stāv pie stūres, kad vējš un viļņi spēlējas ar kuģi, jo sirds tam stipra, un ar sirdi vējš un viļņi spēlēties nevar. Valdonīgi viņš skatās drausmīgajā dzelmē un, lai lemts būtu vai krastu sasniegt, vai bojā iet, tomēr uzticas dieviem saviem.»

Tikai šinī laikā viņš varēja sacerēt tik spraiņas enerģijas pilnus dzejoļus, kā pazīstamo:

Glēvības spailēs,
Šaubās un bailēs
Kautrīgi gaidot,
Drebot un vaidot
Nedz sev vērš vārgu,
Nedz verdzību trauc.

Pret katru varu
Celties ar sparū,
Neļauties liekties,
Spēcīgi triekties —
Tas pašus dievus
Tev palīgā sauc.

(«Feiger Gedanken — Bängliches Schwanken» u. t. t.).

Ja tādā kārtā viss Goethi veidoja par apzi-
nīgu, dzīvē derīgu un auglīgu, par arvienu «ob-
jektīvāku» būtni, tad šinī ziņā īpaši liela loma
bija piešķirta viņa dabas studijām, kuŗām viņš
šinī laikā sāka nodoties ar lielu aizrautību. Bet
visvairāk viņu tad veicināja šinī iekšķīgās no-
mierināšanās procesā viņa Itālijas ceļojums, ar
kuŗu viņš pats teicās saistām savu garīgo atdzim-
šanu.

Italiņā.

Kad Goethe jau bija nodzīvojis Veimārā desmit gadus, viņš bija mācījies un pieradis visās lietās ieturēt mēru, turēties lietišķās robežās, apieties ar cilvēkiem, gudri pārvaldīt katru konkrētu situāciju, kā arī valdīt par sevi. Lielie, plašie un daudzpusīgie uzdevumi valsts dzīvē, pastāvīga saiešanās ar daudziem, dažāda rakstura cilvēkiem un daudzveidīgās attiecības ar tiem, pie tam Šarlottas Štein mīlestība un draudzīgi gādīgā vadība Goethem bijusi svētīga skola, kurā viņš bija uzaudzis par katrā ziņā dzīvei derīgu cilvēku un darbinieku.

Un tomēr ar laiku Goethem dzīve Veimārā kļuva grūti panesama. Kad viņš no šīs dzīves, no sava darba un no cilvēkiem visu bija dabūjis, kas viņam bija vajadzīgs, lai varētu nostāties uz drošām kājām, tad ar to gan bija ļoti daudz panākts, bet ar to vien nepietika viņa ģeniālai dabai, tas vien vēl nevarēja apmierināt viņa gara lielās un arvienu lielākās prasības. Viņa dvēseles apjomi bija pārāk plaši, viņa radošās enerģijas meklēja lielāku darba lauku, viņa dzejiskā fantāzija lielākus, cienīgākus priekšmetus. Veimāras dzīves vienmuļie ikdienas iespaidi viņa ģeniālai domai un fantāzijai ar laiku ne tik vien kā nedeļa jaunus ierosinājumus, bet to tieši nomāca, viņu lielā mērā nogurdināja un darīja apātisku.

Ilgus gadus viņš ar sevi sīvu cīņu veda, lūkoja samierināties ar savu likteni, pastāvīgi sev atgādināja, ka viņam darbs, ko tas nu reiz uzņēmis, taču godīgi jāveic. Viņš arī it labi saprata, cik lielā mērā viņa audzināšanai tas par labu nāca, ka bija nostādīts lielu un grūtu konkrētu

uzdevumu priekšā, cik tas viņu bija piespiedis gudri ierobežoties, atmest katru iedomību, kritiski novērtēt paša spēkus. Viņš to vairākkārt vēstulēs un sarunās ar draugiem uzsvēra, ka šie lielie tīri praktiskie uzdevumi un darbi viņu piespieduši netikvien sevi pašu arvienu pārbaudīt un kontrolēt, bet arī pieradinājuši un iemācījuši ar šķietami nepārvaramiem šķēršļiem galā tikt. Taisni šinī vienmuļā sīkdarbā viņš esot norūdījis savu raksturu un sācis taisnīgi pats sevi vērtēt. Katra diena viņam esot devusi izdevību arvienu no jauna savu īsto vērtību pārbaudīt, nostādot viņu simts ļoti lielu, bet arī visādu ļoti mazu uzdevumu priekšā. «Te vai nekur,» tā viņš izteicās, «man jāpierāda, vai es kas esmu, vai nē.» Viņa draugi, redzot, cik daudz laika un enerģijas viņam atņēma viņa valstsvīra uzdevumu pildīšana, cik lielā mērā tā viņu tomēr kavēja viņa dzejnieka darbā, un arī to, cik tā galu galā kaitēja viņa veselībai, viņu lūkoja pierunāt izstāties no valsts dienesta, it īpaši vēl tāpēc, ka Goethe jau bija izskolojis uzticamus un krietnus palīgus, kas sekmīgi būtu varējuši viņa iesāktos darbus turpināt. Goethe noteikti viņus noraidīja un atsaucās uz to, ka, ja valsts darbs no viņa arī ļoti daudz prasot, tad tas viņam vēl jo vairāk dodot, padarot viņu arvienu pamatīgāku, derīgāku, jeb — kā viņš izteicās — solidāku. Un nedrīkstot taču personīgas ērtības dēļ atstāt savu posteni tādā brīdī, kad viņa dēstītie koki pašlaik sākot augt un plaukt, kad gaidāma raža, un kad drīz būšot jāšķīro kvieši no nezālēm.

Viņa māte, kurai Goethes draugi bija attēlojuši viņa vienmuļi grūto dzīvi Veimārā un izteikuši nopietnas bažas par to, ka šinī dzīvē viņš varētu zaudēt gan veselību, gan arī gara un dvēseles spraigumu, arī no savas puses lūkoja viņu pierunāt, aiziet no Veimāras. Viņš stingri noraidīja arī mātes padomus, atsaucās uz saviem pie-

nākumiem, pie tam atkal uzsvērdams to, ka Veimāras dzīves stingrie likumi, tīri konkrētie uzdevumi viņa tik svārstīgai dabai, viņa tik nevaldāmu jūtu pārpilnai dvēselei esot un arvienu būšot vēlamā un vajadzīgā stingrā skola.

Bet neskatoties uz ilgo, tiešām varonīgo cīņu ar Veimāras dzīves vienmuļību un grūtībām, Goethe galu galā tomēr pagura. Viņš sāka saprast, ka šī «stingrā skola» viņam taču jau visu devusi, kas tai bija dodams, ka viņš droši sevi var uzskatīt par šo skolu nobeigušu. Ar sāpēm viņš konstatēja, ka viņa dzejnieka un zinātnieka darbā tiešām iestājies sastrēgums, pat sastingums, un ka visus darbus, kurus viņš valsts dienestā līdz šim personīgi bija pildījis, ļoti labi varēja turpināt viņa līdzšinējie līdzdarbinieki.

Goethem Veimārā sāka pietrūkt plašuma, spēcīgu, jaunu ierosinājumu, lielu notikumu, trūka dzīves liela un plaša stila. Lai viņš kā būtu sevi iekšķīgi disciplinējis, lai kā būtu apkaņojis un nomācis sevī Vertera laika titānismu, tomēr viņš bija un palika cilvēks ar ārkārtīgi spraigu jūtu dzīvi, ar vulkānisku temperāmentu un ar grūti apmierināmām gara prasībām. Bez tam viņš bija dzejnieks, tā tad viņam bija vajadzīga viela lielām dzejiskām domām un mākslinieciskas radīšanas un tēlošanas tieksmēm. Goethe nebija tīrais domātāja tips, kā p. p. Kants, kam nebija grūt visu mūžu nodzīvot vienā vietā, viņš arī nebija pēc savas dabas praktisks darbinieks, kā kāds Veimāras valsts ierēdnis, kam pilnīgi pietika ar Veimāru un kam nekā cita nevajadzēja. Viņš pirmā kārtā bija ģeniāls mākslinieks-dzejnieks, kas ilgi nevar dzīvot pasaulē, kurā neredz arvienu jaunus īsta skaistuma un diženuma gaišus paraugus. Kamēr viņš vēl Veimārā apzinīgi mācījās praktisko dzīves gudrību un mākslu, viņš nemaz nevarēja sajust un manīt starpību starp savu ģeniālo dabu un Veimāras

pasaules nabadzību. Kad viņš visu vajadzīgo Veimarā jau bija «iemācījies», viņš arvienu stiprāk un sāpīgāk sajuta dziļo plaisu, kas atvērās starp viņu un viņa nabadzīgo apkārtni.

Viņš nu pārdzīvoja no jauna patiesus Vertera konfliktus, īsti faustisku ilgu mokas, atkal viņu piemeklēja jauna smaga garīga krīze.

Ja senāk viņš smago sirdi varēja atvieglināt satiksmē ar Šarlottu Štein, tad tagad, kad viņas vīrs bija atstājis savu agrāko galma dienestu un nu pastāvīgi dzīvoja mājās, Goethem bija arvienu mazāk izdevības ar viņu draudzīgi kopā būt. Bez tam pēdējos gados, kad viņa Goethes «audzināšanas darbu» bija pabeigusi, viņas iespaids kļuva arvienu vājāks un arī pieciešamāks. Šarlottai vairs nebija dodams tas, kas viņa skaištuma un diženuma alkstošai dvēselei toreiz bija vajadzīgs. Tomēr viņš savu draudzeni mīlēja kā agrāk, un ka viņš tik ilgi vēl kavējās Veimarā, var izskaidrot vienīgi ar to, ka Šarlottai Goethes dzīvē vēl arvienu bija piešķirta ļoti liela nozīme un loma, un ka viņš arvienu vēl juta, ka bez viņas nevar dzīvot.

Bet nāca laiks, kad arī Šarlotta viņu vairs nespēja saistīt pie Veimāras, kas viņam ar katru dienu kļuva nepanesamāka. Pēdīgi viņš sajuta, ka palikt Veimarā, nozīmētu garīgi mirt. Un viņš arī zināja, kur atradīs mieru, proti savu ilgu zemē — Itālijā.

Goethes Itālijas ceļojums un tur pavadītais laiks atzīmē visdziļāko lūzumu un pārmaiņu, kāda jebkad notikusi viņa dzīvē. Viņš no Itālijas pārnāca kā no jauna dzimis, kā cits cilvēks. Itālijā viņš bija atradis pats sevi, guvis galīgu skaidrību pats par sevi. No Itālijas pārnāca tas Goethe, kādu viņu pazīstam mēs, kādu to pazīst visa kultūras cilvēce.

Jau tas vien bija liels solis uz priekšu paša sevis izpratnē, kad Goethe Itālijā, kur ilgi un si-

stēmatiski nodarbojās ar tēlojošo mākslu, mācīdamies pie labiem māksliniekiem un šīm studijām nododamies ar entuziasmu un varenu pacietību un apzinību, nāca pie atziņas, ka viņam trūkst dāvanu, lai šinī mākslā varētu kaut ko vērtīgu un īpatnēju radīt. Kad viņš devās uz Itāliju, tad taisni tā bija bijusi viena no viņa gaišākām cerībām, izskoloties par tēlojošu mākslinieku.

Itālijā viņam kļuva pilnīgi skaidrs, ka viņa īstā misija ir — būt dzejniekam. Pēc tam tad viņš visiem citiem, pat iemīļotājiem dabas pētīšanas darbiem, ziedoja tikai tik daudz laika un gara enerģijas, cik tas viņu nekavēja viņa galvenā — dzejnieka — darbā.

Itālijā viņš piedzīvoja ne tik vien varenus jaunus dzejiskas domas uzplūdus, bet, dzīvojot zem Itālijas bagātās dabas, krāšņo cilvēku dzīves skatu, kā arī vislielāko mākslas darbu stipriem un ilgstošiem iespaidiem, viņš izveidoja un izdaiļoja arī savu dzejisko izteiksmi un tanī sasniedza visaugstāko pilnību, visideālāko vienkāršību un konkrētību. Tas izpaudās visā, ko viņš no jauna radīja, kā arī jau agrāk iesāktos darbos, kurus Itālijā vai nu turpināja, vai pabeidza.

Goethe savā Itālijas ceļojuma aprakstā mums dod spilgtu šīs savas jaunās dzīves ainu. Ja mēs tagad varbūt ne visiem Goethes spriedumiem varam piekrist, par toreiz Itālijā redzēto, par atsevišķiem mākslas darbiem, vai par to autoriem, tad vēl šodien šo grāmatu var lasīt ar visdzīvāko interesi un priecāties par viņa paša gaišo prieku, kādu viņš piedzīvoja Itālijas dabā, cilvēkos un mākslā. Vislielāko baudu mums dod tas, kad redzam, kā Goethe pats pie sevis strādā, pats sevi arvienu pārbauda, pie jauniem un arvienu jauniem uzdevumiem izmēģina savus spēkus un atvērtām acīm un jūtām svētlaimīgi uzņem spēcīgos iespaidus, kas viņā plūst un viņu pārpludina.

Gan reti kāds cits mirstīgs cilvēks šādu garīgas augšanas svētīlaimību būs tik spēji un dziļi pārdzīvojis, kā Goethe savas garīgās augšanas un pārveidošanās procesus Itālijas gaisā.

Pirms aizceļošanas uz Itāliju Goethe sakās nevarējis bez sāpēm un mokām uzskatīt nevienu italiešu grāmatu, zīmējumu vai gleznu. Dziļā plaīsa starp viņa pārbagātās dvēseles prasībām un nabadzīgi šauro Veimāras dzīvi bija kļuvusi tik dziļa, ka Goethe bija kā apmulsis, kā ceļu zem kājām pazaudējis. Viņš nezināja, ko iesākt ar saviem pāri kūsājošiem spēkiem, kā apmierināt savas garīgās prasības, kā nezaudēt prātu šinīs mocošās pretešķībās. Goethes draugi toreiz nopietni baidījās par viņu, ka viņš garīgi nesašlimtu, un viens otrs, tanī laikā, Goethi sastapis, stāstīja, ka viņš brīžiem tiešām esot atstājis garīgi slima cilvēka iespaidu.

Jo laimīgāks Goethe bija, kad sēdēja ceļa ratos un devās uz dienvidiem. Tas bija 1786. gada vasarā.

Viņš brauc no agra rīta, līdz vēlam vakaram. Negrib zaudēt nevienu stundu, steidzas arvienu uz priekšu, it kā baidīdamies, ka varētu mērķi nesašniegt.

Kad nonāk Itālijā, viņš ir kā apmulsis no svešās zemes krāšņajiem dabas skatiem un raičajām cilvēku dzīves ainām. Apbrīno bagāto veģetāciju, priecājas par darba cilvēku un zemnieku tipiēm, viņu košajiem tērpiem, izteiksmīgajām sejām, temperāmenta pilnām kustībām un valodu, par varenajiem vēršiem, kādus redz tirgū, par mantu kaudzēm apkrautiem mazajiem ēzelīšiem. Atzīstas, ka, ja viņš uzrakstītu visu, ko toreiz jutis un domājis un kā par visu priecājies, par katru nieku, lasītāji viņu noturētu par ļoti bērnišķīgu. Viņam liels prieks par to, ka nav jāievēro nekādas liekas ārējas formas, kā Veimārā, kur ik brīdi bija jābūt nopietnam un

svinīgi oficiālam. Viņš maisās ļaužu pūlī, sarunājas ar zemniekiem, strādniekiem, jokojas ar bērniem. Tērpjas pat italiešu uzvalkā.

Veronā, Vičencā, Padujā, arī Venecijā ilgi nekavējas, jo īstā Itālija un viņa pēdējais mērķis viņam ir Roma. Pat Florence viņu šoreiz ilgi nesaista. Tikai trīs stundas viņš uzturas šinī brīnišķīgajā mākslas pilsētā, tad sēstas atkal rātos un steidzas tālāk. «Pirms nebūšu redzējis Romu,» tā viņš raksta, «es negribu atvērt nedz acis, nedz sirdi.» Viņu moca bailes, ka viņam varbūt nemaz nebūs lemts redzēt Romu. Viņš vakaros pat nenogērbjas, lai otrā rītā agri bez kavēšanās varētu tālāk steigties.

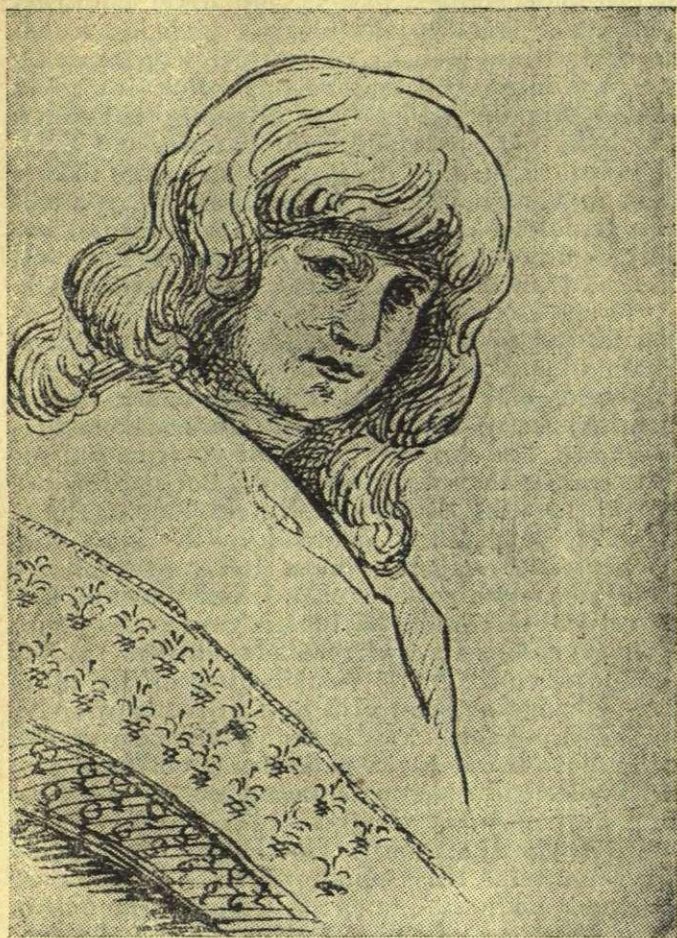
Pēdīgi sasniedz Romu.

Un te nu sākas viņa jaunās dzīves laime.

Necik ilgi nodzīvojis šinī «svētā pilsētā», Goethe raksta kādā vēstulē: «To dienu, kad iebraucu Romā, es uzskatu par savu otro dzimšanas dienu, par patiesu atdzimšanu.» Citā reizē izsakās: «Ēs šeit pārdzīvoju otro jaunību.»

Goethem, kas pats sevi allaž nosaucis par redzes cilvēku, acis savas par galveno pareizu atziņu gūšanas organu, Itālijā tad nu tiešām arī bija ko redzēt, sākot ar krāšņo dabu, beidzot ar monumentālajiem antīkas un renesanses mākslas darbiem. To, ko aplaimotām savām acīm skatīja, to sevī dziļi iesūca, iekšķīgi pārstrādāja un tam deva jaunu dzīvību. Katru juteklisku iespaidu pārvērta par dziļu dvēseles pārdzīvojumu, katru arvienu arī skatīja gaišas, ilgā zinātniskā darbā norūdītas un disciplinētas domas apgaismojumā, ar smalkiem instinktiem, ar izsmalcinātu gaumi visās lietās izšķīra būtisko no nejaušā, īsto no neistā, šķietamo no patiesi esošā. Un visu tad centās attēlot ne tik vien vārdos, bet arī līnijās un krāsās, visu lūkoja rādīt pareizos samēros un pareizā perspektīvā, raksturīgā apgaismojumā.

Goethes nodarbošanās ar zīmēšanu viņam

Goethes kundze Kristiāne.
(Goethes zīmējums.)

bija laba skola lietu un parādību novērošanā un novērojumu godīgā, patiesā un dzīvi konkrētā attēlošanā. Goethe pats bieži ir izteicies, ka šī skola viņu esot lieliski veicinājusi viņa «priekšmetīgā (konkrētā) domāšanā». Ja viņš šinī vienā mākslā bija un palika tikai diletants, tad tā viņam lielā mērā palīdzēja kļūt par arvienu lielāku meistarū otrā — dzejā. Un arī zinātniskam darbam, viņa nopietnā nodarbošanās ar zīmēšanu ir nākusi par labu, jo viņa novērojumi botānikā, minerāloģijā, ģeoloģijā u. c. nu bija vēl eksaktāki un daudzkārt pamatīgāki, nekā senāk.

Romā Goethe varēja dzert un nevarēja atdzerties no lielās un vislielākās mākslas avotiem. Viņam likās, ka tur redzāmie gan antīkās, gan renesanses mākslas darbi ir citādi, daudz lielāki un pilnīgāki, nekā visi ziemeļu tautu mākslas darinājumi. Tie viņam šķita dabai un īstenībai tuvāki, mazāk teorētiski izgudroti, bet dabīgi, organiski auguši. Senie mākslinieki viņam likās godīgāki, patiesāki, vienkāršāki. Viņš viņu darbos neatrada nekā, kas būtu lieks, nevajadzīgs izrotājums, skanīga, bet tukša fraze. Goethe, kas neko dzīvē tā nenīda, kā tukšus vārdus, ārišķību, lieku greznību, Itālijas mākslas darbos sevišķi apbrīvoja viņu ideālo vienkāršību, to, ka tanīs katrs vilciens arvienu bija lietišķi pamatots, viss būtiski vajadzīgs, ka katrs sākums ar veselo saskanēja, to dabīgi papildināja, tā visa veselā kopiespaidu pastiprināja un radīja apbrīojamu noskaņojuma vienību. «Tanīs ir īsts diženums, ir īsts skaistums!» Goethe par tiem izteicās; «un reizē dziļš patiesīgums!» Diženums, skaistums un patiesīgums Goethem bija nešķirami viens no otra. Skatīt diženumu un skaistumu, viņam bija tas pats, kā skatīt patiesību, redzēt pašu dzīvo īstenību ideāli pilnīgā veidā.

Goethes Itālijas ceļojuma aprakstā vienmēr atduramies uz viņa sajūsmas pilno antīkās un

renesanses mākslas teikšanu un slavēšanu. It īpaši viņš jūsmo par architektūru, kuŗā nekā neesot, kas nebūtu lietišķi motivēts, kuŗā ārējā forma nebūtu celtnieka idejas patiesa, īsta un ideāli pilnīga izpausme. Tanī neesot nekā, kas celtniekam nejauši būtu iekritis prātā, nekā ārišķi teātrāla, nekā, kas gribētu izlikties par to, kas tas īstenībā nemaz nav. Arvienu īsts materiāls, tam pilnīgi piemērots apstrādāšanas veids, nekur nekā «šķietama», bet viss patiesi «esošs», kā pati daba! Un katrs izgreznojums, katrs sīkākais ornaments arvienu dabīgi, būtiski motivēts, kā dziesmas vārdiem pilnīgi pieskaņots muzikas pavadījums. Viss esot nevis tērps, bet dzīva miesa, visam esot «patiesa iekšķīga eksistence».

Skatoties tādā diženā, īstā, godīgi vienkāršā mākslā, izteicās Goethe, cilvēkam vajagot kļūt «solidam», vajagot sākt nīst visu, kas skaļš, kliezsošs, ārēji efektīvs, bramanīgs un mēlīgs.

Nav noliedzams, ka Goethe, karsti iemīlējis antīkā un renesanses mākslā, daudz to laiku darbus vērtēja pārāk augstu, kā ari, salīdzinot ar tiem, citus mākslas darinājumus, kā p. p. visu gotiku, sāka vērtēt pārāk zemu, neredzot tanī to, kas mūķīgi vērtīgs un patiesi liels. Bet nav no svara, vai vienā otrā gadījumā Goethe spriedis pareizi un pilnīgi objektīvi, bet tas, ka viņš savā iemīlotā mākslā atrada ne tikai īstu skaistumu, bet ari ētiskās dzīves simbolus, un ka viņš turpmāk, gan savā dzejā, gan ari dzīvē vēl jo karstāk centās būt īsts, paties un vienkāršs.

Goethes svētlaimību Itālijas, it īpaši Romas, dzīvē pavairoja vēl tas, ka viņš dzīvoja tuvu un mīļu cilvēku sabiedrībā. Viņš bija nometies gleznotāja Tišbeina dzīvoklī, un viņa un citu darba biedru vidū jutās kā savās mājās. Mīļāks par visiem viņam bija kāds jauns gleznotājs, šveicietis, Heinrichs Meyers, kas reizē bija liels mākslas teorētiķis un ari liela rakstura cilvēks.

Šis Meyers ir viens no tiem draugiem, kuriem Goethe palicis uzticīgs līdz nāvei, attiecības ar kuru visu laiku bijušas silti mīlas un tik sirsnīgas, kādas var pastāvēt tikai dvēselē pavisam tuvu cilvēku starpā. «Viņam piemīt,» tā Goethe par viņu izteicās, «apbrīnojama domu skaidrība un viņam ir laba sirds kā Dieva eņģelim. Kad viņš ar mani runā par kaut ko, man gribētos visus viņa vārdus pierakstīt, viņa valoda ir brīnišķīgi noteikta, zīmīga, patiesīga un konkrēta.» Citā reizē viņš par Meyeru izteicās tā: «Man ir lemta lielā laime, ka man ir draugs, kas ar savu bagāto fantaziju un savu izsmalcināto gaumi ikdienas uzbur jaunas pasaules manu acu priekšā, kas man dod neizsmeļamu vielu pārdomām. Viņš pie tam ikbrīdi pats vēl ko mācās klāt, nemitīgi uz priekšu iet.» Kādā vēstulē viņš raksta: «Kad Meyers mirtu, es zaudētu visdārgāko pasaulē un nezinātu, ar ko viņu atvietot, es būtu pilnīgā izmisumā.»

Bez Tišbeina un Meyera Goethem Romā bija vēl citi labi draugi, skolotāji, vadoņi un padomu devēji, bet arī jautru brīžu mīļi biedri.

Spēcīgus ierosinājumus Goethe guva arī savā tālākā ceļojumā, gan uz Neapoli, kur viņu sevišķi sajūsmināja dienvīdus Itālijas varenie dabas skati, gan uz Sicīliju, kur pasakaini bagātā veģetācija viņam deva vielu jauniem dabas novērojumiem, sevišķi botānikā. Bet domas par Romu viņam nedeķa miera, un viņš drīz atkal steidzās turp, lai vēl dažas nedēļas elpotu svētās pilsētas gaisu. Bet tiklīdz viņš bija nonācis Romā, viņš jūta, ka dažu nedēļu būs par maz un nolēma vēl veselu pusgadu tur palikt. «Kā lai es atstāju to vietu, kas man ir patiesa paradīze? Šeit piepildās visas manas vēlēšanās, visi mani sapņi. Ar katru dienu es jūtu, ka topu stiprāks miesā un dvēselē,» tā viņš raksta kādā vēstulē.

Un nu atkal metās iekšā lielā darbā, zīmēja,

gleznoja, rasēja, modelēja un turpināja studēt Romas architektūru un citus mākslas darbus. Gan nekad Goethe nav dzīvojis tik bagātu, skaištu, pilnskanīgu dzīvi, kā šinīs pusotra gados Itālijā. Nevienam viņa dzīves notikumam arī nav bijusi tik liela nozīme viņa personības izveidošanā, kā šim Itālijas ceļojumam. Viss, kas viņu bija nospiedis, no kā bija cietis Veimārā, Itālijā bija aizmirsts. Pēdējo Veimāras gadu grūtsirdības vietā viņā bija modies svaigs optimisms, dzīves un darba prieks. Nopietnais, klusais, pat drūmais Goethe, kāds viņš bija bijis pēdējā laikā Veimārā, Itālijā bija arvienu svaigas enerģijas pilns, bieži pat nebēdīgi jautrs, tāds, kāds kādreiz bija bijis studenta gados. Viņš Romā tiešām arī dzīvoja, kā īsts students, baudīja dzīvi pilnos malkos. «Nu es reiz tiešām varu peldēt, un man nav tikai ar brīšanu jābrīen,» tā viņš izteicās par šo dzīvi. «Es tikai tagad pats sevi sajūtu, jūtu, ka dzīvoju, ka esmu, un nu tikai es arī īsti saprotu, kas es esmu, kas manī ir.» Tāpēc, ka viņš tagad bija pilnīgi brīvs un par visu, ko darīja, atbildīgs bija viens pats, un par to, kas viņu iekšķīgi kaut kā kavēja vai traucēja, nu arī nevienu citu nevarēja vainot, viņš bija piespiests daudz par sevi domāt un arvienu objektīvāk iemācījās pats par sevi spriest un sevi vērtēt. Nu ar katru dienu skaidrāka viņam kļuva viņa īstā, — dzejnieka misija. Ar pilnu tiesību viņš varēja apgalvot, ka šeit Itālijā esot atradis pats sevi. Un turpmāk viņš savu dzīvi dzīvoja nesatricināmā pašlavībā savam ģenijam, pilnīgā skaidrībā par to, kas jādara, spējīgs, kā pats izteicās, sevī skatīties kā kādā gluži objektīvā parādībā, kā dabas procesā. Tas tad visu viņa turpmāko dzīves gaitu padarīja par tik harmonisku un viengabalainu, tādas dziļas iekšķīgas konsekvences pilnu, tik skaisti noskaidrotu, ka tanī skatāties kā brīnumā.

Atkal Veimārā.

Bet nu notika kas pavisam negaidīts. Kad kā no jauna dzimušais, apskaidrotais, nosvērtais, iekšķīgi nu pilnīgi harmoniskais Goethe atkal ieradās Veimārā, viņu daudzi ne tik vien it kā vairs lāga nepazina, bet izturējās pret viņu vēsi, pat naidīgi.

Un pie tam lielā mērā vainīgs bija pats Goethe. Viņam jau pirms aizceļošanas uz Itāliju Veimāras dzīve un Veimāras cilvēki vairs nekā nebija varējuši dot, kas būtu varējis apmierināt viņa lielās gara un dvēseles prasības. Tagad, kad viņš pats sevi galīgi bija atradis, ar sevi pats bija pilnīgā skaidrībā un saskaņā, kad zināja, ka viss, ko viņš turpmāk darīs, būs viņa paša darīts, Veimāras praktiskā, oficiālā un prozaiskā dzīve viņam tagad vairs nebija vajadzīga kā pretsvars, kā korektīvs viņa dvēseles varenajam trauksmīgumam. Viņam, kas nu bija pilnīgi stabilizējies, jeb, ar viņa paša vārdiem runājot, pilnīgi «solids» kļuvis, arī agrākā Šarlottas Štein vadība bija vēl mazāk nepieciešama. Ja Goethe pirmos Veimāras gados tiešām nebūtu varējis dzīvot bez viņas, ja būtu bojā gājis bez viņas draudzīgiem padomiem, mierinājumiem, gudriem un smalkjūtīgiem aizrādījumiem, ja viņš ar pilnu tiesību un karstu pārlicību viņu toreiz turēja par savu dzīvības glābēju, tad tagad viņa dzīvībai, viņa garīgajam es vairs nekādas briesmas nedraudēja, turpmākās dzīves gaitās viņš varēja iztikt bez vadoņa. Nu viņš varēja dzīvot bez Šarlottas mī-

lestības un viņam tagad būtu pieticis ar viņas mīļu draudzību. Bet ja agrāk taisni Šarlotta bija bijusi tā, kas viņa bieži neprātīgi straujo mīlestību centās un prata turēt noteiktās robežās, kuŗas viņam nekad neļāva pārkāpt, tad tagad, kad Goethe pats šo straujumu vairs neizrādīja, viņas, sievietes, patmīlība bija smagi apvainota.

Goethem, kas tagad ne tikai ar Šarlottu, bet arī ar citiem Veimāras cilvēkiem arvienu retāk sagājās, arvienu vientulīgāku dzīvi sāka vest, ar laiku radās vairāk un vairāk nelabvēļu, pat naidnieku. Un tāpēc, ka hercogs viņu bija atsvabinājis no daudz lieka darba un liekiem amatiem, bet atstājis augstu stāvokli valstī un lielus ienākumus, viņam radās pat skaugi, kas viņu apkaŗoja visiem līdzekļiem un viņam dzīvi Veimārā padarīja par vēl grūtāk panesamu, nekā pirms viņa Itālijas ceļojuma. It īpaši viņu sāpināja Šarlottas naidīgais noskaņojums.

Kad viņa sāka manīt, ka Goethe tagad varēja un prata dzīvot patstāvīgāku dzīvi, bez viņas vadības, viņa, dziļi sāpināta, savukārt sāpināja viņu ar rūgtiem pārmetumiem. Tie kļuva asāki un noteikti naidīgi it īpaši tad, kad Goethe sāka saieties ar vienkāršo tautas meitiņu, daiļo Kristiani Vulpus, kuŗa vēlāk kļuva par viņa dzīves biedreni.

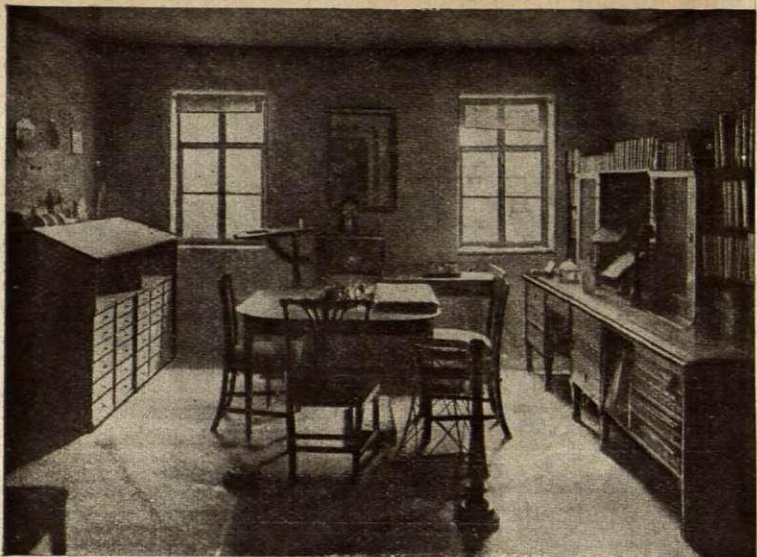
Šīs viņa saites ar zemākas kārtas neizglītotu jaunavu visā Veimāras sabiedrībā sacēla sašutumu un deva iemeslu mūžīgām tenkām un nīkniem aizmuguriskiem uzbrukumiem. Arī mūsu dienās daudzi Goethem mēdz pārmet kā vislielāko kļūdu, pat apgrēcību — šo saistīšanos ar sievieti, kas garīgi bija tik daudz zemāka par viņu, un ar ko viņam šķietami nekādas citas attiecības nevarēja būt, kā tikai kā ar mīlāko.

Šeit nav vieta šo Goethes soli sīkāk izskaidrot, vai lūkot attaisnot. Jāsaka tomēr tik daudz, ka viņš Kristiani tiešām bija iemīlējis, ka viņš,

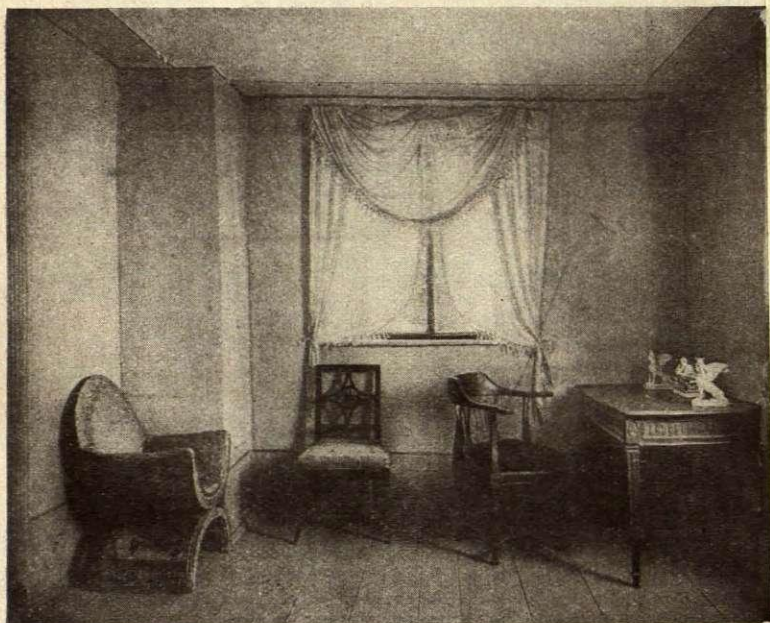
tanī laikā sabiedrībā jusdamies vientulīgs un svešs, no tās pat naidā apkaŗots, ilgojās pēc klusas mājas dzīves, pēc mājas miera. Ar Šarlottu, kas taŗu pati bija nama un ģimenes māte, cita vīra sieva, kuŗas ģimenes un laulātas draudzenes godu Goethe godbijībā arvienu bija respektējis, viņš šādu klusu, laimīgu ģimenes dzīvi taŗu nebūtu varējis nodibināt. Ka viņš pēc tādas taisni šinī laikā ilgojās, ir saprotams. Un saprotams ir tas, ka Kristianes mīlestība viņam vieglāk lika panest dzīvi tai pasaulē, kuŗā viņš šinī laikā jūtās pavisam svešs.

Protams, šīs saites, kas vēlāk nobeidzās ar laulību, mēs nevaram uzskatīt par tādām, kas Goethem būtu varējuŗas garantēt ilgstoŗu laimi. Kad viņa šī laika jaunā krīze bija pārdzīvota, kad Goethe bija pārvarējis cilvēku vēsumu, vēŗumu un naidu, kad tam visam jaunā darba un dzīves priekā bija pārcēlies pāri, kad bija arī atguvis daŗus senus un ieguvis jaunus draugus, kad bija it kā atdzimis jaunam plaŗam darbam sabiedrības, tautas, cilvēces labā, tad mājas klusajam mieram un mīlai ērtībai viņa dzīvē vairs nebija tās nozīmes, kā agrāk. Tad Kristiane viņam ne tik vien vairs nevarēja dot to, kas viņam bija vajadzīgs, bet ar savu pieticīgo prātu, ar savām sīkpilsoniskajām paraŗām un prasībām viņa mājas dzīvi padarīja viņam daŗreiz grūti panesamu. Bija laiki, kad viņš no mājās valdoŗā mietpilsoniskā gara, kādu tanī bija ienesusi un lūkoja uzturēt Kristiane, smagi cieta.

Bet pirmie gadi, kuŗus Goethe pavadīja ar Kristiani, viņam deva, kaut arī ne pilnīgu un gaiŗu laimi, tad tomēr daudz miera un silta mājīguma, bez kuŗa viņš toreiz nebūtu varējis panest Veimāras dzīvi. Ari turpmākos gados Kristiane tomēr Goethem ir bijusi mīla un laba namamāte, ir gādājusi par viņa ārējo labklājību un mieru, ir audzinājusi viņa dēlu Augustu, kuŗa

Goethes darbstaba Veimārā.

Goethes darbstaba dārza namiņā.

gadu grūtos brīžos pat ir varonīgi sargājusi savas mājas un savu ģimeni, un nevienam tāpēc nav tiesības morāliskā sašutumā Goethem pārmet šo viņa laulību. Daļa taisnības gan būs kādam asprātīgam franču esejistam, kas apgalvo, ka Goethem Kristiane ir bijusi tieši piemērotā dzīves un mājas biedrene, ka viņš laikam būtu bijis nelaimīgs, ja būtu nodibinājis laulības dzīvi ar kādu slavenu rakstnieci vai mākslinieci, kas ar savām pretenzijām Goethi būtu tikai mocījusi, bet viņam tik ļoti vajadzīgo mieru un mājīgumu nebūtu devusi. Tādiem ģeniāliem cilvēkiem, kāds bija Goethe, varot būt par dzīves biedreni vai nu Kristiane, vai Beatriče, bet gan nekādā ziņā ne tādas sievietes, kā p. p. slavenā M-me de Staël, vai Goethes ekscentriskā pielūdzēja Bettina f. Arnim. Tas, ka Goethe tik ilgus gadus dzīvojis kopā ar Kristianu, mums esot jāzin, jārespektē un esot klusu jācieš.

Ja nu mums nav grūti Goethi saprast un nav iemesla un tiesības viņam Kristianes dēļ taisīt pārmetumus, tad mums ne grūtāk ir saprast, ja arī nav jāattaisno tas, ka ar viņa mājas dzīvi nekādi nevarēja samierināties un viņam to asā veidā pārmeta Šarlotta. Pagāja ilgs laiks, kur gan Goethe, gan viņa smagi cieta no viņu abu senās draudzības iziršanas.

Tikai vēlāk, it īpaši pateicoties Šillera un viņa sievas starpniecībai, Goethe ar Šarlottu no jauna viens otram tuvojās un vēl ilgus gadus nodzīvoja sirsnīgā draudzībā.

Bet pārbraukušam no Itālijas, savas gaišās laimes zemes, Goethem, tāpat kā Veimāras sabiedrība, tā arī Šarlotta bija un ilgu laiku palika tālāka un svešāka, nekā tas bija Veimāras pirmajos gados.

Cik dīvaini: toreiz, kad viņš, vēl jauneklis būdams, revolūcionārā pārgalvībā visu pasauli bija apsūdzējis, apvainojis, izaicinājis, kad ne-

bija ievērojis sabiedrības konvencijas, tradīcijas un likumus, sabiedrība viņu bija dievinājusi. Tagad viņš ne pret ko neprotēja, ne kaut kādus svešus svētumus neaizskāra, tagad prata un gribēja ar visiem mierā sadzīvot, tāpēc ka nu cilvēkus un dzīvi labāk saprata un visu taisnīgāk vērtēja. Un tomēr taisni tagad visi kļuva pret viņu vienaldzīgi, vēsi, atturīgi. Un arī tā viņa dzeja, kuņā nu vairs nebija titāniskās trauksmes, revolūcionārās uguns, bet bija zem Itālijas debesīm gūtais lielais miers un skaistā harmonija, kā p. p. viņa Ifigenija, plašajai publikai nebija mīla, bija un palika pat nesaprotama. Un viņa arvienu plašākā nodošanās dabaszinātniskām studijām daudziem likās esam zīme, ka Goethe sāk pārvērsties par sausu kabineta cilvēku, pret cilvēkiem vienaldzīgu, gandrīz vai untumainu egoistu un pedantu.

Goethe no tā visa ļoti cieta, bet nevienam to nerādīja. Tikai viņa dzejā, it īpaši drāmā Torkvāto Tasso, viņš drāmas varonim liek izteikt, izkliegt savas vientulības smeldzošās sāpes. Tikai vēlāk, dziļā vecumā, viņš atzinās, ka viņš, pēc atgriešanās no Itālijas, Veimārā neesot vairs piedzīvojis patiesu un pilnu laimi.

Liela vientulība un lielas vientulības skumjas un sāpes nu nāca pār viņu.

Tās vēl vairoja tas, ka par viņa zinātniskiem darbiem ne tik vien kā plašā publika neinteresējās, bet tos neievēroja, neatzina, pat bargi kritizēja speciālisti-zinātnieki*).

Jo vēsāk un pat naidīgāk plašā publika sāka pret viņu izturēties, ar jo lielāku sirsnību viņš nu nodevās saviem zinātniskiem, bet it īpaši saviem dzejas darbiem, un šinī laikā nobeidza savu Ifigeniju un Tasso.

*) Par Goethi-zinātnieku, par viņa pētišanas metodēm un paņēmieniem, arī par viņa attiecībām ar dabas zinību pārstāvjiem būs vēl runa citā vietā.

Ifigenija un Tasso.

Lai saprastu Goethes drāmās Ifigenija un Tasso valdošo garu, jāsaprot Goethes paša īpatnējā humānitātes idejas uztvere.

Mums visiem šī humānitātes ideja arvienu ir bijusi svēta. Mums arvienu ir licies, ka visās attiecībās ar cilvēkiem no tās jāliek vadīties: katrā sabiedriskā darbā, personīgā satiksmē, audzināšanā, politikā. Tas arī ir pareizi, ja vien mēs šo ideju nesamainām ar mīkstčaulīgu iecietību, ar nevarīgu saudzību arī attiecībā pret tādām dzīves parādībām, pret tādu cilvēku rīcību, kādu nedrīkst ciest, pret tādiem cilvēkiem, kuŗus saudzēt nozīmētu balstīt un veicināt dzīvē to, kas ļauns. Mēs cilvēcības ideju bieži uztveram pārāk sentimentāli, aiz cilvēcīgas līdzcietības attaisnojam dažu labu ļauna cilvēka darbu, ciešam tādu ideju mācības un realizēšanas veidus, kas grauj visu dzīves kārtību, nestājamies ceļā tādai rīcībai, kas visstingrākā kārtā būtu jāapkaŗo, un galu galā aizejam tik tālu, ka turam par neattaisnojamu, par necilvēcīgu — vispār pretoties ļaunumam.

Šāda cilvēcības idejas uztvere ir lielākā mērā bīstama. To cilvēku acu priekšā, kas mīl un cenšas visu attaisnot, izskaidrot, saudzēt, piedot, kas katru stingrāku uzstāšanos, katru spaidu tura par nehumānu, var notikt vislielākās nelietības, kuŗas viņi ar savu nevarīgo saudzību un iecietību tikai veicina. Šādi cilvēki tad, it kā aiz cilvēcīgām jūtām, balsta taisni necilvēcīgo,

ļauj izcelties un izplatīties ļaunām, kaitīgām mācībām, notikt ļauniem darbiem, jo viņi saudzē nesaudzējamo, cieš neciešamo.

Šāda pliekana miermīlība, šāds nevarīgs pacifisms, gatavība drīzāk samierināties ar visādiem dzīves ļaunumiem, nekā ar tiem cīņu vest, Goethem bija sveša. Viņa humānitātes ideja pirmā kārtā nenozīmēja iecietību, saudzību, miermīlību, bet stingru ētisku likumu, neaizskaramu svētu normu, augstu cilvēcīgas taisnības principu ievērošanu. Humāns visaugstākā vārda nozīmē ir nevis tas, kas nedara nekā ļauna, bet tas, kas dara labu un kas par labo un taisnīgo gatavs cīnīties un ciest. Īsti humāns cilvēks nesavtīgi mīl mīlamo un tāpat nesavtīgi nīst nīstamo, nevis miermīlīgā saudzībā panes un attaisno visādas dzīves netaisnības, bet tās nespēj panest un negrib ciest, nedz sevī pašā, nedz citos. Humāns cilvēks stāda stingras prasības sev un citiem, zīnot, ka tikai tad cilvēce augs lielāka, ka tikai tad tuvināsies īstas cilvēcības, patiesas humānitātes idejas piepildīšanai. Humānitāte ir aktivitāte, pozitīva darba darīšana, tā dzemdē un rada labu un tāpēc ir radniecīga dievišķīgajam. Nekādā ziņā tā nav miermīlība un labsirdība, sentimentāla iztapšana, nevarīga žēlošana un piedošana tur, kur tā nav pelnīta.

Šo cenšanos uz īstu cilvēcību un cīņu tās dēļ Goethe rāda un sumina savās lielajās drāmās — Ifigenijā un Tasso. Kā savā pirmajā drāmā — Berlichingenas Gocā — un savā romānā — Jaunā Vertera ciešanas — Goethe rādīja stipru jūtu pārplūsnību dzimušu darbību un konfliktus, kā Faustā rādīja dvēseles ilgu pilno trauksmaino meklēšanu, kā romānā — Vilhelms Meisters — risināja cilvēka augšanas un izglītības problēmas, tā abās drāmās — Ifigenijā un Tasso — rādīja, kā daiļas un cēlas dvēseles cenšas uz ētisku pilnību, tā tad uz īstu cilvēcību, kā tās dēļ cīnās

ar sevi un pasauli. Šīs drāmas ir šādas cīņas dzīvi simboli, dvēseles uzvaras cīņas pret pašas nepilnībām, kaislībām un ļaunām tieksmēm un cīņa pret pasaules ļaunumu.

Drāmā Ifigenija šī cīņa beidzas ar uzvaru, drāmā Tasso — ar pazaudi. Abās tiek prasīta atteikšanās no kaut kā sen parasta un iemīlota, ziedošana, upuris, caur kuņu cilvēks šķīstās no grēka, sasniedz iekšķīgu skaidrību, vienalga, vai pēc tam dzīvotu tālāk, vai arī mirtu.

Šis atsacīšanās motīvs no šā laika sākot Goethes dzejā arvienu biežāk sadzirdams. Viņa paša dzīvē tas ar laiku kļūva arvienu svarīgāks. Ja jaunībā viņš bija tikai visu prasījis no dzīves, tad ar gadiem arvienu vairāk jūta, ka ir arī jā-dod, un jādod arvienu vairāk, bet pašam no daudz kā jāatteicas, jāierobežojas, jārezignē. Vēlāk redzēsim, ka viņš sava lielā romāna, Vilhelma Meistera, otro daļu tieši nosauc: «Tie, kas atsakās» (Die Entsagenden). Tā Goethes acīs ir lielas dzīves gudrības zīme, kad cilvēks prot laikā atsacīties no neiespējamā, nepiemērotā, arī no nepelnītā. Tikai brīvprātīgi atsakoties no tā, un tad ar visu savu būtību nododoties tam, kas piemērots, iespējams, pelnīts, cilvēks var sasniegt zināmu pilnību. Tikai tāds var ētiski augstu stāvēt, var kļūt tīrs no ļaunā, jo ļaunums cilvēkā taisni no tam ceļas, ka viņš grib un dara sev neatbilstošo, kad cenšas pēc tā, ko nemaz nedrīkst gribēt, kad dzīvei stāda pārmērīgas prasības. Tas ir patvaļība un ved pie rupjas patvarības. Jāgrib tikai tas, ko drīkst gribēt, kas saskan ar visdzīves mūžīgo kārtību un likumību, kuņai ar brīvu prātu jāpadodas.

Drāmas varone, Ifigenija, saka, ka šāda brīvprātīga pakļaušanās likumam cilvēku arī dara iekšķīgi brīvu, neatkarīgu no paša nejaušām iedomām un iegribām. «Paklausot mana

dvēsele visjaukāk sajūt savu brīvību.» (Gehorsam fühlt sich meine Seele am schönsten frei.)

Viss tas pieder pie īstās cilvēcības, viss tas ved pie augstākās humānitātes. Tādā un tikai tādā nozīmē mums tad arī jāsaprot Goethes humānitātes ideja, kas vispilnīgāk izpaužas minētajās divās drāmās un tad vēlāk eposā «Hermans un Doroteja».

Goethe savai Ifigenijai smēla vielu no senās Grieķijas, no Euripīda drāmas ar to pašu nosaukumu. Viņš šo pašu humānitātes motīvu gan būtu varējis likt pamatā arī drāmai, kurai viela būtu ņemta no modernās dzīves, bet viņš piegriezās senajai Grieķijai tāpēc, ka tad nebija saistīts ne ar ko laikmetīgu un vietēju. Pārnesot notikumus uz antīko pasauli, tos varēja pārceļt pāri visam nejaušam, laikmetīgam, vietējam un tanīs rādīt vispārīgo, dziļi būtisko un mūžīgi un tīri cilvēcīgo. Ar to visam bija piešķirta dziļa simboliska nozīme, viss varēja būt saprotams visiem cilvēkiem, visās vietās, visos laikos.

Kā visā savā dzejā, tā Goethe arī Ifigenijā runāja par to, kas viņu pašu iekšīgi nodarbina, sāpināja, mocīja, no kā centās atbrīvoties, ar ko gribēja tikt galā.

Vēl arvienu viņš sāpīgi pārdzīvoja dziļus pretstatus starp sevi un ārpasauli, starp savu jūtu pārpilnību un pelēko apkārtni, vēl arvienu cieta no nevaldāmas dvēseles trauksmes uz bezgalīgo, absolūto, uz ideālu pilnību, bet ik brīdi ar sāpēm sajuta, cik viņš vājš un mazs un cik šauras robežas, kurās norisinās viņa dzīve. Jaunais Orests, drāmā Ifigenija, ir it kā nemiera lāsta apkrautais pats Goethe. Un Ifigenija, kas ar savu lielo, skaisto, brīnišķīgi harmonisko dvēseli mierina un dziedē, ir Goethes draudzene Šarlotta, ja šo līdzību arī nedrīkst uztvert burtiski.

Drāmas fabula tāda:

Trojas kara laikā grieķu karalim Agamem-

nonam, lai viņš iegūtu dievu labvēlību, jāziedo sava meita Ifigenija. Bet no altāra, kur viņai jāmirst, dieve Diana viņu, ietinusi mākoņu plīvurī, aiznes uz Tauridu, kur valda Skītu karalis Toass, un viņai te jābūt par Dianās priesterieni. Toass pret viņu izturas augstsirdīgi, ciena un mīl viņu un visādi izpilda viņas gribu. Viņš, Ifigenijas pārliecināts, atsakās no senās parašas, visus svešniekus, kas viņa salā ierodas, nonāvēt, kā vispār zem viņas iespaيدا kļūst taisnīgāks un cilvēcīgāks. Viņš ir atraitnis un viņam nav bērnu, nav troņa mantinieka. Nupat kaŗā kritis viņa pēdējais dēls. Dinastijas intereses no vienas puses, bet daudz lielākā mērā dziļa mīlestība no otras, viņam liek Ifigeniju lūgt, lai tā kļūtu par viņa dzīves biedreni. Ifigenija, daudz gadus svešumā dzīvodama, karsti ilgojas pēc dzimtenes, pēc savējiem, un karaļa Toasa bildinājumu atraida. Viņš, dziļi apvainots un saniknots, ņem atpakaļ savu solījumu saudzēt svešinieku dzīvības, kas parādītos viņa salā un, kad ierodas Ifigenijas brālis Orests ar savu draugu Piladu, tad arī tiem jāmirst. Orestam, kas nokāvis savu māti tāpēc, ka viņa noslepkavojusi savu vīru, Agamemnonu, Oresta un Ifigenijas tēvu, grēka lāsta apkŗautam, šaušalīgo fūriju vajātam, dievs Apollons pavēlējis doties uz Tauridu un no turienes pārvest uz Grieķiju viņa māsas, Dianās, tēlu. Tad viņš tikšot no grēku lāsta brīvs. Orests Ifigenijai atklāj savu noslēpumu, arī nežēlīgā grēka lāstu, kā arī Apollona lēmumu. Ifigenija ir laimīga, ka atradusi savu brāli, viņa domā par to, ka ar viņu kopā atkal varēs doties uz dzimteni, un, lai glābtu Oresta grēka un lāsta nospiepto dvēseli, viņā mostas griba palīdzēt viņam nolaupt dieves Dianās tēlu un to pārvest uz Grieķiju.

Orests, nežēlīgo fūriju izmocīts, kā prātu zaudējis, negrib ticēt, ka tā viņam māsa. Viņš

nevienam un nekam vairs netic, ne uz ko necer, jūt, ka viņš mūžam pazudināts.

Ifigenija nu jo karstāk vēlas viņam palīdzēt, viņu glābt. Tas, ko viņai stāstījis Orests par viņas tēva un mātes briesmīgo nāvi, viņu dziļi satricina. Viņai nu viss jādara, lai pati rastu un ari brāļa dvēselei dotu mieru. Viņa grib tam palīdzēt izpildīt Dieva Apollona lēmumu.

Bet viņa nevar būt nepateicīga Toasam, kas viņai bijis kā tēvs. Viņa nevar viņam teikt nepatiesību, nevar nekā darīt viņam nezinot. Viņa drīzāk pati mirst un ļaus mirt abiem jaunekljiem, nekā runās nepatiesību, nekā darīs kaut ko negodīgu. Viņa Toasam atklāj savus nodomus un lūdz piedošanu. Viņas rakstura cēlums dziļi aizkustina Toasu. Viņš atļauj viņai un abiem jaunekljiem brīvi atstāt Taurīdu un šķiras no Ifigenijas, kaut gan dziļās sāpēs, tomēr sirsnīgā draudzībā. Orests nu būs brīvs no grēka lāsta, Ifigenija redzēs atkal mīloto dzimteni, Toass turpinās dzīvot un valdīt īstas cilvēcības garā. Augusta cilvēcība cilvēkus dara brīvus, šķīsta tos, dod skaidrību un mieru. (Alle menschlichen Gebrechen sühnet reine Menschlichkeit.)

Goethes Ifigenija ir drāma, kurā visa drāmatiskā darbība norisinās cilvēku dvēselē. Tāpēc tā mazāk piemērota skatuvei, bet lasāma kā dzeja. Un tad tā dod lielu māksliniecisku, kā vispār garīgu baudu. Goethe to vairākkārt pārstrādāja, kamēr beidzot Itālijā atrada brīnišķīgi daiļo pantu tērpu, apburoši muzikālo formu, kas šo poēmu liek pārdzīvot kā dziļi dvēselīgu simfoniju. Tanī ir daudz tādu vietu, kas pieder pie vismaigākās Goethes lirikas, kas tāpēc grūti tulkojamas citā valodā un vislabāk lasāmas oriģinālā. Bezgala bagāta šī drāma arī ir lielām dzīves gudrības mācībām, dziļām sentencēm, kas iespiežas atmiņā uz visu mūžu. Neaizmirstami lasītājam arī paliek pašas drāmas personas un sa-

tricinoši un aizgrābjoši attēlotie viņu dvēseles pārdzīvojumi.

Visā drāmā valda karstu ilgu motīvs: dzimtenes ilgas, ilgas pēc miera, sirds skaidrības, grēku piedošanas, cilvēcīgas pilnības. Un visā skan smeldzošu sāpju motīvi: vientulības grēka apziņas, izmisuma, pilnīgas pamestības sāpes. Un tad — šaubu mokas par to, vai dievi, kas cilvēkiem tik briesmīgi liek ciest, paši ir taisnīgi, vai tie pelna, ka tos mīl un ciena, jeb vai ar tiem jāved cīņa, kā ar naidīgiem spēkiem. Pat Ifigenija, sirdsšķīstā, svētā, augstas dieves priesteriene, uz brīdi zaudē pašāvēību un ticību un sirdī savā saceļas pret dieviem un viņu nežēlīgiem lēmumiem.

Viena no drāmas visaizgrābjošākām vietām ir tā, kur Ifigenija acumirkļa kaislīgā protestā saceļas pret dieviem, par to, ka viņi cilvēkus tā var mocīt, viņiem tik nežēlīgi smagas nastas uzkrāut, pieļaut, ka tie nespēkā sagurst un sabrūk:

Ak, kaut man neuzdīgtu pēdīgi
Vēl riebums krūtīs, lielo titānu,
Sen-seno dievu dziļais naidis pret jums,
Jūs, olimpieši, nesagrābtu man
Ar ērgļa nagiem sirdi! Glābiet mani,
Un glābiet savu tēlu manā dvēs'lē!

Viņa baidās, ka dievu tēli viņai nu vairs nebūs tik skaisti. Viņa gribētu, lai tie viņas dvēselē paliktu un pastāvētu senākā cēlumā, lai viņa tos atkal varētu bijībā cienīt un mīlēt, tiem piekļauties un ticēt.

Bet viņas sāpju kļiedziens tikai bija īsa brīža izmisumā izdvests. Galu galā viņa, un līdz ar viņu visi citi — tomēr nevar citādi, kā padevībā un pazemībā noliekt galvu mūžīgās un svētās dievišķās kārtības un dievu likumu priekšā, kuŗu pildīšanā redz ne tik vien cilvēku augstāko uz-

devumu, bet arī pamatu un solījumu īstai un skaistai cilvēcīgai dzīvei.

Lasīt Goethes Ifigeniju, gremdēties viņas dziļumā un daiļumā, ir kā piedalīties svētā dievkalpošanā. Kā par dzidro Mocarta muziku kāds ir izteicies, ka to dzirdot, pat slepkava, kas jau pacēlis nazi savam noziedzīgajam darbam, to nometīs zemē, tā par Goethes Ifigeniju var teikt, ka tās tīrās patiesības un cēlās cilvēcības gaisā jāapklust katrai ļaunai tieksmei, ļaunai domai, jāapraujas ļaunai valodai un jāmostas gribai būt sirdī tīram.

Ifigenija varēja rast mieru sev, citiem un visiem tikai tāpēc, ka bija pilnīgi un līdz pamatiem patiesa. Iekšējais patiesīgums, patiesīgums pret sevi un citiem ir pirmais nosacījums, lai cilvēks varētu šķīstīties pats un lai varētu šķīstīt citus.

Goethe dziļi ticēja tam, ka cilvēkiem, kas paši lieli un patiesīgi savā sirdī un raksturā, piemīt burvības spēks arī citus veidot un pārveidot. No tādiem dzidriem raksturiem izriet it kā stari, kas visu gaišu dara un silda, kas liek uzdīgt un uzplaukt cēlai gribai, gaišām domām un īsti cilvēcīgām jūtām. Īsti cilvēcīgs var kļūt tikai tas, kas pieskāries klāt kāda liela un īsta cilvēka būtībai, kas baudījis viņa garīgā spēka iespaidus, kas caur viņu it kā izgājis, izlauzies cauri, it kā viņa skaidrībā nomazgāts.

Pat drāmās tēlotais Ifigenijas brālis, Orests, kas visdziļāk bija grimis grēkā, vissmagāk bija apkrauts ar lāstu, kas visvairāk bija sevi sajutis par pamestu un galīgi pazudinātu, atgūst mieru un kļūst brīvs no fūriju, neganto eumenīdu vajāšanas, daiļās un svētās māsas, Ifigenijas, mierināts un šķīstīts.

Lāsts izbeidzies! man teic to mana sirds.
Es dzirdu: eumenīdas projām trauc
Uz Tartaru, aiz sevis aizcirdamas

Ar dobjū norībienu vaŗa vārtus.
Lūk, zeme garo spirdzinoŗu smarŗu
Un mani savās ārēs aicina
Pēc dzīves prieka, lieliem darbiem dzīties.

Vislielākais, ko Ifigenija ir sasniegusi, ir tas, ka viņa padarījusi cilvēciŗu, taisniŗu un cēli iecietiŗu arī bargo skītu, barbaru tautas karali Toasu, kas gatavs atteikties no paŗa dzīves laimes, lai darītu labu, lai dāvinātu dzīvību tiem, kam pēc bargā likuma bija jāmirst, lai dotu tiem brīvību un laimi.

Dziļi aizkustinoŗi tad arī skan Ifigenijas pēdējie atvadiŗanās vārdi ſim savam tēviŗķīgajam draugam un pateicība par to, ko viņŗ tai devis.

Viņa sirsniŗi solās to nekad neaizmirst, viņu mūŗīgi par draugu un tēvu turēt. Pārbraukusi dzimtenē, tā nejutīŗoties no viņa ſķirta. Viņa katru reizi būŗot laimiŗa, kad savā dzimtenē kādreiz dzirdēŗot viņa, Toasa, tautas valodu, viņa katru viņa zemes cilvēku, pat viszemāko, uzņemŗot kā dārgu ciemiŗu, pati gultu viņam taisīŗot, pie ugunskura krēŗlā sēdināŗot un nerimŗot iztaujāt par viņa, dārgā tāŗā drauga un tēva likteni.

Un bargais barbaru karalis ar miŗu un draudzīgu «ardieŗu» sniedz viņai roku,

Tā izskan ſī augstas cilvēcības augstā dziesma.

Arī drāmā Tasso Goethe risina to paŗu problēmu — par cilvēka nevaldāmo tieksmju un kaiŗlību, par viņa subjektīvitātes cīŗu ar ārējās pasaules objektīvo kārtību, ar augŗti pārpersonīgām idejām, ar mūŗīgiem dieŗu likumiem.

Arī ſī drāma beidzas ar ſīs nesatricināmās kārtības uzvaru, bet ar paŗa cīnītāja, dzejnieka Tasso, sabrukumu.

Goethe zināja, ka apzinīga cilvēka dzīvē nekad nerimŗ cīŗa starp viņa subjektīvām tiek-

smēm un kaislībām ar objektīvo pasauli un tanī valdošiem vai nu mūžīgajiem dabas, vai arī ētikas likumiem. Ifigenija šinī cīņā ar tiem uzvar caur savu augsto etosu un to ceļ godā. Tasso to priekšā sabrūk, bet paši šie likumi, pati šī pasaules kārtība paliek un pastāv kā stipra klints, pret kuŗu cilvēku kaislības, kā viņi, sacelas un bango, bet pēdīgi lūzt un izķīst. Tā tad arī šeit uzvar — likums un kārtība.

Šis drāmas fabula tāda:

Pie Ferrāras hercoga Alfonsa galma mīt dzejnieks Torkvāto Tasso, ģeniāls, nevaldāmi straujš raksturā, vēl pavisam nenosvērts jauneklis. Pats hercogs, viņa māsa, princese Leonora un tās draudzene, grāfiene Sanvitāle, viņu augsti ciena un mīl un visi ir lepni, ka tāds liels gars, kā viņš, mīt viņu starpā. Tasso ir pabeidzis savu lielo poēmu «Atbrīvotā Jeruzāleme» un to dāvinājis hercogam. Princese Leonora viņam uzliek lauru vaināgu galvā, ar kuŗu nupat vēl bija vaināgots dzejnieka Ariosta tēls, kas atrodas pils zālē.

Princese Leonora, kas jau pārlaidusi pirmos jaunības gadus, ir trausla, slimīga, bet apdāvināta, izglītota, pat mācīta, raksturā maiga un cēla sieviete. Viņa pazīst un mīl savas tautas, bet arī citu tautu mākslu un literātūru, mīl arī Tasso dzeju un mīl arī viņu pašu. Tasso to jūt un ir laimīgs, jo viņš princesi pats karsti mīl.

No visiem mīlēts, dievināts, sumināts, fantāzijas un sapņu apdvests, Tasso stāv tālu dzīvei, to nepazīst, nepazīst un nesaprot arī cilvēkus, viņu sadzīves formas, likumus un prasības, liek vadīties vienīgi no sajūsmas un klausā vienīgi savas straujās, karstās sirds balsij, arī ja tā viņu mudina un aicina darīt to, kas ir pretējs dzīves normām un likumiem.

Galma cilvēki, arī pats hercogs, viņu labi pazīst, zin arī, cik viņš nenosvērts, neapbrēķināmi untumains, arī patmīlīgs, aizdomīgs un vārīgs,

bet augsti ciena viņa ģeniju, viņam daudz ko piedod, redz viņā retu, izņēmuma cilvēku, kas jā-mēro ar citādu mērogu, nekā citi mirstīgie.

Citādi uz Tasso skatās hercoga valsts sekretārs, vecāks galma ierēdnis, gudrs un nosvērts diplomāts, Antonijs. Viņš pašlaik ieradies no Romas, kur izpildījis svarīgu diplomātisku misiju, guvis necerēti lielus, pat spožus panākumus.

Redzot, kā Tasso, dzejnieks, fantazijas cilvēks, šeit tiek sumināts, pat vaiņagots, viņš, ievērojamais valstsvīrs, praktiskais darbinieks, sava hercoga uzticams palīgs, kas nupat godam izpildījis lielu, svarīgu diplomātisku misiju, sajūt īgnumu par to, ka sapņu cilvēkus augstāk ciena par tiem, kas lielu sabiedrisku un valstisku darbu dara. Viņš savas dusmas un sašutumu par to liek dzejniekam Tasso sajust, un viņu starpā, kas jau agrāk un arvienu viens pret otru nav jutuši simpatiju, nu mostas naidis, kas iedegas un uzliesmo karstā kvēlē un noved tik tālu, ka, pēc asas sarunas, Tasso no makstīm izvelk zobenu.

Hercogs, kas vienādi augsti ciena vienu kā otru, nevar attaisnot Tasso izturēšanos, uzliek viņam mājas arestu, bet arī Antoniju lūko pierunāt, lai viņš censtos ar Tasso atjaunot un uzturēt labas attiecības. Ari princese Leonora un grāfiene Sanvitāle to pašu vēlas. Tasso, uztraukts, sarūgtināts, apvainots savā dzejnieka godā, nu visos redz pretiniekus. Viņa aizdomas kļūst arvienu lielākas, viņa īgnums pret visiem asāks, savas nevainības apziņā arvienu dziļāka, un viņš jūt, ka viņam jāatstāj Ferrāra, jāšķirās no galma dzīves un cilvēkiem.

Kad, sarunā ar princesi, viņam top skaidrs, ka princese viņu mīl, viņš savas laimes jūtas nespēj apslēpt, svētlaimības aizrautībā viņu apkampj un spiež pie krūtīm, tā tad izdara nepiedodamu kļūdu, apvaino galma dzīves tradīcijas, ar savu neapvaldāmo straujumu apvaino arī

princeses smalkjūtību un kaunības jūtas. Tā tad arī šeit nav pratis un spējis padoties stingrām sadzīves normām, turēties pareizās robežās, bet ir ļāvis vadīties no karstām asinīm, no traka temperāmenta, tādā kārtā izrādījis savu nevarību un nevīrišķību un zaudējis cieņu princeses acīs.

Nu viņam katra cerība zūd gūt no jauna cilvēku cieņu un mīlestību, viņš jūt, ka ir kaut kas lielāks, stiprāks un augstāks par viņu, ka ir tikums, kārtība, ir kādas augstākas taisnības normas, ir nepielūdzami stingras dzīves prasības, kā varena klints, ko nekādi ūdeņi, nekādas bangas nevar satricināt. Bet savā sirdī viņš šo ārējās dzīves varu neatzīst, nepieņem, pret to protestē, ar to iekšķīgi nekad nesamierināsies.

Viņš no šīs — kā viņam šķiet — nežēlīgās dzīves un tās nežēlīgajiem likumiem neaiziet prom, viņš savai dzīvībai nedara galu, kā Verteris, viņš ārēji tai padodas, bet jūt sevi iekšķīgi pazeminātu, iznīcinātu, pazudinātu, jūt, ka visa viņa garīgā eksistence satricināta, ka viņa dzīvei nav vairs nekādas jēgas, nekāda attaisnojuma. Viņš padodas, lūdz pat Antoniju, lai viņš tam piedotu, lai viņam palīdzētu dzīvot, nosauc viņu par cieto klinti, pie kuŗas grib turēties, kā jūŗas braucējs, kuŗa kuŗis pie šīs paŗas klints ticis sadragāts.

Klints stāv un ir tik stipra, ka stāvēs mūŗīgi. Un to skalos nepastāvīgie, klīstoŗie, šķīstoŗie vilņi. Tāpat stāvēs, pastāvēs un jāpastāv robeŗām, reālas īstenības normām, visdzīves mūŗīgiem likumiem, un tiem, kas tos neatzīst, jāiet bojā.

Dziļi satricinoŗi ir Tasso pēdējie vārdi Antonijam, kuŗos izskan viņa rūgtais izmisums, zaudētā cerība, uzticības sabrukums savas līdzšinējās dzīves jēgai. Trauksmainās, sabangotās subjektivitātes vilņi lūzt un izšķīst pie pasaules stabilās kārtības un likumības klints.

Viņš atzīstas Antonijam, ka ir uzvarēts, ka viņa kuģa stūre salūzusi un ka pats kuģis brākškēdams irst, ka viņam jāiet bojā un ka viņš pie Antonija nu abām rokām turēsies, kā jūrnieks nāves bailēs apskauj to klinti, pie kuņas viņa paša kuģis sadragāts.

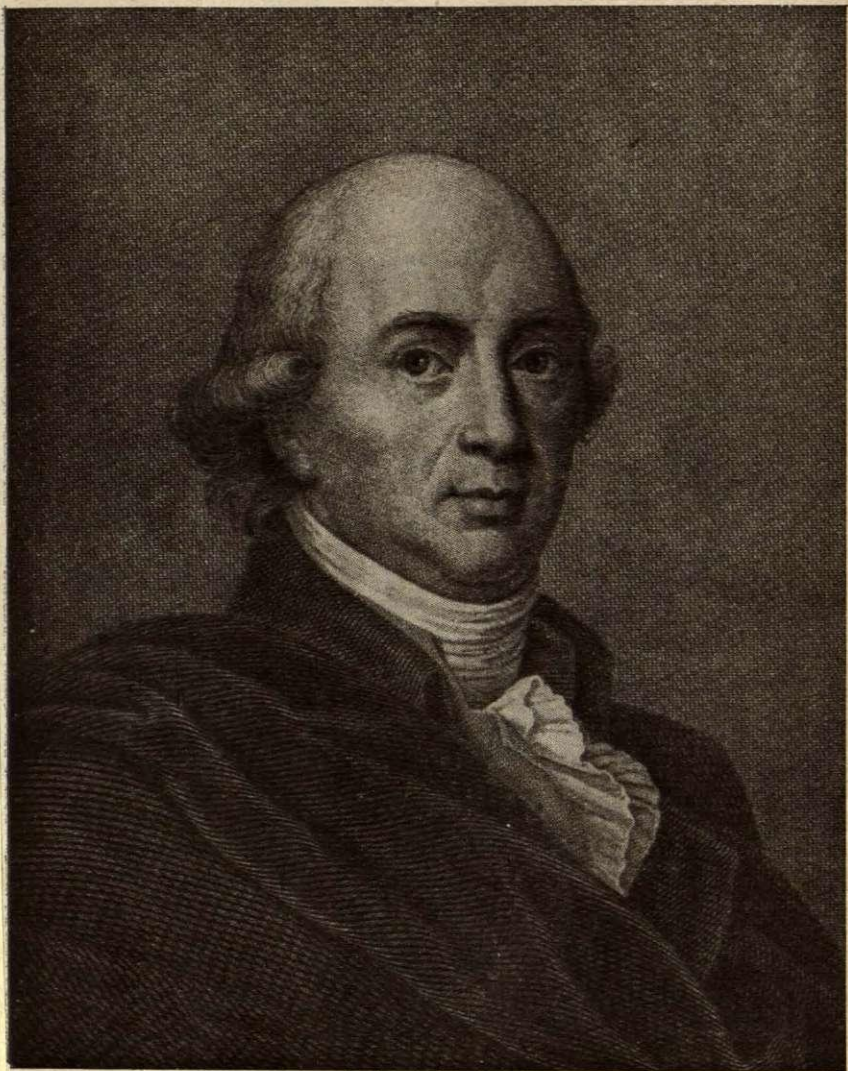
Goethe pats nostājas nevis Tasso pusē, kaut gan viņš tam dziļi līdzī jūt, bet kārtības, likuma, valdošo un nesatricināmo sabiedrisko normu pusē. Viņš jūt, ka jāuzvar likumam, bet ne patvaļībai, visdzīves mūžīgai kārtībai, bet ne subjektīvām, kaut arī ģeniālas personības iegribām.

Viņā pašā bija ļoti daudz Tasso dvēselei radniecīga, viņš lielā mērā pats bija Tasso, bet reizē viņš bija arī Antonijs. Tā bija viņa lielā laime, ka viņa dvēselē dziļi bija guldītas ne tikai titāniskas trauksmes vulkāniskie spēki, bet arī lielas enerģijas, kas apvaldīja kaislības, neļāva tām pāri kūsāt un izšķīst «neauglīgā trakošanā». Viņa «daimons» grūtā dzīves praksē, ilgā iekšķīgās dzīves disciplīnā, nebija kļuvis vājāks, Goethe ar gadiem nebija tapis mierīgāks, un prātīgāks, bet tikai stiprāks un prata nemiera un neprāta trauksmi savaldīt vai iekšķīgās enerģijas virzīt tā, lai tās dzīvi nevis postītu, bet celtu un nostiprinātu.

Ja pēc atgriešanās no Itālijas Goethi tāpēc arī, tā kā senāk, vairs nemocija viņa kaislīgi straujie jūtu uzplūdi, tad viņu ne mazāk mocīja pilnīgā vientulība, kādu šinī laikā pārdzīvoja. Kā jau redzējām, zināma kompensācija viņam bija saites, kas viņu saistīja ar Kristiani, un kas viņam, mazākais pirmos gados, deva siltu mājīgumu un ja arī ne cēli apgarotas, tad tomēr stipras mīlestības baudu un kaut ko patiesai laimei līdzīgu. Šinī mīlestībā nebija nekāda varena kosmiska spēka, tā nedeļa ierosinājumus viņa dzejiskai fantāzijai un domām, tā vispār nebija ģeniāla cilvēka, bet dzīvības un vitālu spēku

pilna vīrieša mīlestība uz daiļu sievieti. Šī mīlestība stipri atšķīrās no tās, kādu Goethe bija pārdzīvojis ar Frideriku, Lotti, Liliju vai ar Šarlottu Stein, kad viņš mīlestībā bija meklējis un atradis savu dziļāko gara un dvēseles ilgu piepildījumu. Bet bez sava skaistuma nebija arī šīs saites, un tanīs bija vairāk, nekā tikai idiliskas mājas laimes bauda. Goethe tomēr arī tagad bija un palika Goethe, un šī mīlestība viņu vis nepaguva padarīt mazāk garīgu, bet — taisni otrādi, apgaroja juteklisko, apgaroja miesu, lika dziļāk, poētiskāk uztvert miesas daiļumu, tā kā to prata svaigu vitālu spēku pilnie antikās pasaules cilvēki, kam dievišķīga bija arī miesa. Bet Goethe taču nupat kā bija atgriezies mājās no tās pasaules, kur bija redzējis cienām un pielūdzam visdzīves, arī dabas un antiski-pagāniski arī cilvēka miesas skaistumu.

Nav nejaušība, bet ir pilnīgi dabīgi, ka taisni šinī laikā Goethe tad arī sarakstīja savas romiešu eļģijas, kas ziedotas dabīgā skaistuma kultam un mīlestības baudai.

Johans Gotfrids Herders.

Šillers.

Nodarbošanās ar dabas zinātņi un personīgās un mājas dzīves ērtības Goethem zināmā mērā palīdzēja pārvarēt, vai mazākais vieglāk panest vientulību un Veimāras dzīves «šausmīgo prozu». Kad tā viņam brīžiem kļuva pavisam nepanesama, viņš devās uz Jēnu, kur klusumā, universitātes iestādēs turpināja savas zinātniskās studijas un strādāja pie iesāktiem dzejas darbiem. Bet arī Jēnas gaisā viņš nevarēja dzīvot ilgāku laiku, jo tur viņam bija nepanesamas universitātes profesoru intrigas pret viņu, uzbrukumi un vajāšanas. Tad viņš atkal sēdās ratos un brauca atpakaļ uz Veimāru. Bet tur tad drīz atkal no jauna viņā modās vēlēšanās doties atpakaļ uz «klusu Jēnu». Tā viņš ilgu laiku klejoja no vienas vietas uz otru, nekur nevarēdams atrast patiesu mieru, izkļiedēt savu sašutumu un īgnumu, kas viņu lielā mērā traucēja un kavēja darbā un kādēļ viņš vienu otru no tiem atstāja nedarītu, vai laikā neguva pabeigt.

Un te nu — glābiņš īstā laikā — Goethe savā dzīves ceļā sastop savu vēlāko draugu, palīgu un uzticīgo darba biedri — Šilleru.

Šī draudzība ir viena no cilvēcīgi visskaitākajām, par kādām mums stāsta vēsture. Tanī nebija nekā no parastās sentimentālās familiāritātes, kas draugiem bieži liek izplūst nevīrišķīgā vaļsirdībā visās tīri personīgās lietās, un to tad uzskata par īstas draudzības galveno pazīmi, bet bija divu lielu garu savstarpēja dziļa saprašanās,

sirsnīgi godbijīga cieņa un dziļi draudzīga kopdarbība.

Pēc visas savas iekšējās satversmes, pēc dvēseles pamata ievirzes, interesēm, domāšanas un daiļradīšanas metodēm abi bija pavisam dažādi. Pagāja daži gadi, kur abi dzīvoja pavisam tuvu viens no otra, abi viens par otru daudz bija dzirdējuši, viens otra darbus bija lasījuši, bet nedz vienā nedz otrā nebija modusies griba savstarpēji iepazīties un tuvināties. Viņi pat viens uz otru skatījās ar aizdomām, aizspriedumiem, gandrīz naidīgi.

Šilleru hercogs uz Veimāru bija aicinājis tanī laikā, kad Goethe atradās Itālijā. Kad Šillers nonāca Veimārā, viņš tur nojauta tikai Goethes garu, dzirdēja nostāstus par viņu, jūsmīgas atsauksmes, redzēja, kā viņš tika dievināts, cik daudz bija to, kas viņu mīlēja, pielūdza, un ne tik vien kā Göca un Vertera autoru, bet kā brīnišķīgu cilvēku, kā cēlu personību.

Bet kad Goethe no Itālijas pārbrauca, Šillers, noskatoties viņa dzīvē, nejuta ne mazākās vēlēšanās viņam tuvoties. Veselus sešus gadus abi lielie vīri nodzīvoja vienā pilsētā, viens otram sveši, skeptiski, neuzticības pilni, kritiski vērotāji. Goethe Šilleram izlikās pārāk vēss, Šillers Goethem pārāk nenosvērts, neapvaldīts, un Šillera tā laika dzeja, it īpaši viņa «Laupītāji» viņam atgādināja paša negudri trauksmainā ģeniju kulta, titānisma, fantastiska revolūcionisma pārdzīvoto un galīgi likvidēto posmu.

Un tomēr, kaut kā dvēseles dziļumos, abi nojauta viens otra diženumu, un pamazām abos brieda, kamēr galīgi nobrieda savstarpējas cieņas jūtas, un modās griba tuvāk iepazīties.

Un tad, kāda baltā dienā, kā negaidīti pēkšņa dabas parādība, uzliesmoja draudzība, kas ilga līdz Šillera nāvei, un kuŗu Goethe līdz mūža galam pieminēja kā savas dzīves gaišāko laimi, ko

tam dievi dāvinājuši. Nu nepagāja gandrīz neviena diena, kad abi lielie dzejnieki nebūtu satikušies, un ja tas nebija iespējams, tad sarakstījušies. Abu dzīvē sākās it kā jauns pavasaris, abu darbos jaunas pilnības posms. Šillera turpmākie vislielākie dzejas darbi, sākot ar Valenšteinu, veidojās zem Goethes draudzīgiem aizrādījumiem, bet Goethe tagad no jauna stājās pie nepabeigtiem, gandrīz jau atmestiem darbiem, Šillera draudzībā bagātāks kļuvis idejām, apziņgāks un gudrāks dzejas formas veidošanā, atkal vairāk ticot savam ģenijam un savai misijai. Viņš vēlāk bieži par to runāja, ka Šillers viņu esot atkal no jauna atdevis sev pašam, tai laikā, kad viņam bija draudējušas briesmas sevi pavisam pazaudēt.

Patiesībā nevar iedomāties lielākus pretstatus, kā šos abus ģeniālos vācu dzejniekus, bet tāpēc, ka vienam bija taisni tas, kā otram trūka, viņi viens otram varēja tik daudz dot, viens no otra varēja tik daudz ņemt.

Šillers kā dzejnieks pirmā kārtā bija augsta ētosa sludinātājs, saucējs, pravietis. Viņa dzeja visa ir noteiktas spilgtas tendences dzeja. Goethe tēlo, rāda, liek saprast sevi, dzīvi, citus cilvēkus; Šillers māca, kas jādara. Goethe pirmā kārtā un katrā savas būtības fibrā ir mākslinieks; Šillers vispirms — morālists. Viņš grib saviļņot, uztraukt, iededzināt. Līdzīgi franču dzejniekam Corneille'am grib cilvēkiem rādīt varonīgas dzīves paraugus un «izaudzināt varonīgas dvēseles». Goethe savā izteiksmē ir dzidri vienkāršs, Šillera valoda ir rētoriska, patētiska, pilna varenu krāšņu sentenču, kas iespiežas dvēselē un nekad vairs neaizmirstas. Šillera valodā daudzreiz ir tikai domas, bet nav gleznu, kamēr Goethe arī tīri teorētisku domu prot izkausēt mākslas ugunī un pārvērst par dzīvu gleznu. Goethe māca dzīvi saprast, sniedz dziļu dzīves gudrību; Šillers māca.

kā ideāli, skaisti, varonīgi jādzīvo. Viņš velk uz augšu, dzen uz priekšu, uztrauc, rāj, brīdina, tiesu spriež. Goethe mums dod nesalīdzināmi vairāk dziļākai dzīves izpratnei, Šillers uztur možu mūsu ētisko sirdsapziņu. Ja Goethes dzejā ir vairāk mūžības vērtību, tad Šilleram zināmos, sevišķi lielu cīņu laikos lielāks iespaids, sevišķi uz lēti aizraujamo jaunatni, un tāds viņam arvienu būs. Visur un arvienu, kur būs cīņa par taisnību, cilvēcību, brīvību, Šillera vārds tiks minēts, un viņa varenais patoss arvienu dedzinās sirdis.

Tādēļ ka viņš tāds bija, šis, kā Hebels to nosauc, «svētais vīrs», viņš varēja tik stipru un ilgstošu iespaidu darīt uz Goethi. Ar savu dzidro ētosu, savu varonīgo dzīves uztveri, neizsīkstošo enerģiju un pie tam ar īsta drauga siltas sirds līdzjūtību viņš Goethem deva tik daudz, ka tas līdz Šillera nāvei, 1805. gadā, gandrīz nekā nedarīja bez Šillera padoma, un bez viņa pastāvīgiem ierosinājumiem daudz kā nebūtu radījis no tā, vai nebūtu pabeidzis to, kas pieder pie viņa viskrāšņākiem dzejas darbiem.

Ja draudzība ar Šilleru Goethem bija dzīves vislielākā laime, tad ar Šillera nāvi Goethe zaudēja tik daudz, ka bija brīži, kur viņš grima dziļā pesimismā, smeldzošā vientulības izmisumā. Gadus desmit pēc Šillera nāves, kad par to bija runa, un kad draugi viņu gribēja mierināt, viņš skarbi noraidīja katru tādu mēģinājumu un iesaucās: «rētoriski tas viss jau ir labi un jauki, bet es sev nevaru nekā palīdzēt: zaudēts paliek zaudēts», un citā reizē teica: «Šillera nāve manā dzīvē nozīmē dziļu lūzumu, kuŗu nedz laiks, nedz cilvēki nav spējuši izlabot.»

Ar Šilleru kopā Goethe strādāja literāriskos žurnālos, kuŗos cīnījās par visu labo un īsto dzīvē, literātūrā, mākslā. Šis darbs viņu tuvināja citiem rakstniekiem, tā ka Goethe nu ar-

vienu vairāk tika vajā no savas mocošās vientu-
lības. Ap viņu un Šilleru pulcējās jauni spēki,
jauni piekritēji un draugi. Visa Goethes dzīve
pārvērtās, viņš pārdzīvoja atkal jaunas jaunības
posmu. Stipras saites nodibinājās starp Veimāru un Jēnu, kur Šillers kādu laiku bija vēstures profesors, kurp Goethe tagad vēl biežāk izbrauca un ik gadus vairāk mēnešus nodzīvoja vislielāko garu sabiedrībā. Kad metam skatu uz tā laika garīgo dzīvi Jēnā, tad jāsaka, ka izņemot Perikla laiku Atēnās — gan nevienā citā mazā pilsētā pasaulē nav dzīvojuši un kopā strādājuši tāds pulks visievērojamāko radošo garu, kā no 1794.—1805. g. Jēnā. Tur mēs sastopam bez Goethes un Šillera brāļus Šlēgelus, Fichti, Hegeli, Šellingu, brāļus Humboldtus, Tīku, Fossu, Brentano. Tur Goethem bija izdevība nodarboties kopā ar krietniem zinātniekiem, speciālistiem botānikā, anatomijā, medicīnā, teoloģijā un filozofijā.

Šai Jēnas sabiedrībā ietilpa it īpaši jaunāki un pavisam jauni cilvēki, kas Goethi augsti cienīja, dievināja un karsti sumināja. Goethe tāpēc šeit jutās gandrīz tikpat labi, kā savlaik Romā, un tāpēc ļoti bieži un arvienu uz ilgāku laiku devās uz turieni — reizē atpūsties un reizē strādāt, reizē arī elpot mīļi draudzīgās dzīves spirdzinošo gaisu.

Šillera un draugu mudināts un ierosināts, Goethe nu arī stājās pie sava lielā, jau Veimāras pirmos gados iesāktā romāna «Vilhelms Meisters», kurā gribēja attēlot sava paša garīgo tapšanu un augšanu, lai pats to labāk saprastu un lai arī citiem rādītu, pa kādiem ceļiem ejot cilvēks izaug par īstu cilvēku, kļūst par personību.

Goethes audzināšanas romāns Vilhelms Meisters.

Mēs agrāk redzējām, ka pirmos Veimāras gados Goethe pats pie sevis bija strādājis, lai padarītu sevi spējīgu iekļauties zināma laika un zināmas vietas sabiedriskā dzīvē, lai labāk saprastu cilvēkus un visādas cilvēku savstarpējas attiecības, stāvokļus, dzīves un darba veidus un lai izbeigtu savu līdzšinējo dzīvi sapņos, fantāzijās, bezmērķa trauksmē.

Tas jau allaž bija Goethes stiprākā vēlēšanās: nodibināt līdzsvaru un saskaņu pašam sevī un saskaņu ar pasaules un dzīves objektīvo kārtību.

Tas tad nu arī ir viņa lielā romāna pamata motīvi. Jaunais Vilhelms Meisters atkal īstenībā ir pats Goethe, viņa audzināšanas un pašaudzināšanas ceļi ir viņa paša ceļi, un reizē raksturīgi un priekšzīmīgi katra cilvēka garīgās augšanas virzieniem un gaitām.

Ja savā drāmā «Göcs» un romānā «Verters» Goethe bija attēlojis īpatnējas individuālas dvēseles konfliktus, kaislības un cīņas, kādas tā ved ar pasauli, ar cilvēkiem un viņu dzīves kārtību, tad šinī romānā tā varonim sabiedrība un pasaule vis nav apkaņošanas objekts, bet kaut kas tāds, ko vajaga lūkot saprast, kurā vajaga mācīties orientēties, kurās uzdevumus pildot vajaga pašam lielākam un stiprākam kļūt.

Šis romāns tā tad īstenībā apzīmē Goethes

cīņu ar savu jaunības individuālismu un subjektīvismu, viņa tieksmi dzīvot derīgu, saturiem bagātu sociālu dzīvi, tā tad tam ir noteikta sociālpedagoģiska tendence.

Ši tendence sevišķi stipri izceļas romāna otrā daļā, kuŗā tīri mākslinieciskā vērtība tad arī ir daudz zemāka. Bet arī pirmās daļas atsevišķās nodaļās bieži ir pārāk daudz teorētisku prātījumu, tanīs tiek visādas problēmas risinātas, gaŗas sarunas vestas par dzīvi, mākslu, morāli, un tā daudzreiz Goethe apgrēkojas pret paša uzstādīto likumu, ka dzejniekam neesot vis jārunā, bet jātēlo. Tomēr gan romāna pirmā, gan arī otrā daļā ir daudz dzīvu tēlojumu, lasītāju priekšā atveŗas plašas dzīves ainas un vesela galerija daždaŗadu dziļi uztvertu un spilgti attēlotu cilvēku raksturu, kas mums Goethi rāda kā cilvēka dabas labu pazinēju un ģeniālu iztulko-tāju.

Ja Goethe arī ikkuŗā katrā savā darbā iziet pats no sevis, īstenībā arvienu pats par sevi runā, ja viņa tēloto cilvēku domās, jūtās un darbos, viņu meklēšanās, cīņās un konfliktos arvienu iz-paužas viņa paša dvēseles notikumi, tad šeit to-mēr viņa dažādo cilvēku tīri objektīvie tēlojumi sasniedz augstu māksliniecisku pilnību. Vēl šo baltu dienu no šī romāna mēs varam gūt dziļu un plašu cilvēka dabas, būtības, dažādo raksturu iz-pratni, skaidrāku ieskatu par to, kādā sakarībā atrodas cilvēku raksturs ar viņa likteņiem, un tā smelt lielu dzīves gudrību.

Romāna otrā daļā šī dzīves gudrības mācība tad gan Goethem ir galvenais uzdevums, un viņa cilvēku raksturu tēlojumu un vispārīgā mākslas vērtība ir ļoti maza, kāpēc tiem, kas šinī romānā meklē tīru mākslas baudu, to tur smels tikai mazā mērā. Vislielākā mākslas vērtība ir atsevišķām romānā epizodiski iepītām novelēm.

Pirmā daļā Goethe rāda, kā Vilhelms, jauns,

apdāvināts, sirdī savā mīļš, visam labam atsau-
cīgs cilvēks, kas ļoti mīl dzeju un mākslu, it īpaši
skatuves mākslu, dodas dzīvē, lai papildinātu
savu ideālu — kļūt par ievērojamu skatuves
mākslinieku. Goethe ved viņu sakarā ar visādu
ļaužu šķiru pārstāvjiem, aktieņiem, augstas un
zemas kārtas cilvēkiem, ar dažāda rakstura sie-
vietēm, liek viņam piedzīvot visādas raibas dē-
kas, dod viņam izdevību darboties arī teātra
mākslā, liek viņam piedzīvot dziļu vilšanos dzīvē,
cilvēkos, pašam sevī. Galu galā Goethe rāda, kā
Vilhelms, atsakoties no daudzām jaunības ilūzi-
jām, pārvarot sevī pārmērīgo subjektīvismu, ro-
mantiku un fantastiku, kļūst par gluži «reālu un
objektīvu» cilvēku, kas prot sev dzīvē atrast tādu
vietu un tādu konkrētu darbu, kurā var ne tik
vien daudz dot dzīvei un cilvēkiem, bet arī pats
kļūt par īstu cilvēku, par brīvu, stipru perso-
nību.

Tā tad Goethes romāna temats ir jauna cil-
vēka augšana un izveidošanās par patstāvīgu
personību. Un jāsaka, ka nav pasaulē bijis un
arī tagad nav nevienas pēdējās, kas mācītu
kaut ko labāku, arī mūsu laikiem labāk piemē-
rotu, par to, ko Goethe māca šinī savā «audzinā-
šanas romānā». Ja mēs arī nevaram atzīt viņa
mācību visus sīkumus, tad tomēr tās pamata mo-
tīvi ir neatspēkojami, un mēs vēl tagad, atmetot
visu, kas tanī ir laikmetīgs un lokāls, un varbūt
arī specifiski vācisks, no šīs Goethes pēdējās
varam mācīties to, ko cits neviens tik iespai-
dīgi, pārliecinoši un aizraujoši nekad par audzi-
nāšanu, pašaudzināšanu un izglītību nav mācījis.

Goethes vislielākā doma arvienu taču ir bi-
jusi doma par audzināšanu, viņa vislielākais
darbs ir bijis sevi pašu audzināt un izglītēt, pat
visa viņa dzeja ir pirmā kārtā ziedota cilvēka un
sava paša iekšējās dzīves izpratnei un izkop-
šanai.

Friedrichs Šillers.

Tāpēc nebūs lieki iepazīties ar Goethes mācībām, kādas tas sludina savā lielajā romānā un būs ilgāk pie tām jāpakavējas.

Sava romāna pirmā daļā, kā teikts, Goethe ne tikai māca vien, bet arī tēlo, arī rāda dažādus cilvēku raksturus un likteņus, pie kam viņa mācība un visas viņa idejas izriet tieši no šo cilvēku dzīves.

No romāna pirmās daļas personām, bez paša Vilhelma, vispirms būtu jāizceļ tās, kas pieder pie plaši tēlotās klejojošo skatuves mākslinieku pasaules.

Viens no visspilgtāk tēlotiem sievietu raksturiem ir aktrise Filīne, jautra, vieglprātīga, apburoši piemīlīga jaunava, kas dzīvo kā putns zarā, nedomā par neko citu, kā par pašlaik pārdzīvojamo acumirkli, kurai nekā nav, bet arī nekā nevajaga, kas visu dzīvē uzņem viegli, ar smaidu, visas bēdas ar dziedāšanu aizdzied, ar trallināšanu aiztrallina, kas visiem sirdis iepriecē un visus cenšas un dažubrīd arī pagūst noskaņot savā tonī, kas mīl un grib lai viņu mīlētu un kas savu mīlestību dāvina katram, kas tās alkst un kas viņai šai brīdī patiek. Viņai dzīvē nav nekādu problēmu, viņa nezina nekādu dvēseles konfliktu, nezina kas ir pienākums, likums, kārtība, principi, bet dzīvo un visu dara tā, kā elpo mīlā Dieva pasaules gaisu. Visās lietās viņa ir īsta, nemākslota, nekad nevienam negrib izlikties labāka, nekā patiesībā ir, un tas viņu dara cilvēcīgi visiem pievilcīgu.

Pavisam citāda ir Aurelija. Cik viegla, bet īsta ir Filīne, tik smaga, patētiska, teātrāla ir Aurelija. Kur Filīne meklē vieglu baudu, un tikai baudu, tur Aurelija meklē svinīgumu, kaislību saviļņojumu, svarīgus acumirkļus, kas liktu jūtām sabangoties, tā lai varētu vai nu jūsmot, vai asaras liet, vai līdz neprātam aizrauties un jūsmīgi par to deklamēt. Viņa tieši alkst šādu

brīžu, it kā ar meklēšanu meklē dvēseli uztraucošus notikumus, vai tādus izdomā, fantazijā tādus iedomājas, tanīs pastāvīgi gribētu dzīvot. Viņa ir dzimusi «aktrise», t. i. iedomātu jūtu izteicēja, iemācītu lomu spēlētāja, bet tāda, kas pati šīm jūtām tic, kas savu lomu spēlē, it kā pati sevi un tikai pati sevi tanī rādītu, kas tiešām karstas asaras raud, kas tiešām sāpes cieš un sevi pastāvīgi moca. Pelēkā ikdienu viņai nav nekā. Viņa mīl tikai to, kas viņas jūtām dod izdevību pāri kūsāt, patētiski un kaislīgi izteikties. Viņa neredz un nejūt robežas starp izdomu un īstenību, un no visa arvienu iztaisa traģēdiju. Viņa nemīl nekā parasta, ikdienišķa, viņai arvienu vajadzīgs kas ārkārtējs, lai varētu skanēt visi viņas dvēseles reģistri. Tikai tad viņa jūt, ka dzīvo.

Blakus šiem, Goethe rāda vēl citus cilvēkus no aktieņu pasaules: dzimušus mietpilsoņus — Melīnus, vīru un sievu, pliekanus, maziskus, nespējīgus pacelties kaut drusku pāri sīkajām ikdienas lietām, pie tam nepraktiskus, nevarīgus, kas aiz šīs nevarības atstājuši pilsoņu dzīves iemītās tekas un aizmaldījušies klejojošu aktieņu pasaulē.

Šeit redzam Vilhelma pirmo mīlāko — daiļo, patukšo, bet mīlīgo Mariannu, pavesto, pamesto un tādēļ nelaimīgo meiteni, redzam provinces teātra direktoru, praktisko, darbīgo, uzņēmīgo Serlo, jauno aktieri Laerti, kas savu profesiju mīl, ciena un tai kalpo padevībā un ticībā, un arī daudz citu aprindu cilvēkus, sievietes un vīriešus, kas visi spilgti plastiski tēloti.

Pavisam īpatnēju noskaņu Goethes romānā ienes vecais koklētājs un mazā Minjona. Tie abi nāk no pavisam citas, svešas, noslēpumainas pasaules, slēpj paši sevī kādu baisu noslēpumu, it kā kādu lāstu, un simbolizē katra cilvēka dzīves un likteņu apslēptos un neizdibināmus spēkus, kas dažreiz dzīvē ienes īpatnēju mistisku noska-

ņojumu, liek to sajust kā neatminamu mīklu, kā neizskaidrojamu brīnumu.

Kad šīs abas personas — koklētājs un Minjona — romānā parādās, neviens nezina, no kurienes tie nāk. Mazā Minjona pati tā nezina, bet tikai kaut ko tumši nojauš, pati baidās pie tā skārties un ar savas dzīves noslēpumu ienes arī visu citu dzīvē savādu noslēpumainu noskaņojumu. Abu, Minjonas un vecā koklētāja dziesmās skan kaut kādas tālas un svešas pasaules melodijas, modinot nojautu par tālu, svešu, nezināmu zemi, it kā visu cilvēku otro dzimteni, par kādu pavisam citu pasauli un aizsauli, par kādiem tumšiem dziļumiem, kuŗos dzimst un no kuŗiem iznirst cilvēku neizprotamie likteņi.

Dziļu, smeldzošu ilgu pilnas ir viņu dziesmas, un tās klausītājos modina tādas pat sāpīgas ilgas. Tanīs it kā sadzirdamas aizsaules balsis, kas tumšos vārdos runā par dzīvi un likteņiem. Vecā koklētāja mutē tās skan vēl sāpīgāk, tāpēc ka vecā, slimā, atstātā ubaga dzīve jau pati par sevi ir vissāpīgākais, ko var iedomāties. Bet arī Minjonas dziesmas izraisa klausītājā bez gala žēluma jūtas, liekot saprast un sajust, kā viņu nospiež baigais noslēpums, kā viņa ilgojas aiziet no pasaules, kas tik nežēlīga, auksta un tumša, kā vēlas apģērbt citas drānas, un aiziet citā, gaišākā saulē.

Kas pazīst Goethes romānu un tanī tēloto tumšacaino, tumšmataino, trauslo itāliešu meiteni, viņas dzīves stāstu, viņas vārdus un viņas dziesmas, viņas karstās ilgas un kaislīgās mīlestības alkas, to nekad neaizmirsīs. Goethes Minjona ir un paliek bezmērķa smeldzošu ilgu vispīlīgākais, aizkustinošākais, neaizmirstamais simbols, un mūžam neaizmirstama paliks viņas dziesma

Kennst du das Land...?

Pavisam īpatnēju vielu romānā ieņem Natālija, tā sauktā «daiļā dvēsele», kuŗas dienas grāmatai ziedota īpaša nodaļa.

Šī Natālija ir tai ziņā pretstats visām romāna personām, ka visas tās arvienu kaut ko dara, rīkojas, cīnās, kaut ko grib panākt, pēc kaut kā cenšas, kamēr viņa vienīgi tikai vērojas dzīvē un cilvēkos, klausās pašas dvēseles balsis, grib, lai viņas dvēselē valdītu miers un saskaņa, lai tanī mājotu Dievs. Un viņa tiešām arī sasniedz tādu iekšķīgās dzīves gaišu harmoniju, viņā nekad nemoštas neviena ļauna doma vai iegriba, tāpēc, ka viņā pašā nekā ļauna nav. Natālija patiesībā no pasaules ir aizgājusi prom un dzīvo «savas sirds svēti klusā telpā.» Kā sirdsšķīstības vispilnīgākais ideāls viņas tēls paliek neaizmirstams.

Pirms kā turpināt stāstu par Goethes dzīvi un darbiem chronoloģiskā kārtībā, domāju esam labi šeit nobeigt nodaļu par Goethes romānu, atēlojot arī tā otrās daļas saturu, kaut arī Goethe šo otro daļu nobeidza daudz vēlāk un kaut gan starp romāna sākumu un galu būtu jāstāsta par daudz citiem viņa dzīves notikumiem un darbiem.

Pirmo sava romāna daļu Goethe nosauc par Vilhelma Meistera mācības gadiem, otro — par viņa ceļojumu gadiem. Šinī daļā tēlotos cilvēkus viņš nosauc arī par tiem, kas atteicas, jo romāna otrās daļas personas visas no kaut kā dzīvē atsakās, pārliecībā, ka par kaut ko kļūt un dzīvē gūt, savu īsto vērtību reālizēt var tikai tad, kad, no daudz kā atsakoties, gudri ierobežojas un koncentrējas, un tad, šādās pašā gribētās un spraustās robežās dzīvo dziļu dzīvi.

Pirmā daļā redzam, kā visi notikumi Vilhelma dzīvē, kā arī visas romānā tēlotās personas, dažādie cilvēku raksturi, ar kādiem viņš nāk sakarā, viņu kaut kādā ziņā audzina, viņā izraisa zināmas pozitīvas īpašības un spējas, vai mudina

nomākt negatīvas, kaitīgas, bīstamas tieksmes. Viss tas tiek tiešām rādīts, konkrēti tēlots. Mēs tiešām redzam, kā Vilhelms aug, top, veidojas. To, ko mēs, lasītāji, no tam mācāmies, izriet no patiesi un plastiski tēlotās dzīves novērojumiem, bet ne no paša autora sniegtās paidagoģiskās gudrības.

Romāna otrā daļa, atšķirībā no pirmās, ir tīrā didaktika. Reti kādā nodaļā redzam dzīvus tēlus, spilgtākas dzīves ainas, visūr dominē prātnieciskais, paidagoģiskais, sociālētiskais moments. Grāmata pastāv no visdažādākiem elementiem, no stāsta par paša Vilhelma un citu personu tiešiem piedzīvojumiem, no visādiem epizodiskiem iepinumiem, kuŗos kaut kādā formā tiek risinātas audzināšanas vai citas problēmas, no gluži patstāvīgām novelēm, ar noteiktu tendenci, no paidagoģiskās utopijas, kas attēlo lielos mērogos vadītu audzināšanas iestādi, no dialogiem par visādiem tīri speciāliem zinātnes jautājumiem, no pamācošiem dzejoļiem, no vienkāršiem aforismiem, kas ziedoti tām pašām sociālētiskām un paidagoģiskām problēmām.

Šis romāns patiesībā nemaz vairs nav nekāds īsts romāns, bet ir liela dzīves un audzināšanas gudrības grāmata. Kā tāda tā arī ir jālasa un kā tāda tā tiešām satura neizsmelamas bagātības, neatspēkojamas atziņas un pamācības par to, kādam jābūt cilvēkam, kādi tam pienākumi pret sevi un citiem, kā nodibināma pareiza sabiedriskā dzīve, kā tā vadāma, kā sasniedzama visaugstākā individuālā un sociālā pilnība un taisnība.

Romāna pirmā daļā bija rādīts, kā tā varonis, Vilhelms, savos raibos piedzīvojumos, auga, attīstījās, veidojās, kā vispār cilvēks, «ar dzīvi maisoties», kļūst par cilvēku, kā reālā dzīve un pasaule audzina cilvēku.

Romāna otrā daļā Goethe stāda praktiskās

audzināšanas problēmas, jautā, kā cilvēkam vajaga tikt audzinātam, lai viņš būtu spējīgs augsti vērtīgu cilvēcīgu dzīvi dzīvot citu cilvēku sabiedrībā.

Goethes romānā figūrē slepena audzinātāju sabiedrība, kas seko savu izvēlēto audzēkņu vi-sai dzīvei, tos māca, vada, nostāda visādos apstākļos, kuŗos tiem jāorientējas, ar kuŗiem jācīnās, kas jāpārvar, lai tā augtu, norūdītos, kļūtu par ētiska rakstura cilvēkiem. Bez tam romāna otrā daļā tēlota un visos sīkumos aprakstīta ideāla audzināšanas iestāde, tā sauktā «paidagōgiskā province», kuŗā tiek audzināts paša Vilhelma dēls.

Saņemot kopā visas paidagōgiskās idejas, kuŗu dēļ galvenām kārtām romāna otrā daļa sa-rakstīta, nekavējoties pie atsevišķiem momen-tiem, tās varētu formulēt šādi:

Katram cilvēkam dzīvē pildāma kāda misija, kaut arī pavisam šaurā dzīves lokā, kāds uzde-vums, kuŗu dzīvē neviens cits tik labi nevar veikt, kā taisni viņš. Goethe ticēja, ka katrā cil-vēkā slēpjas zināmas, ne ar ko neatvietojamas, vērtības, kuŗas nedrīkst atstāt neizkoptas un ku-ŗas, attīstītas līdz iespējamai pilnībai, jānes iekšā dzīvē.

Cilvēks pasaulē eksistē nevis sevis dēļ vien, bet visu dēļ, visas dzīves dēļ. Sava laika citu lielo vācu domātāju — neohumānistu pārliecība bija, ka indivīds un viņa izkopšana un izveidošana dzīvē ir galvenais, un ka, lai cilvēks varētu sevi izveidot, padarīt augstvērtīgu un pilnīgu, viņam no sabiedrības jāaiziet, sabiedriskā dzīvē nav jāpiedalās. Tā mācīja p. p. Humboldts, bet Goethe tādām viedoklim nekādi nevarēja pie-krist.

Viņš gan arī prasīja indivīda veidošanu, kā-pināšanu, cilvēka izaudzīnāšanu par patstāvīgu personību, un mēs jau zinām, kā viņš pats pie se-

vis strādāja, kā svētu pienākumu pildot, lai «savas būtības piramidi paceltu tik augstu gaisos, cik vien iespējams», bet viņš — pretēji Humboldtam un citiem neohumānistiem — domāja, ka tas nekad nebūs panākams, ja viņš dzīvos tikai sev un sevī, ja domās tikai par sevi, smels tikai no sevis. Viņš bija pārliecināts, ka cilvēks, izolējoties no pasaules, paliek mazs un niecīgs, ka smelot vienīgi no sevis, viņš paliek tukšs, bet ka arī pats kļūst jo vērtīgāks un jo pilnīgāks, jo bagātāki cilvēciņu dzīvi dzīvo.

Tādā kārtā Goethe noteikti noliedza neohumānistu pārstāvēto aistētisko individuālistu, kas nezināja un negribēja zināt un atzīt neko citu, kā tikai individa tiesības, brīvību un nekā cita neprasiņa, kā garantiju individuālitātes brīvai attīstībai. Pretēji neohumānistiem, Goethe uzsvēra kolektīva, sabiedrības, tautas tiesības, prasības, intereses un reizē rādīja, cik daudz cilvēks gūst arī tīri personīgi, kad uzņem sevī visu to, kas nāk no cilvēku pasaules. Goethe, kā jau minējām, uzveŗ, ka katram cilvēkam vajaga no daudz kā atteikties, lai varētu ko paliekošu sasniegt, ko vērtīgu realizēt, un ka taisni tas nekā nepanāks, kas to negribēs darīt. Tas, kas grib but universāls, saka Goethe, nav nekas, bet tikai tas var dzīvē kas būt, par ko kļūt, kas sev novelk robežas, kas sev atrod cietu pamatu zem kājām gluži noteiktā darbības sfairā, un tad uz šī pamata stipri un droši nostājies, no tā tad tiecas plašumā, uz visām pusēm.

Viņa romāna otrā daļā visi, visas tur tēlotās personas no kaut kā atteicas. Viņām tas jādara, vai tās grib, vai negrib, jāatteicas par labu augstākam likumam, vispārīgās dzīves objektīvām normām. Tās nedrīkst dzīvot personīgās kaislībās, tieksmēs, pat neklausot vienīgi sava talanta vai pat ģeniņa iegribai. Visiem Goethes romāna cilvēkiem jāsaprot, ka viņi visi ir sabiedrības

«organi», ka viņiem, tāpat kā atsevišķiem miesas orgāniem, ir nozīme un jēga tik tālu, cik tie sajūt sevi par veselā dzīvā organisma daļu. Katrs orgāns pats var būt vesels un stiprs, ja viss organisms tāds ir, katra personīgie likteņi ir cieši saistīti ar visa veselā likteņiem.

Šim Goethes viedoklim, protams, nekā kopēja nav ar radikālo kolektīvistu viedokli, kas atzīst personības pilnīgu izkausēšanu kolektīvā, kā p. p. Goethes laika cilvēks Augusts Konts (Comte), kas noteikti to prasa*). Goethem šāds radikāls kolektīvisms bija tāpat pilnīgi nepieņemams, kā radikālais individuālisms. Ko Goethe prasīja, tas bija sinteze starp individuālo un kolektīvo. Pēc viņa domām kolektīvs nevar dzīvot un pastāvēt, un viņa kultūras līmenis nevar būt augsts, ja tas nepastāv no kultūras cilvēkiem, personībām, bet, otrkārt, cilvēks par personību nemaz nevar kļūt, ja dzīvo viens pats par sevi, sev vien, sevī un sevis dēļ vien. Goethem indivīds un kopa ir nešķīrāmi, viens ir otra priekšnoteikums, viena novārtā likšana būtu otrā sabrukums. Goethe no vienas puses stipri uzsvēra kopas nozīmi un vērtību, dedzīgi mācīja augstu sociālu ētosu, centās cilvēkus modināt sociālo sirdsapziņu, sociālo pienākumu un sociālās atbildības apziņu, bet viņš reizē arī saprata, un mums jāsaprot līdz ar viņu, ka tomēr no individuālistiskā pasaules uzskata cilvēce ir smēlusi varen lielas garīgas enerģijas, tas augstu ir pacēlis cilvēka pašcieņu, paša vērtības apziņu, ir modinājis pietāti pret neaizskaramām un mūžīgi svētām cilvēka tiesībām un tādām personīgas brīvības formām, no kurām atskatoties, cilvēce grīmtu atpakaļ mežonības stāvoklī. Viss pozitīvais, ko mēs esam smēluši no individuālistiskās pasaules un dzīves uztveres,

* Konts tieši saka, ka vajagot développer la sociabilité et anéantir la personnalité.

nedrīkst iet zudumā, bet tam jāpaliek par pamatkapitālu, par zelta fondu cilvēku garīgajā mantnīcā. Nekādas sociālas dzīves uzlabošanu vai atjaunošanu mēs nedrīkstam samaksāt ar jaunu personības verdzināšanu.

Tā tad arī dzīves un dvēseļu pilnīga kolektīvizēšana ir nepieņemama. Šādu radikālu socioloģisku universālismu mēs tāpat atmetam, kā galīgo individuālismu. Bet, no otras puses, mēs nedrīkstam atmet to, kas šinī sociālā principā ir pareizs, veselīgs, dzīves spējīgs un dzīvei nepieciešams.

Taisni mēs, taisni tagad, ik brīdi piedzīvojam savu nešķīrāmo organisko sakarību ar citiem, savu atkarību no tiem, no tautas, sabiedrības, valsts un arī no citām tautām un citām valstīm, piedzīvojam un sajūtam, ka mūsu personīgie likteņi nešķīrāmi saistīti ar lielo kolektīvu likteņiem. Mēs to labāk saprotam, nekā to varēja saprast neohumānisma teorētiķi, filozofi un dzejnieki, kas tanīs idiliskos laikos arī varēja dzīvot vairāk paši sevī, izolēti, kas daudz mazāk, nekā tagad mēs, bija ierauti plašās sociālās dzīves mutūlos. Viņiem drīzāk varēja pietikt pašiem ar sevi, viņi drīzāk varēja paši ar sevi apmierināties un būt laimīgi, dzīvojot «in des Herzens heilig stillen Räumen...» Mēs tā vairs nevaram, un tāpēc mūs vairs idejiski neapmierina un praktiski izrādās par neauglīgu viņu vienpusīgi individuālistiskais pasaules uzskats. Un mēs nu saprotam to, ko neohumānistu vairākums nevarēja saprast, bet ko toreiz vienīgais saprata Goethe, kas tālāk redzēja un ar savu ģeniālo skatu paredzēja turpmākās sociālās dzīves attīstību, saprata, ka cilvēks, kas dzīvo sociāli bagātu un aktīvu dzīvi, ne tik vien nekā nezaudē no savas personīgās vērtības, bet to pat vairo. Viņš saprata garīgās un dvēseles dzīves augšanas neapgāzamo likumu, ka cilvēks garā un dvēselē

klūst lielāks, ka viņa dvēseles apjomi top plašāki, ka viņa ētiskā vērtība vairojas, kad viņš dzīvo padevībā un sirsnīgi kalpo kaut kam augsti pārpersonīgam, un otrādi — ka cilvēka personības apjomi top mazāki, jo vairāk viņš dzīvo tikai sev, tikai savai personai, domājot tikai par sava es labumu, materiālo, vai arī garīgo.

Tā mēs skatāmies, tā mums jāskatās uz dzīvi, un tā mācīja skatīties arī Goethe, kas pilnīgāk, kā jebkad kāds domātājs pasaulē, ir ne tik vien teorētiski izdomājis, bet pats dzīvē realizējis šo sintezi starp individuālo un sociālo. Šīs sintezes sludinātājs Goethe tad ir arī sava romāna otrā daļā.

Un kā Goethe mācīja un arī pats dzīvē centās realizēt šo sintezi starp individuālo un sociālo, tā viņš meklēja un mācīja sintezi starp laikmetīgo un mūžīgo, starp zemes lietām un bezgalību. Un nekur viņš par to nerunā tik nepārprotamā valodā, kā sava lielā romāna otrā daļā. Un man šķiet, ka katram cilvēkam, kas garīgi vēl aug, un katrai jaunai kultūras tautai viņas augšanas gaitās nekas nevar būt svētīgāks par šo Goethes lielo mācību.

Ja mēs Goethes Faustā lasām vārdus: Es mīlu to, kas grib neiespējamo, tad mēs sajūtam viņa mūžības alkas, jūtam, ka viņa mācība par mēru, robežām, atteikšanos nav vis glēva rezignācija, ka viņš nekad neizlaida no acīm visaugstāko, vispēdējo, absolūto. Viņš tikai domāja, ka tam visdrošāk cilvēks var tuvoties tad, un tikai tad, kad stāv uz droša cieta pamata šīs mūsu zemes dzīvē.

Tāpēc tad Goethe māca cienīt visas sīkās un vissīkākās zemes lietas, un māca, ka taisni tikai savā zemes dzīvē, zemes darbos, zemes dzīves ikdienā katrs var rādīt, kas viņš ir, kāds ir, kas viņā ir. Un liekot iekšā savā dienas darbā visu sirdi, visu darot tik labi, cik vien iespējams, viņš

to saista ar mūžīgi un absolūti labo, viņš tam tuvojas, tā garā, vārdā un virzienā dzīvo, tā kļūst tam radniecīgs. Cilvēks nu reiz ir zemes iemītnieks, un tam, kas viņā ir vislabākais, viņš var likt parādīties, izpausties vienīgi tikai visu zemes un cilvēku dzīves uzdevumu ideālā pildīšanā, bet ne jūsmošanā vien par to. Goethe vismazāk cieta skaistus vārdus par augstām lietām, un īstu dzīves ideālismu viņš neredzēja nedz ideālās domās, nedz cēlās jūtās, vai cēlā gribā, ne ideālās pārliecībās, bet tikai ideālā dzīvošanā, savu tiešo dzīves uzdevumu ideālā pildīšanā.

Aiz šī iemesla tad Goethe tik stipri uzsvēra to, ka katram cilvēkam nepieciešama speciālizēšanās kaut kādā noteiktā darbības nozarē, ka tam vajadzīga sava profesija, savs arods.

Taisni par to neohumānisti nekā negribēja zināt. Arodnieciska izglītība viņu acīs nemaz nebija izglītība, bet bija cilvēka gara verdzināšana. Pats vārds «profesija», «arods» viņiem likās barbarisks. Būt universālam, tas likās esam audzināšanas un izglītības mērķis, un neohumānisti bija pārliecināti, ka aroda cilvēkam īsta izglītība nemaz nav pieejama.

Goethe, taisni pretēji, domāja, ka cilvēks, kam nav sava aroda, nekad nevar sasniegt izglītību, jo kad viņš no visa kā pa druskai ņem, viņam jātop paviršam visās lietās. Nerru niekošanās, saka Goethe, ir jūsu tiekšanās pēc universālas izglītības. No tiem, kas pēc tās tiecas, nekad nekas nevar iznākt.

Protams, aroda cilvēks, speciālists, savukārt, būs krietns savā darba laukā, savā priekšmetā tikai tad, ja viņš to idejiski pārvaldīs, ja to pildīs ar lielu garu, ja to virzīs augstas idejas virzienā. Un arī tikai tad, ja viņš darbam savā arodā dāvās savu sirdi, ja tanī ieguldīs siltas dvēseles enerģijas. Tā silti dvēselīgi un plaši idejiski uzverta, katra profesija cilvēkam var dot izdevību

vingrināt un izkopt visas vērtīgās cilvēcīgās īpašības un rakstura tikumus, katra var būt izejas punkts un ceļš uz arvienu lielāku visas savas būtības izglītību. Katra profesija, idejiski pamatota, garīgi pārvaldīta, kā logs, atveŗ skatu visdzīvē, liek sajust savu piederību pie tās, savu radniecību ar to. Inteligents un dvēselīgs cilvēks katru arodu padara interesantu, saturīgu un mīļu, tanī iedzīvojas un jūtas kā īstās mājās, jūtas drošs un laimīgs un arvienu saistīts ar visu citu, ar visumu, jūtas šinīs savās mājās mierīgs un drošs.

Katram cilvēkam, saka Goethe, ir vajadzīgs savs «wo», kur viņš stāv, kur droši ir nostājies, kas viņam ir stiprs pamats un izejas punkts visam tālākajam. Ap šo viņa «wo» pakāpeniski jāliecas arvienu jaunu un plašāku zināšanu un atziņu lokiem, kā gadu riņķiem augoša koka stumbrā.

Goethe savā romānā rāda, kā Vilhelms, tik daudzpusīgi apdāvinātais, trauksmainais, elastīgais, visiem garīgiem iespaidiem smalkjūtīgi atsaucīgais cilvēks, kam, kā liekas, atbilstu tikai kaut kāds pārcilvēcīgi cēls un dzidri poētisks dzīves un darbības veids, kļūst par šauru speciālistu, par ārstu ķirurģijas nozarē. Poēzija, tā liekas, beidzas ar pelēku prozu, titānisms ar nodošanos šauram praktiskam arodam, bezgalības un mūžības alkas ar apmierināšanos sīkā amata darbā. Cilvēks, kas gribēja iekaŗot debesis, apmierinājas ar to, ka var uzgriezt augoņus, sasiet brūces, taisīt masāžu! Liekas, ka lielāks kontrasts starp ideālu un dzīvi vairs nevarētu būt, un ka dzīve Vilhelmu ir ne tik vien kā uzvarējusi, bet galīgi pazeminājusi.

Un tomēr tā nav, un Goethe arī to nav gribējis rādīt.

Vispirms jāsaprot, ka Vilhelms savā izvēlētā amatā, kā ārsts, brūču dziedinātājs, varēja lielā

mērā likt izpausties savām iedzimtām silti sociālām jūtām un tieksmēm, varēja žēlot, palīdzēt, kopt, mierināt. Viņa profesija, bez tam, viņam deva izdevību tuvi iepazīties ar daudz un dažādiem cilvēkiem, to dzīves apstākļiem, likteņiem un tādā kārtā padziļināt cilvēku dvēseles un visas dzīves izpratni, uz ko viņš arvienu bija tiecies, kas viņam no sākta gala bija bijis augsts mērķis. Ar katru dienu viņam savā amatā bija izdevība kaut ko labu darīt, sajūst, ka viņš nav lieks, ka viņa katram vismazākajam darbam ir nozīme un jēga. Šī apziņa dod iekšīgu mieru, drošības sajūtu, gandarījumu, neļauj mosties skepticismam, drūmam dzīves apnikumam. Cilvēks, kas ik brīdī ir rosīgā, ražīgā darbā, kas redz šī darba sekas, mēdz būt priecīgi noskaņots, un tāpēc viņa dvēsele sevišķi silti atsaucas uz visu, kas labs, kas skaists, uz visu mīļi cilvēcīgo. Viņš ir laimīgs, viņa darbs un viss, kas ar to saistīts, viņam arvienu liek atrasties skaistā dvēseles līdzsvarā.

Goethe mācīja, ka cilvēks tikmēr nevar būt laimīgs, kamēr viņš nav atradis savu vietu dzīvē, kamēr nav novilcis robežas savām bezgalības tieksmēm un alkām, un tās nav ievirzījis noteikta darba cietos lokos, kā plūstošus ūdeņus cietos krastos.

Un šie loki, šie krasti, šīs paša vilktās robežas cilvēku nepadara vājāku, bet stiprāku. Bez krastiem ūdeņi izplūst un izšķīst uz visām pusēm, nogulstas peļķēs un rada purvus, bet cietos krastos plūsdami tie var kļūt par milzīgu radošu spēku.

Cilvēkam viņa profesija, viņa arods, ir šie drošie krasti, bez kuriem viņa garīgās enerģijas bez jēgas izplūstu un izšķīstu, nekā neradījušas. Arods, profesija Goethes acīs vis nav atteikšanās no augsta ideāla, nav ideālam «Ersatz», bet ir drošs pamats un izeja patiesi ideālai dzīvošanai.

Cilvēku dzīvei taču jānorisinās nevis mākoņos, t. i. nevis abstraktu ideālu augstumos, jūsmās, bezmērķa trauksmē, fantazijās un sapņos, bet augstu ideju vārdā un garā darītos zemes darbos.

Romāna otrās daļas sākumā mēs redzam, kā Vilhelms ar savu dēlu Feliksu dodas ceļojumā. Alpu kalnu ceļā viņš sastop kādu amatnieka ģimeni. Sieva, ar zīdaini rokās, jāj uz ēzeļa, tēvs, ar diviem brīnumskaistiem zēniem, iet līdzās kājām. Tēvam vārds Jāzeps, mātei Marija. Vilhelms šķiet viņos redzam svēto, dievišķo ģimeni. Viņš iet šiem jaukiem cilvēkiem līdz un redz viņu skaisti idilisko mājas dzīvi. Šeit Vilhelms, kas līdz šim bija vairāk pazinis vai nu bagātu naudas aristokratu, vai augstmaņu, vai arī nabaga klejojošu aktieņu, un visādu kļaidoņu dzīvi, daudzējādā ziņā ārišķīgu un tukšu, šeit pirmo reiz iepazīstas ar cilvēkiem, kuņu dzīve saturīga, dziļa, patiesa un īsta. Patiesi, īsti un godīgi ir viņu vārdi, tādi paši viņu darbi, tādas viņu savstarpējās attiecības, tādas pat visas lietas viņu mājās. Vilhelms šeit pirmo reizi sāk nojaust šādas dziļas un sirsnīgas dzīves laimi un skaistumu.

Te Goethem arī ir izdevība sumināt vienkāršo amatu, kā īstas un patiesi vērtīgas dzīves jauku piemēru. Viņš apskauž amatnieku, kas viņa acīs ir kā mazs Dievs-radītājs, jo viņš pats ar savu roku no visvienkāršākās vielas iztaisa, rada visskaistāko un reizē derīgāko priekšmetu. Viņam arvienu acu priekšā ir skaidri nosprausts mērķis, viņš arvienu zina, ko grib, un gribēto arvienu tiešām spēj panākt. Godīgā darbā viņš arvienu līdz galam realizē noteiktu ideju, arvienu izlaiž no rokām ko gatavu, pabeigtu, neapšaubāmi vērtīgu.

Vispār mēs Goethi dzirdam suminām vienkāršo roku darbu, suminām arī katru tāda darba darītāju. Visu romāna otro daļu varētu nosaukt

par augsto dziesmu darbam, par darba filozofiju, par bagātas darba dzīves teikšanu un slavēšanu.

Kalnos Vilhelms sastop slepenās audzināšanas savienības vadītāju, Jarno, kas šeit pārstāv paša Goethes domas un mācības par praktiska darba lietišķo un morālisko vērtību. Jarno māca paša Goethes mācību, ka ir atnācis «vienpusību laikmets», kad, valdot tik varen sikai darba dalīšanai, tik lielai sociāli-oikonomiskai diferenciacijai, cilvēkam nav citas izejas, kā atrast sev piemērotu speciālu nodarbošanos, amatu, arodu, lai viņam būtu stiprs pamats zem kājām. Šim arodam, protams, jābūt tādām, kas viņa individuālajām tieksmēm un dāvanām dotu izdevību šā vai tā realizēties.

Zem Jarno mācību iespaيدا Vilhelms tad arī apņemas kļūt par ārstu-chirurgu, bet itin labi saprazdams, ka nodarbošanās šinī amatā tikai tad būs pareiza un vērtīga, ja viņš tanī pagūs vingrināt un izkopt visus cilvēcīgos tikumus, nodibinot dzīvas un dziļas attiecības ar līdzcilvēkiem. Viņš ir pārliecināts, ka cilvēka vērtība var parādīties tikai darbā, ideāli pašai dziedīgā, ar visu sirdi darītā, dzīvei un cilvēkiem derīgā darbā. Caur derīgo tad tālāk jāiet ceļam uz patieso, no patiesā uz skaisto.

Romāna otrā daļā Goethe mūs iepazīstina ar visai interesantiem sieviešu tipiēm, kurus labāk sapratīsim, kad tos salīdzināsim ar romāna pirmā daļā tēlotām sievietēm.

Tur, kā atceramies, bija runa, zem cita, par «daiļo dvēseli» Natāliju, kas dzīvi pavada novērojumos, pārdomās, pazemībā un padevībā Dievam, kas nezina ļaunuma, nepazīst grēka. Viņa ir dvēseles daiļuma un sirdsšķīstības dzīvs simbols. Šai kontemplatīvās, pasīvās dzīves dzīvotājai pretim Goethe bija nostādījis enerģijas pilno, aktīvo, derīga darba gudru darītāju — Terēzi. Viņa gudri vada pati savu un līdz ar to

kādu svešu, palaistu saimniecību, kuŗā ne tik vien visi praktiskie darbi tiek priekšzīmīgi vadīti un darīti, bet kuŗā arī valda daiļums visās lietās, visā iekārtā. Bez tam viņa audzina svešus bērnus un visu dara ne tik vien ar lielu apzinību, sirsnību un pašaieliedzību, bet ar tik priecīgu prātu, ka viņa visiem, kas ap viņu ir, dzīvi padara jauku. Viņu nemoca nekāds iekšķīgs nemiers, viņa nepazīst dvēseles konfliktus, un visādas grūtības, neērtības, likteņa sitienus panes ar mierīgu prātu.

Kā Vilhelms no daiļās dvēseles mācās gremdēties sevī, sevi pārbaudīt, savu dvēseles dzīvi izkopt, tīrīt, noskaidrot, tā Terēzes gaitās redz piemēru un gaišu paraugu aktīvai, derīgai, skaiesti cilvēcīgai dzīvei. Terēze ir tiešs pretstats «daiļajai dvēselei», bet reizē arī apkaunojošs kontrasts paša Vilhelma agrākai jūsmībai, sapņainībai, un ar to saistītai rakstura svārstībai.

Daiļās dvēseles un Terēzes vērtīgo īpašību apvienojumu tad Goethe rāda pirmās radniecē, kuŗai arī vārds Natālija. Viņš pats ir izteicies, ka šīs Natālijas personā ir gribējis tēlot ideālu sievieti, kas sevī apvieno dziļu dvēselīgumu ar mīlestības pilnu, sirsnīgi siltu darbīgumu. Bez rakņāšanās pašas dvēselē, bez cīņām ar iekšķīgu nemieru, konfliktiem, sirdsapziņas mokām, bez lūgšanām un meklēšanām, bet pateicoties savam laimīgi konstruētam raksturam, savai Dieva dotai harmoniskai dabai, no pašas sāka gala skaiesti līdzsvarotai, viņa it kā no dzimšanas tāda bijusi. Viņa Dievu nav iekārojusi, Dievs viņai nav ticis mācīts un iemācīts, bet viņa visu mūžu Dievā dzīvojusi. Bet dzīvot Dievā viņai nozīmēja nevis tikai būt sirdsšķīstai, bet — Dieva garā un Dieva mīlestības apdvestai labus darbus darīt, Dieva vārdā pildīt katru ikdienas uzdevumu un pienākumu. Viņai katrs darbs kļūst par dievkalpojumu, katrs solis virzīts bezgalībā, katrs acu-

mirklis saistīts ar mūžīgo. Viņas ikdiena ir mūžības daļa, viņas visi soļi ir bezgalības momenti.

Goethe bieži ir izteicies, ka viņš mīlot katru cilvēcīgas pilnības veidu iemiesot sievietē, tāpēc ka sieviete, ja tā tiešām laba un cēla, tāda esot līdz galam, vīrietim nekad nesasniedzamā pilnībā.

Tāpēc viņš romāna otrā daļā arī savas visdziļākās domas par dzīvi, savu pēdējo dzīves gudribu liek pārstāvēt sievietei — Makarijai. Šī Makarija sevī iemieso visu vislabāko, kas ir Natālijas un visvērtīgāko, kas bija «daiļās dvēseles» dabā, pie tam kāpinātā veidā. Makarija ir patiešām dievišķīga būte. Viss, ko viņa dara, viss ko runā, ir skaists. Viņas mācības par dzīvi izteic dziļu gudribu, visās viņa it kā paša Dieva domas būtu ietērpusi. Viņa pazīst dzīvi un cilvēkus, viņa pārrēdz un saprot visas dzīves reālās lietas, bet viņa reizē it kā pārstāv augstākas varas lēmumus un aicinājumus. Viņa ir dvēselē mierīga un laimīga, un šo mieru un laimi grib un prot nest cilvēkiem, visiem, ar kādiem viņa dzīvē sastopas. Katram viņa zin dot padomu, katram kaut kā palīdzkalpo, dod no tā, kā viņai nekad nepietrūkst. Viņa apmaldījušos cilvēkus uzved atkal uz pareizā ceļa, tajos, kas zaudējuši ticību dzīvei, cilvēkiem un sev, viņa šo ticību atkal uzmodina, tiem, kas neskaidrībā paši par sevi, viņa māca saprast pašus sevi. Viņa mīl un prot cilvēkus vadīt, mīl tos audzināt, un arvienu ap viņu ir jaunavas, it īpaši no zemnieku mājām, kurām viņa māca pareizi strādāt un pareizi dzīvot. Pati vāja miesās, viņa prot visu ap sevi padarīt stipru un veselu.

Nevar iedomāties lielāku kontrastu, nekā starp viņu, «daiļo dvēseli». Pēdējai lielākais prieks bija izpētīt pašai sevi, savu dvēseli, un domās sarunāties ar savu Pestītāju. Ja viņa arī par citiem domāja, vai tiem kaut kā palī-

dzēja, tad nevis viņu dēļ, bet tāpēc, ka juta un zināja, ka tā ir labi, ka viņas Kungs tā grib. Tā viņa dzīvoja ne zemes, bet citas, viņas pasaules dzīvi. Makarija jūtas kā savās mājās gan te, gan ari tur. Viņai ir it kā divas dzimtenes: pašas dzimtā zeme un Dieva valsts. Viņa reizē dzīvo te un tur, kalpo zemes dzīvei un Dievam. Zemes dzīvei domā vislabāk varam kalpot, kad kalpo Dievam, un Dievam labāk neprot kalpot, kā viņa garu nesot iekšā zemes dzīvē.

Viņas cenšanos uz Dievu, uz pārpersonīgo, transcendentu, raksturo viņas interese par astronomiju. Viņa it kā cenšas uz visu skatīties no lielas zvaigžņu augstienes. Viņa mazo, sīko, vis-sīkāko saista ar visaugstāko, un tāpēc viss mazais viņai īstenībā top liels un svarīgs.

Goethem Makarijas domas, mācības un visa viņas dzīve bija īsti un cēli cilvēcīgas dzīves spīdošs paraugs. Viņas garā, pēc viņa domām, vajaga tikt audzinātai tautas jaunatnei. Kā tas izdarāms, par to lasām tai romāna nodaļā, kas nosaukts par «paidagoģisko provinci».

Šī paidagoģiskā province ir varen lielos apmēros organizēta audzināšanas iestāde, kas atrodas uz laukiem un ieņem milzīgu zemes platību, līdzenumus, kalnājus, laukus, pļavas, mežus, un kuņģi, atsevišķās ēkās, dzīvo audzēkņi un viņu audzinātāji.

Tāpēc, ka lielākā zemes iedzīvotāju daļa ir laucinieki, tad pirmā kārtā šinī iestādē māca visus lauksaimniecības darbus un sniedz ari ar to saistītās teorētiskās zināšanas.

Katram audzēknim tiek dota iespēja vairāk nodarboties ar to, kas viņa dabai, raksturam un dāvanām visvairāk atbilst, bet arvienu īstu autoritātu gudrā un stingrā vadībā. Iestādē, blakus lielai brīvībai, valda ari stingra disciplīna, kas noteikti ierobežo katru šauru subjektīvismu un patvaļību. Visās lietās valda nelaužami likumi,

nesatricināmas un neaizskaramas stingras objektīvas normas. Taisni tanīs priekšmetos, kuŗos it kā jāvalda vislielākai personīgai brīvībai, sevišķi apzinīgi jārikojas pēc tām normām, kā visos mākslas priekšmetos. Izrādās, ka mākslā visapdāvinātākie vismiļāk tām padodas, kamēr maz apdāvinātie, bet iedomīgie ļoti nelabprāt pēc tām rīkojas.

Visiem, bez izņēmuma, audzēkņiem zināms laiks jāstrādā lauku darbi, jo, pēc Goethes pārlicības, lauksaimniecība ir visas dzīves pamats, tanī strādājot vislabāk var mācīties pazīt dabu. Tanī strādāt ir arī visveselīgāki. Tikai tie, kas lauksaimniecības kursu pabeiguši, var izvēlēties kādu tīri speciālu arodu, kuŗā tad ilgi un pamatīgi jāstrādā, lai iegūtu solidas zināšanas un arī iemācītos sava priekšmeta amatu jeb tehniku. Savā speciālitātē katram jāstrādā ilgi, tanī ir pilnīgi jāiedzīvojas. Tomēr nepieciešamas ir arī visādas pārmaiņas, vajadzīgi papildinājumi, ir nodibināms kontakts arī ar citiem priekšmetiem.

Katram audzēkņim jātiek arī ievestam mākslā, visus darbus arvienu pavada dziesmas un muzika. Katram jāprot brīvi dziedāt pēc notīm. Muzika tiek uzskatīta ne tikai kā tīkama pārmaiņa, bet kā jūtu dzīves svarīgs disciplinēšanas, ritmizēšanas un harmonizēšanas līdzeklis.

Tomēr nepietiek ar to vien, ka audzēkņi tiek labi sagatavoti kādam noteiktam arodam un ka viņiem tiek dota arī plašāka vispārīga izglītība. Viņiem jāizaug arī par krietna rakstura cilvēkiem. Reliģijas un ētikas teorētisko mācību šim nolūkam nepietiek. Ir nodibināts īpatnējs audzināšanas institūts, itin kā neredzama baznīca, kuŗā audzēkņiem pastāvīgi jādzīvo un kuŗas iespaidi jāuzņem. Galvenais, kas šinī neredzamajā baznīcā tiek kultivēts un jauniešu sirdīs modināts, ir godbijība. Goethe izšķir četrus godbijības veidus, aizrādot, kā senās reliģijas katra vai-

rāk mēdza izcelt un uzsvērt kaut kādu vienu tās veidu. Senā jūdu reliģija pirmā kārtā esot mācījusi godbijību pret to, kas pār mums ir. Otrais godbijības veids esot filozofiskais, kas mācot godbijību pret to, kas mums līdzīgs. Trešais esot kristietības ideāls, kas mācot godbijību pret visu, kas zem mums ir: pret nabadzību, postu, ciešanām, nāvi. Vajadzīgs esot visu triju veidu apvienojums, kam vēl jānāk klāt visaugstākai godbijības formai, proti, pietātei pašam pret sevi, pret to, kas mūsos dievišķīgs un kas mums sevī jāizkopj un jāattīsta līdz augstākai pakāpei. Tas jau agri mūsos uzmostas un liek mums arī ārpus sevis šo dievišķo un svēto meklēt, atzīt un cienīt. Ja cilvēks visur sajūt dievišķo, tad viņš to atradis sevī un dziļā bijībā to sevī izkops. Tas katra cilvēka augstākais uzdevums: dievišķo, Dieva gribēto, Dieva lemtu sevī piepildīt.

Goethe, kas pats par sevi ir izteicies, ka viņš no pašas bērnības no dabas arvienu esot bijis godbijīgs, šo tikumu turēja par visu citu augstu tikumu sākumu un pamatu. Viņam dzīvē arvienu vismīlāki bija tie cilvēki, par kuriem zināja, ka tie spējīgi cienīt un dievināt, ka tiem ir svētuma sajūta, ka tie godbijīgā padevībā prot galvu noliekt kaut kā augsta un svēta priekšā. Par jaunu cilvēku, kuŗa dvēselē dziļi guldīta godbijība, viņš allaž izteicās, ka tas dzīvē ko lielu panākšot, kamēr no tā, kam šīs jūtas svešas, viņš maz sagaidīja un cerēja.

Godbijības modināšanai un nostiprināšanai Goethes «paidaģoģiskajā provincē» nodibināta vesela sistēmātiska iekārta un stingra organizācija ar savu īpatnējo rituālu, un ar svētām ceremonijām. Šīs speciālā praktiski paidaģoģiskās mācības un reliģiskās audzināšanas metodes šeit mums nav svarīgas, kā vispār mūs mazāk interesē šeit rādītie dažādie praktiskie audzināšanas paņēmieni, bet no svara ir paši pamata principi. Pir-

mos varam arī neatzīt, bet otrie līdz šim nav zaudējuši savu vērtību. Var teikt, ka tie līdz šim ne tik vien kā nav novecojušies, bet taisni mūsu dienās gūst jaunu lielu jēgu un ka tiem arī tagad, arī mūsu tautas jaunatnes audzināšanā, protams mūsu tautas psichei atbilstošā veidā, savā būtībā un savos pamata principos jāatzīst par pareiziem.

Arī tas, ka Goethe stipri uzsver fizisko audzināšanu, miesas stiprināšanu, vitālo spēku norūdīšanu, ir gluži moderna prasība.

Ar to ir saistīta arī prasība, lai jaunieši agri nodarbotos ar kaut kādu tieši derīgu rokdarbu, lai nekaunētos ņemt rokā lāpstu, arklu, mūrnieka ķelli, akmeņskaldāmo āmuru, jo jāsaprot un jāizjūt katra darba svētums.

Šī Goethes romāna otrā daļa tā tad ir darba svētuma, skaistuma un varonības teikšana un slavēšana.

Tikai darba cilvēkam ir tiesība dzīvot, saka Goethe, tikai tam, kas grib un prot kalpot citiem, var tikt ierādīta goda vieta pasaulē, tikai tas, kas pats prot no daudz kā atteikties, pelna, ka dzīve viņam ko dod. Lai cilvēks spētu tāds būt, viņam vajadzīgs daudz enerģijas un spēka, viņam sevī jāapkaņo un jānomāc katra veida rupjš egoisms, viņam jāizkopj sociālā sirdsapziņa, sociālu pienākumu un atbildības sajūta. Viņam labprāt jāatsakās no daudz un dažādām mīļām ierašām, pat no daudz garīgām mantām, kuŗas varētu gūt, ja viņa ikdienas darbi tam atļautu tās krāt. Tagad viņam savā darbībā jākoncentrējas, jāierobežojas, jāturas dažreiz ļoti šauros krastos, lai varētu darbā ielikt pēc iespējas daudz radošas enerģijas. Par pamatīgu lietpratēju neviens nevar kļūt, ja viņš nodarbojas ar visu, ja visu grib zināt, saprast un varēt. Lai daudz panāktu, vajaga sviras pielikt kādā vienā vietā, atsakoties no daudz kā cita. Atsacīties vajaga arī no šauri subjektīvām iegribām, vajaga apkaņot un nomākt kaislī-

bas, kas aptumšo prātu, jauc domas, grauj objektīvas spriešanas spējas, kas nepieciešamas gudrai un ražīgai darbībai. Atsacīties vajaga no tā, kas mūsu personīgo dzīvi padarītu vieglāku un ērtāku, lai varētu iekļauties citu cilvēku dzīves rāmjos, ārpus kuriem mūsu izolētais darbs nevar dot vēlamos rezultātus.

Goethe, pats ģeniāls mākslinieks, jūtu, fantazijas un karstas sajūsmas cilvēks, brīdina no sava laika domātāju, neohumānistu mācībām, kas par daudz uzsvēra jūtu, fantazijas un aistētisko momentu, neredzot praktiskā darba lielo nozīmi un vērtību visas personības veidošanā. Viņš sīvi apkaņoja viņu pārliecību, it kā arods, profesija, cilvēkā nomāktu domu, vājinātu jūtu dzīvi, padarītu neiespējamu harmoniskas un skaistas personības tapšanu. Goethe bija pārliecināts, ka personības izveidošanai taisni tad draud vislielākās briesmas, kad cilvēks dzīvo tikai skaistos sapņos, romantiskā jūsmošanā, estētiskā baudā. Tas viss gan var cilvēka garu spēcīgi ierosināt, bet reizē vājina gribas spēku, kavē nodibināties un norūdīties raksturam, kas izaug un nobriest tikai aktīvā, radoši darbīgā dzīvē.

Goethem bija visai nesimpatiska, pat nepanesama daudzu tā sauktās inteliģences cilvēku ieraša par visu gudri spriedelēt, asprātīgi rezonēt, sava pārākuma apziņā visu kritizēt, aistētiskas, daiļuma vārdā nicināt visu, kas saistīts ar praktisko, pelēko, prozaisko ikdienu, vai arī skumt it kā par visas dzīves pelēkumu, par tās nežēlīgo prozu, šaubīties par tās jēgu, mīlināties ar pasaules sāpēm, tērpties interesantā noliedzēja, skeptiķa, rūgta pesimista tērpā. Tādas egoistīgi kundziskas tieksmes — pārcelties pāri dzīves reālībām, aiziet prom no tās, negribēt it kā rokas atraipīt vai kājas padarīt netīras ar dzīves putekļiem, Goethem, šim — bieži par egoistu —

un «aristokratu» turētām un nosauktām «olimpie-
tim», bija organiski pretīgas, un viņš tās apkaŗoja
asi un neatlaidīgi.

Zīmīgi šinī ziņā Goethes vārdi, kādus viņš
ierakstīja sava mazdēla Valtera piemiņu albumā.
Tanī kāds cits iepriekš bija ierakstījis Žana
Paula asprātīgo izteicienu: «Cilvēka dzīve ilgst
pustrešas minūtes: viena pieder smaidam, otra
nopūtām, viena pusminūte — mīlestībai, jo tre-
šās minūtes vidū cilvēks mirst.» Goethe tūliņ
aiz šiem vārdiem ierakstīja pantiņu: «Katrai
stundai ir sešdesmit minūtes, dienai to ir vairāk
par tūkstošām; klausies, dēliņ: ko visu tai laikā
nevar padarīt!»

Neskaitāmās variācijās Goethe risina šo savu
domu par ikdienas cienīšanu, par darbu, par de-
rīgu un auglīgu dzīvi, par arodu, par profesijas
lielo nozīmi. Par mūsu vispārīgo izglītību, tā
viņš saka, dzīve gādā pārpilnam, un par to mums
sevišķi vairs nav vajadzīgs rūpēties, bet taisni
tāpēc mums jāpiesavinās speciālā, arodnieciskā
izglītība.

Viņš nemitīgi brīdina no katra pavirša uni-
versālisma. Kad mēs visu cenšamies zināt, visu
atzīmēt un iegaumēt, tā viņš saka, tad paši sevi
pazaudējam. Viņš ieteic mācīties no angļiem, kas
mazāk prātojojot un teorētizējot, bet vairāk darot.
Bet reizē pastāvīgi ieteic skatu vērst arī tālāk, —
uz idejām par tautu, sabiedrību, uz cilvēci, uz
Dievu.

Ja viņš brīdina no sekla universālisma, no
paviršības un diletantisma, no tiekšanās vienīgi
uz vispārīgo, kas novedot pie iekšķīga tukšuma,
tad tomēr brīdina arī no profesionālistiem-speciā-
listiem draudošās un bieži tiem piemītošās stul-
bās vienpusības. Ja uzsver to, ka atnācis «vien-
pusību» laiks, tad reizē arī runā par speciālistu
stulbumu un idiotismu (Fachbanausentum). Vi-
ņam no svara ir, kā jau daudzķārt aizrādīts, ide-

jas un darba sinteze, teorijas un prakses pastāvīga saistīšana. Idejas, tā viņš saka, cilvēkus dara plašus, bet kad dzīvo idejās vien, tad vitālie spēki tiek vājināti. Darbā cilvēks atdzīvojas, bet bezidejiskā darbā vien kļūst šaurs, šaurirdīgs, neredzīgs, neauglīgs. Domai jāiet roku rokā ar darbu. Domājot jāstrādā, strādājot jādomā.

Un tāpat nav šķirams individuālais no sociālā, persona no kolektīvā, cilvēka es no tautas, valsts, cilvēces. Un pār visu stāv dievišķais. Dievam, kā absolūtā labuma, skaistuma un patiesības iemiesojumam jāstāv arvienu acu priekšā, viņa garā un vārdā jādara visi zemes darbi, jāpilda visi dzīves uzdevumi. Tas, kas tā cenšas dzīvot, pierāda, ka viņš arī pats pret sevi jūt godbijību, jo pildot savu dzīvi ar Dievības garu, viņš izkopj savu es un to piepilda. Tikai tas ir īstais ceļš uz personību, un kļūt par tādu ir zemes bērnu augstākā laime (höchstes Glück der Erdenkinder).

Šī Goethes mācība atgādina jaunāko laiku lielā personības idejas sludinātāja, Ibsena, mācību, kas arī saka, ka savu īsto, Dieva gribēto es atradīs un piepildīs tas, kas pats sevi aizmirsīs, bet ka tas, kas tikai par sevi vien domās, sevi pazaudēs. Atgādina arī aiz dziļa pārpratuma par visradikālāko individuālistu noturēto Nīčsi, kas māca un tic, ka cilvēks kļūs liels, kļūs viņš pats, un par personību, kļūs tagadnes mazajam cilvēkam pārāks, kļūs par «pārcilvēku» tikai tad, kad pats sevi aizmirsīs, kad, nekā sev pašam neprasot, no personīgas laimes atteiksies, varonīgā pašai dziedībā atdāvinās savu dvēseli, izšķiedīs to augstas idejas vārdā.

Tā sasniedz rokās Goethe un mūslaiku domātāji, jaunā individuālā un sociālā ētosa sludinātāji, savu tautu un cilvēces lielie modernie audzinātāji.

Goethes paša sevis audzināšana.

Par Goethi mēdz teikt, ka viņš visu savu dzīvi nodzīvojis arvienu klausot un ļaujoties saviem instinktiem, savām iedzimtām dziņām un tieksmēm, ka viņš arī savā pašaudzināšanas un pašizglītības darbā nekad neesot turējies pie kāda noteikta plāna, nekad neesot rīkojies pēc kaut kādām ārpus viņa, pāri viņam stāvošām normām un prasībām. Viņš esot audzis, kā kāds koks, no dziļām saknēm, kas nemaz nav varējis izaugt citāds, kā ir audzis. Viņš esot ļāvis sevi nest dzīves plūsmei, neprasot, kurp tā viņu aiznesīs. Min viņa izteicienu, ka cilvēks arvienu ejot pa vispareizāko ceļu tad, kad nemaz nezinot, kurp ejot, līdzīgi tam, kā cilvēks vislabāk domājot tad, kad vismazāk prātojot par pašu domāšanu, par to, kā jādoma.

Tā arī vajagot dzīvot — pārāk daudz nedomājot par to, kā jādzīvo...

Tam nu savādi runā pretim citi Goethes izteicieni, kā p. p. tas, ka viņš visu mūžu esot pats ap sevi gŗūti mocījies, karstu cīņu vedis ar savām nepilnībām un vājībām, tā, ka nekad neesot zinājis miera un atpūtas. Un ja viņš vienreiz — kā nupat dzirdējām — izteicās, ka cilvēkam vislabāk esot nedomāt par to, kurp iet, tad citā vietā viņš noteikti apgalvo, ka viņš pastāvīgi esot pats sev sekojis, sevi arvienu kontrolējis, par katru darījumu, par katru soli lūkojis sev dot atbildību, pastāvīgi par sevi esot itin kā «grāmatu vedis». Esot stingru tiesu turējis par katru savas

dzīves nodzīvotu posmu, tad atkal meklējis jaunus pareizus mērogus un vadošas idejas turpmākai dzīvei. Viņam arvienu licies vajadzīgs visu veco un jauno, tagadējo un nākamo šad un tad «schēmatizēt», lai to visu varētu labi pārredzēt un taisnīgi novērtēt.

Tas rāda, cik liela loma viņa dzīvē tomēr bijusi piešķirta arī apzinības motīvam, pārdomai, plānam, mērķu stādīšanai, paklausīšanai objektīvās dzīves likumam.

Tas liekas esam nelikvidējama pretruna. Bet tā nav. Goethe tikai vienu reizi vairāk uzsvēra vienu, otru reizi otru motīvu, bet patiesībā tie abi arvienu savā starpā bija cieši organiski saistīti. Kad viņš ļāva vaļu savām subjektīvām tieksmēm, tad tas nebija šaura egoitāte, egocentrisms un patvaļība. Un kad viņš sev stādīja objektīvus uzdevumus un mērķus, tad tas nebija atteikšanās no sava es. Likums, kuŗu viņš sev uzstādīja un kuŗam padevās, viņam arvienu likās esam viņā pašā dzimis, tā tad no viņa paša būtības izrietošs un tai atbilstošs, bet reizē arī likās esam visas objektīvās dzīves likums, kas jāpilda.

Jo tā nu reiz bija Goethes nesatricināmā pārlicība, ka starp subjektīvo garu un objektīvo pasauli pastāv dziļa radniecība, fundamentāla un absolūta vienība, ietverta kādas pēdējas un galīgas, visu aptverošas objektīvas likumības lokā.

Goethe taisni ar to atšķīras no daudz citiem caurmēra cilvēkiem, ka nedzīvoja tikai subjektīvu dzīvi vien, bet arī ne tikai vienīgi orientējoties objektīvās normās un prasībās, vienaldzīgs pret to, vai un kā par to būs jāsamaksā ar subjektīvas dzīves zaudējumiem.

Viņam subjektīvais un objektīvais, brīvība un likums nebija šķirti, nebija neizlīdzināmi pretstati, bet bija viens un tas pats, taisni tāpēc,

ka viņš ik brīdi apzinājās šo savu dziļo radniecību un vienību ar visdzīves objektīvo kārtību.

Katrs viņa solis, tā viņš juta un zināja, kas viņu veda tuvāk savas personības realizēšanai, viņu reizē veda arī tuvāk visas dzīves jēgas piepildīšanai. Tāpēc viņš arvienu savu darbu nesajuta par nospiedošu, un lai tas būtu bijis cik grūts būdams, viņš to darīja ar zināmu vieglumu.

Viņš bieži runāja par to, ka viņš visu mīlot darīt it kā rotaļdamies, bet tomēr viņš asi nosodīja arī katru paviršību un diletantismu, uzsvērdams to, cik viņš pats arvienu smagi strādājis, kā p. p. tanī laikā, kad viņš nodevās ģeoloģiskām studijām, viņam neviens kalns neesot bijis par augstu, neviena raktuve par dziļu, neviena apakšzemes eja par šauru un zemu.

Bet tas jau arī taisni ir īstas un ideālas rotaļas raksturs. Rotaļai jau arī bērns taču arvienu nododas ar visu sirdi, un taisni tad, kad šī rotaļa ir sevišķi interesanta, skaista, aizraujoša, tam vismazāk ir bailes no grūtībām, pat no briesmām. Tāpēc ka Goethe visu, ko darīja, darīja to mīlot, aiz patiesas intereses, viņš nekad nesūdzējās par sevišķu nogurumu un pārpūlēšanos, kaut gan mums zināms, ka viņa izpildīto darbu daudzums bija ārkārtīgi liels.

Viņš arī bija pārliecināts, ka tas, ko viņš nedarīs labprāt, viņam nekāda labuma nenesīs, nemaz neieklausies viņa garīgās struktūras audumā, neklūs par viņa dvēseles organisku sastāvdaļu un neveicinās viņu savas personības augšanā un izveidošanā.

Bet izveidot un piepildīt sevi pašu, tas bija viņa augstākais mērķis. Viņš to nosauca par savu iedzimto egoismu un atzinās, ka viņš uz savu pašaudzināšanu un izglītību arvienu esot skatījies no egoistīgā viedokļa, arvienu domājis par savas individuālītātes izkopšanu un kāpināšanu. «Es dabu un mākslu patiesībā arvienu studēju

egoistīgi — lai mācītos. Un par to rakstīju arī tikai, lai tālāk izglītos. Ko cilvēki ar to iesāks, tas man bija vienalga.»

Bet šeit vārdā «egoisms» mēs tomēr nekādi nevaram saskatīt kaut ko ētiski apšaubāmu, jo savas personības piepildīšana Goethem bija tāds augsts ētisks, tīri objektīvs uzdevums, kā kad viņš šo veidošanas darbu būtu izdarījis pie citiem. Goethem pats Goethe bija tīri objektīva problēma, kas jāatrisina, objektīvs uzdevums, kas godam bija jāpilda.

Egoistam Goethe stādīja pretim šauru egoististu. Tas visu darot tikai sevis dēļ, arī garīgas bagātības krājot tikai tādēļ, lai ar tām varētu lepoties, vai tās baudīt, bet ne tādēļ, lai tās ziedotu dzīvei.

Goethe, šādas bagātības krādams, to darīja citos nolūkos. Ja mēs šo Goethes pastāvīgu domāšanu par to, kā sevi veidot, kā sevi darīt arvienu bagātāku, tiešām arī gribam nosaukt par egoismu, par patmīlību, tad tā bija Nīčses «svētā patmīlība», kas krāj bagātības nevis tādēļ, lai ar tām lepotos un lai tās baudītu, bet «lai tās no dvēseles avotiem atkal plūstu atpakaļ kā viņas mīlestības dāvanas».

Un tādēļ Goethem bija tik daudz un arvienu vairāk jākrāj. Viņam, tā viņš teica, bija jātop par kausu, par trauku, kuram jāuzņem vairāk un vairāk dzīves satura. Nemitīgi viņam esot jā-mācās, jāstrādā, jāļauj dzīves plūsmei caur sevi plūst. Tā viņš kļūstot gan pats arvienu bagātāks un pilnīgāks, bet līdz ar to arī arvienu radniecīgāks šai dzīvei, arvienu vairāk spējīgs iekļauties tās objektīvā kārtībā.

Sasniegt šādu saskaņu pašam ar sevi un reizē arī ar objektīvo dzīvi, Goethem — un te nu nāk klāt tas motīvs, kurū uzsvērām, pārrunājot viņa audzināšanas romānu — likās iespējams tikai tad, kad no daudz kā atsakās, kad ierobežojas,

kad rezignē. Šis rezignācijas motīvs iet caur visu Goethes dzīvi. Bet šis jēdziens, gluži tāpat, kā Goethes egoisma jēdziens, ir viegli pārprotams un arī ir bieži pārprasts. To var uzskatīt par nespēku, par piespiestu un sāpīgu atteikšanos no tā, ko vēlas sasniegt, bet ko, acīm redzot, sasniegt nevar. Tanī arī var saredzēt drosmes trūkumu, praktiska cilvēka apdomību un prātīgumu, piekāpīgu mērenību. Visos šinīs gadījumos tad rezignācija nozīmētu kaut kādu samazināšanu, pazemināšanu. Bet Goethem šī rezignācija bija kas pavisam cits. Tā viņā dzima no nemaldinošas izjūtas par to, ka viņš nekā nesaņiegs, ja savas dvēseles trauksmi neievirzīs cietos krastos, drošā gultnē, ja tai neprātīs dot veidu. Augot, viņa dvēselei bija jāmeklē un jāatrod sev atbilstoša, viņa būtību vispilnīgāk izteicoša forma, vajadzēja tanī iekļauties, ieplūst, tanī ieaugt iekšā. Tai vajadzēja apzināties savas no dabas vilktās robežas un vajadzēja tanīs turēties, atsakoties no tā, kas tai neatbilst.

Cilvēks, kas tā prot un grib dzīvot un tā dzīvo, pēc Goethes domām, kā jau bija agrāk minēts, ir «pilnīgs sevī» (vollendet in sich). Tāds, lai viņa apjomi arī būtu nelieli, tomēr ir liels, jo viņš ir īsts un patiess, patiesi «esošs», kamēr tas, kas neprot atrast savas dabīgās robežas, vai kas tās pārkāpj, kas tādā kārtā «dzīvo pāri par saviem līdzekļiem», ir neīsts, nav «esošs», bet tikai «šķietams».

Tāpēc Goethe pats, viens no universālākiem cilvēkiem, par kādiem mums stāsta vēsture, mūžīgi cīnījās pret tādu izplūšanu bez krastiem, pret tukšu universālismu, pastāvīgi visās lietās centās iet dziļumā, arvienu visu savā starpā saskaņot, apvienot un visu saistīt ar savas būtības centru.

Goethes, lielā mākslinieka, dabā dziļi bija guldīta formas, mēra un pareizu robežu izjūta, un

ar tādu pašu entūziasmu, ar kādu viņš varēja nodoties kādai lietai, idejai, vai kādam darbam, viņš meklēja un centās visam atrast atbilstošu formu, dabisko robežu un to ieturēt. Tas ir specifiski mākslinieciskais, kas Goethes dabā bez šaubām dominēja.

Viņš apzinājās, ka šāda atteikšanās no sev nepiemērotā un neatbilstošā, ierobežošanās, rezignēšana viņu nebūt nepadarīja nabagāku, tai arī nemaz nepiemita sevišķas ciešanas vai askēzes pazīmes. Cilvēks, kas rezignē, tā viņš domāja, savam subjektīvam es atrod to formu, kādā tas vispilnīgāk pats var realizēties un reizē arī var iekļauties visdzīvē, sabiedrības, pasaules, vai kosma objektīvā kārtībā. Tā cilvēks ne tik vien nekā nezaudē no sava spēka, arī ne no savas brīvības, bet taisni otrādi — tikai tā iegūst īsto brīvību, jo nu viņš var būt un palikt viņš pats, īsts un patiess sevī, saskaņā pats ar sevi, drošs un stiprs savos dabiskos krastos un reizē drošs un stiprs dziļas vienības apziņā ar visu.

Šo tendenci, savām subjektīvām tieksmēm arvienu meklēt atbilstošu formu un robežas, lai bez jēgas neizšķiestu dārgas dvēseles enerģijas, Goethes dzīvē vislabāk ilūstrē viņa attiecības pret romantiku un viņa nemitošā cīņa ar to. Ja romantikas būtību pirmā kārtā raksturo ilgas pēc kaut kā, kā dzīvē nav, ilgas pēc neiespējamā un nerasniedzamā, tad jāsaka, ka šādas romantiskas ilgas paša Goethes dabā tik dziļi bija guldītas, ka tās zināmos laikos pat draudēja pilnīgi izjaukt viņa dvēseles līdzsvaru. Un tomēr Goethe no tām pilnīgi atbrīvoties nedz varēja, nedz arī gribēja. Viņš tās pat turēja par vajadzīgām, pat nepieciešamām, jo bez tām cilvēks ar sevi un ar visu esošo pārāk viegli samierinātos, un tad apsīktu visas garīgās rosmes. Bet ko Goethe gribēja, bija tas: viņš šīs ilgas gribēja virzīt uz kaut kādu noteiktu objektu («nach einem bestimmten Objekt

hin richten»). Savas dabas stichijiskās tieksmes gribēja ar kaut ko saistīt, tām atrast kaut kādu, ja arī reāli nerasniedzamu, mērķi objektīvā pasaulē. Viņš tik asu cīņu veda pret romantiku vispirms taisni tāpēc, ka tā — tā viņam likās — nekādu objektīvu mērķu nezināja un arī nemeklēja, ka tā itin kā nīda katru noteiktu formu, mēru un robežas, kas Goethem bija katras īstas vērtības realizēšanas priekšnosacījums. Viņš atrada, ka romantiķiem viņu ilgas pašas par sevi ir mērķis, ka tās ir romantiskās dvēseles dabīgais un pastāvīgais būtības veids, kurā tā grib un mīl dzīvot un arvienu palikt. Bet Goethes nerimstoši darbīgai dabai, kas neatzina nekā «neauglīga», šāda dvēseles dzīvošana pašai sevī (ein Kreisen in sich), šāda it kā sevis pašas baudīšana, bija nepanesama. Šādas ilgas «bez substances» viņam likās bīstamas un apkaļojamas. Viņš no tām gribēja mest tiltus uz dzīvi, tām meklēt izeju objektīvas jēgas pilnā darbībā.

Piederēt dzīvei viņš gribēja. Un dzīvei piederēt viņam nozīmēja piederēt laikam un vietai, kurā dzīvo, piederēt tagadnei.

Goethe bija caur un cauri tagadnes cilvēks — (Gegenwartsmensch). «Kas tu esi tagad, un kas tu esi šeit?» tas ir viņa sirdsapziņas jautājums pašam sev un visiem. Tāpēc viņš arī pats sevī un citos apkaļoja visu, kas varētu vājināt ražīgai tagadnes dzīvei vajadzīgās enerģijas.

Ar to izskaidrojas viņa nemitosā cīņa pašam ar sevi, un daudz mazāk ar saviem trūkumiem un ar savām vājībām, bet daudz vairāk ar savām pārmērībām, it īpaši ar savām iedzimtām, dziļi viņa dabā guldītām romantiskām tieksmēm un ilgām, kas, neapvaldītas, viegli varēja izjaukt — to viņš juta, saprata un paredzēja — viņa dvēseles līdzsvaru un spēku, varēja viņu lielā mērā kavēt gan izkopt savu personību, gan radīt to, kas objektīvi būtu attaisnojams.

Varētu teikt, ka Goethes dzīves viskarstākās cīņas un savas personības veidošanas visgrūtākais darbs viņam ir bijis taisni šis mūžīgais karš ar visāda veida neauglīgu un bez krastu romantiku. Šo karu viņš veda ne tik vien pats ar sevi, bet visur dzīvē: ar politisku, sociālu, ētisku un reliģisku romantiku, vispār ar katru pārmērību, ar fantastiku un sapņainību, ar neapvaldītu entūziasmu, aklu naidu un fanātismu, pie tam brīžiem aiziedams tik tālu, ka noliedza pat ģeniālus romantiķu darbus, kā p. p. Kleista drāmas. Visām šādām, kā viņš tās nosauca, «falsche Tendenzen» viņš stādīja pretim veselīgo, reālo, nosvērto, «klasisko». Nevis vājināt viņš gribēja dvēseles kūsājošās enerģijas, bet apvaldīt, ar stipru gribas spēku tās saturēt kopā, lai tās neauglīgi neizšķīstu, bet lai kā dziļi, spēcīgi ūdeņi plūstu cietos krastos. Viņam bija jātop auglīgam, ražīgam, «fruchtbar». Šis ir Goethes vismīļākais vārds. Dzīvot, dzīvei piederēt, sava laika dzīvei, būt dzīvē derīgam un auglīgam — sev atbilstošā veidā un vietā, uz to viņš centās. Lai viņš tāds varētu būt, par tādu kļūt, tas bija viņa pašaudzināšanas un izglītības augstākais mērķis, bija viņa personības veidošanas darba īstā un dziļākā jēga.

Goethe un politika.

Runājot par Goethes romānu Vilhelms Meisters, turēju par labu īsi raksturot ne tikai tā pirmo, bet arī tā otro daļu, kaut gan ar to aizsteidzos priekšā daudz kam citam, kas attiecas uz laiku starp romāna pirmās un tā otrās daļas iznākšanu.

Tagad jāatgriežas uz šo posmu un jāredz, kādas problēmas Goethi tai laikā nodarbināja, un kā viņš tās lūkoja atrisināt.

Toreiz, kā visu pasauli, tā arī Goethi, dziļi satricināja lielie vēsturiskie notikumi, kas norisinājās Francijā — lielā franču revolūcija.

Goethe nekad nav bijis aktīvs politiķis, viņš par politiku vispār maz interesējās, un notikumi gara pasaulē, jaunas parādības mākslā, dzejā, jauni pētījumu panākumi zinātnē viņu daudz stiprāk aizrāva, viņa domu vairāk nodarbināja, nekā visspilgtākie notikumi politikā.

Vispār taču tā mēdz būt, ka gara darbinieki, tīrie zinātnieki, filozofi, mākslinieki ne tik vien kā pa lielākai daļai nav aktīvi politiķi, bet ka tiem politika ir kas tāls un svešs, ka viņi tajā nespēj lāga orientēties, tāpēc arī nezina ieņemt noteiktu personīgu stāvokli pret to.

Goethes intereses trūkums par politiku izskaidrojams bez tam arī vēl ar to, ka viņš visu mūžu arvienu izgāja no tā un turējās pie tā, ko var ar acīm skatīt, tieši dzīvē novērot, ko var redzēt izpaužamies tiešās savstarpējās attiecībās starp cilvēku un cilvēku, un ka viņam nekā ne-

nozīmēja abstrakti principi, tīrā doktrīna, teorētiski darinātā programma. Viņu, kas taču ilgus gadus izpildīja atbildīga valstsvīra funkcijas, gan interesēja tiešie, konkrētie valsts uzdevumi, kurus pats arvienu pildīja ar lielu interesi un apzinību, bet pavisam viņu neinteresēja tā politika, kas nevis apmierinājās ar reālu valsts uzdevumu pildīšanu, bet kas gribēja valsts un sabiedrisko dzīvi organizēt pēc kaut kādām abstrakti darinātām teorijām. Viņu varēja interesēt vissīkākais valsts finanču jautājums, saimniecības, ierēdņu stāvokļa, likumu došanas vai cita degoša tīri konkrēta valsts dzīves problēma, bet viņam bija nepanesamas valodas par brīvību, vienlīdzību, brālību, it īpaši kur ar šādiem skaļiem lozungiem stājās klāt ar visas dzīves pārorganizēšanas, visas pasaules «pārtaisīšanas» nolūku. Kā viņš vispār nīda katru frazi, tā viņam sevišķi riebīga bija politiska fraze. Viņš valsts dzīves kārtošanu uzskatīja par ļoti svarīgu, nopietnu, bet reizē arī par vislielākā mērā praktisku lietu un bija pārliecināts, ka to pareizi var vadīt un veidot tikai cilvēki ar lieliem piedzīvojumiem, pamatīgi lietpratēji, bet ne jūsmīgi ideologi. Politisks diletantisms viņam šķita visai bīstams. Nekur, pēc viņa domām, vairāk nav jāvēlas, lai noteicēji būtu īsti lietpratēji, lai vadītu un valdītu īstas autoritātes, kā taisni politikā. Kā viņš augsti cienīja vienkāršu amatu un ar godbijību izturējās pret labu, apzinīgu amatnieku un tikai no tāda vien arī sagaidīja labu darbu, tā viņš arī politiku vēlējās redzēt nodotu pamatīgu speciālistu, bet ne fantastu, teorētiķu, ideologu rokās. Pēdējo gudrās runas, efektīvie lozungi, viņu diletantiskā rīcība viņam bija un palika arvienu riebīga.

Protams, ka Goethe, nīzdams tukšas un vieglprātīgas politikas ideoloģiju, daudzreiz pārspīlēja savu negatīvo izturēšanos pret politiku vispār un pret atsevišķiem politiskiem darbinie-

kiem. Vācu sabiedrībai tāpēc arī bija tiesība uz viņu turēt ļaunu prātu, kad viņš p. p. tā sauktajām atbrīvošanas cīņām piegriezta tik maz vēribas. Sevišķi ļaunā viņam ņēma to, ka viņš ne tik vien kā ar visu krūti neuzstājās pret franču politiku, kas ilguš gadus valdīja Vācijā, nejūsmoja līdz vācu patriotiem, bet ka pat neslēpa savu apbrīnošanu pret Napoleonu.

Tomēr būtu agrēcība pret Goethi, to iztulkot kā patriotisma trūkumu, vai pat par nodevību, kā to savā laikā daži ir domājuši.

Kas attiecas uz Napoleonu, tad Goethe viņā redzēja vispirms ģeniālu, varenu personību, un šo varenību sajuta uzreiz, kad stāvēja viņa priekšā, tāpat kā Napoleons, redzējis Goethi un sarunājies ar viņu, sajūsmā un izbrīnā bija iesaucies: «Voilà un homme!»

Abi ģeniji — lielais politiķis un kaņavadonis, un ģeniālais dzejnieks viens otrā saskatīja gandrīz pārcilvēcīgi lielu apjomu, daimonisku būtņi. Napoleons, runājot ar Goethi, centās rādīt savu lietpratību visās lietās, arī dzejā, pateicās viņam par viņa Verteri, slavēja to, bet to darīja ar nodomu viņam imponēt, viņu iegūt sev un izmantot savas slavas un varas stiprināšanai. Goethe itin labi saprata, ka viņš nekad nebūtu spējīgs Napoleona idejām kalpot, ka nekad, kā Napoleonam tas būtu bijis patīkami, nebūtu varējis savu mūzu ļaut kalpināt, tai uzdot misiju vairot ģeniālā valsts un kaņavīra spēku un godu, viņa valsts prestižu un varu.

Savā naidā pret politiku, tās parastajām metodēm, tanī valdošo diletantismu, ārišķību un paviršību, pret tās abstraktām ideoloģijām un tukšiem lozungiem, Goethe, protams, bieži par praktisko politiku un tās darbiniekiem sprieda netaisnīgi, daudz svarīgiem notikumiem politikā un ievērojamiem darbiniekiem netaisnīgā kārtā pa-

gāja garām, ko ne bez pamata, viņam daudzi dziļi
ļāunā ņēmuši.

Ir arī tiešām grūti Goethi attaisnot kaut šī
paša minētā vēsturiskā notikuma neievērošanā,
kāds bija vācu tautas atbrīvošanas kaŗš no franču
virsvaldības. Vienaldzība, ar kādu viņš izturējās
un atsaucās par brīvības cīņām un cīnītājiem,
rāda, ka šinī ziņā Goethes dabā tomēr bija kāds
liels trūkums. Goethes vienaldzību šinī gadījumā
nevar attaisnot ar to, ka viņš tiešām Napoleona
ievesto kārtību vācu valstiņās turēja par labāku
nekā senējo, un ka viņš cerēja un ticēja, ka tā
turpmāk vēl labāk izveidosies. Goethe priecājās
jau par to vien, ka Napoleons bija samazinājis
nelielo vācu valstiņu skaitu, citās bija izvedis de-
rīgas reformas, pie kam saudzējis un pilnā mērā
respektējis vācu nacionālās īpatnības. Ari tanīs
valstiņās, kuŗās Napoleons ielika franču valdnie-
kus, viņš neaizskāra iedzīvotāju intereses, ja vien
tie pildīja likumus, saviem jaunajiem valdnie-
kiem deva pilnīgi vāciski noskaņotus padomde-
vējus un palīgus, to starpā pat vienu otru Goethes
personīgo draugu. Napoleons pats un viņa valsts-
vīri, sūtņi un maršali, izrādīja lielu cieņu vācu
zinātnes un literātūras priekšā. Goethe arī bai-
dījās, ka, ja franču iekārta tiktu gāzta, tās vietā
varētu nākt ne labāka, bet sliktāka, ka vācu val-
stis nebūs laimīgākas, kad par tām valdīs nevis
franči, bet kad tās nāks zem Prūsijas vai Austri-
jas virsvaldības, vai — ko nebūt nevarēja turēt
par neiespējamu — ja par kungiem vācu zemēs
nāks krievi.

Bet ja visus šos motīvus uzskatītu par pama-
totiem, arī tad Goethes viedokli attaisnot tomēr
nevarētu. Kad tautas dvēselē, it īpaši jaunatnes
sirdīs uzliesmo karsts patriotisms, kad simtiem
tūkstoši dodas cīņā, gatavi mirt par tautas brī-
vību un godu, tad tas ir kaut kas absolūti labs
un liels, tad tas silti jāapsveic un tas jāatbalsta,

ja arī aukstais rēķinātājs prāts šo sajūsmu censtos atvēsināt ar aizrādījumiem par varbūtējām ļaunām sekām vai par to, ka panākumi būs mazāki, nekā to dēļ izšķiestā enerģija un to dēļ izlietās asinis.

Tā laika brīvības cīnītāju starpā, protams, bija cilvēki, kas arī gan paši saprata, ka Napoleona valdība vācu zemei tīri ārēji un materiālā ziņā nebūt nebija sevišķi smaga, bet tie saprata un sajuta, ka tā vācu tautai tomēr bija bīstama, ka apvainoja tautas godu, mazināja tās prestižu, nevarēja neapdraudēt tās garīgo un morālisko neatkarību un ka pret to bija jāuzstājas un cīņa jāved līdz galīgai uzvarai.

Jau gan toreiz daudzi īsti un lieli vācu patrioti Goethes viedokli lūkoja saprast, sirdīs savās to attaisnoja un turēja pat par vēlamu, lai Goethe sevišķi «nemaisītos iekšā» politiskās lietās, lai uzturētu savu pilnīgo neatkarību, lai vajadzības gadījumā pat ar savu, arī no Napoleona atzīto lielo autoritāti varētu nākt palīgā nepieciešama starpnieka lomā. Pat tāds dedzīgs patriots, kā Ernsts Morics Arndts, kas pats visu darīja, lai vācu tauta saceltos pret svešo valdību, toreiz rakstīja par Goethi, ka viņš stāvēt visam un visiem pāri, kā liels Dieva brīnums, ka viņš esot un paliekot vācu tautas pagātnes sargs un nākotnes tulks. Un lielais vācu patriots, vēsturnieks Lūdens toreiz izteicās, ka būtu grēks apšaubīt Goethes patriotismu, ka Goethem tautas gods, laime un labklājība esot visaugstākā ideja, bet ka viņš par to cīnoties citā kaujas laukā un citādi, nekā ar nāves ieročiem rokā.

Goethe pats zināja, ko darīja un ko nedarīja, uzturēja savu viedokli, nepiedalījās nedz politiskās cīņās, nedz mūžīgā, toreiz plaukstošā, politiskā rezonēšanā, kritizēšanā, teorētizēšanā. Bet tomēr tādēļ vēl neturēja sevi par labāku nekā citus. «Es kaunos sava miera dēļ;» mēs lasām

kādā viņa toreiz sarakstītā svētku dzejojumā, par godu vācu uzvarai, «ar jums ciest būtu gods, jo caur ciešanām, kādās jūs dzīvojāt, jūs esat lielāki par mani.»

Ja tā tad atbrīvošanas cīņu laikā viņš uzturēja savu stingri rezervēto viedokli un stāvokli, tad agrāk, kad Francijā norisinājās lielā revolūcija, viņš tā nevarēja darīt. Lielā franču revolūcija bija pārāk liels notikums, kam bija ne tikai vietēja nozīme, bet kas satricināja visas Eiropas seno kārtību, pret kuŗu tāpēc neieņemt stāvokli nevarēja arī Goethe.

Goethe auga tādā laikā un tādā zemē, kur valdīja samērā liels miers un politiska stabilitāte. Nedz vācu atbrīvošanas cīņas, nedz arī septiņgadu karš, salīdzināts ar franču revolūciju, visā Eiropas kultūras dzīvē neienesā nedz sevišķi lielus satricinājumus, nedz kādas radikālas pārmaiņas. Šeit Vācijas dzīve, kā saimnieciski un politiski, tā arī garīgi, pēc septiņgadu kara ne ar ko būtiski neatšķīrās no tās, kā tauta dzīvoja pirms kara. Franču revolūcija, turpretim, neatstāja neskārtu nevienu dzīves novadu, nevienu pašu materiālās un garīgās dzīves nozari visā Eiropā.

Goethe, dzimis un uzaudzis zināmās ārējās dzīves formās, un pie tām pieradis, nemaz nebija domājis par to, ka tās varētu tik ātri un pēkšņi mainīties. Viņš instinktos, domās un jūtās ar Eiropā pastāvošo kārtību bija samierinājies, ar to iekšīgi bija saaudzis, tās principi iekļāvās visā viņa pasaules uzskatā kā tā organiskā sastāvdaļa, un viņam likās esam tikpat droši un stabili, kā viņa zemes klimats vai viņa tautas ierašas, ticība, morāle.

Nav jādodomā, ka Goethe visu pastāvošo būtu uzskatījis par pilnīgu un katru pārmaiņu par nevēlamu vai bīstamu. Viss senais un vecais viņa acīs vēl nebūt nebija labs, tāpēc vien, ka bija

vecs. Viņš zināja, ka viss, kas ir, arvienu attīstās un pārveidojas. Viņš ticēja mūžīgai maiņai, nemitīgai visu formu evolūcijai, nepārtrauktai metamorfozai, un tāpēc viņu nekādi nevar nosaukt par konservatīvu vārda parastajā nozīmē.

Viņš pats jaunībā arī bija savā ziņā revolucionārs, ar visu krūti uzstājās un cīnījās pret to, ko turēja par netaisnīgu. Tomēr arī tad, kā agrāk redzējam, viņā nebija nekā «buntavnieciska», kas gatavs graut vai apgāzt pastāvošās kārtības pamatus. Katrā ziņā nepieņemami viņam likās tas, kad pie dzīves pārveidošanas un jaunas iekārtošanas stājās neprašas, cilvēki bez iekšķīgas kultūras, bez tradīcijām, bez zināšanām, piedzīvojumiem, pie tam turēdami par atļautu katru līdzekli, ja vien tas ved pie vēlamā mērķa.

Arī to Goethe gan it labi saprata, ka dzīvē pastāvošās dziļās netaisnības, ja tās ilgi un smagi skar lielas tautas masas, tīri dabīgā kārtā noved pie protesta, pie sacelšanās, revolūcijas. Viņš arī atzina un atklāti allaž izteicās, ka pie revolūcijām vainīgas nevis šīs pašas nospīestās masas, bet tie, kas tās nospīeduši, kas tiem laupījuši katru brīvību un ņēmuši iespēju kaut cik cilvēcīgu dzīvi dzīvot. Viņš pats savā tēvijā bija diezgan redzējis, lai saprastu visus lielos ļaunumus, kas ceļas no despotiskas valdības, no varmācīga absolūtisma, no netaisnīgām, rupji izmantotām priekšrocībām, un bieži bija bargi kritizējis to, ka valdošās aprindas izsūcot zemes sulu, ka vienkāršai tautai nekā cita neesot, kā tikai stulbs darbs, un ka taču esot vienalga, vai tā maisu stiepjot uz labā, vai kreisā pleca, kas tas neesot attaisnojams, ka augstākās šķiras dzīvojot no zemāko šķīru ražojumiem, kuŗu vienkāršā tauta pie tam nemaz nespējot sagādāt tādā daudzumā, kā kungiem vajadzīgs. Kādā epigramā viņš bargi uzbrūk savas zemes konservatīvajiem

un saka, ka ja franču revolūcionāri ari esot neprātīgi, tad neprātīgs cilvēks brīvībā vairāk patiesības runā, nekā gudrais verdzībā. Ja viņa acis ari bija neprāts saukt un aicināt graut un sagraut visu veco kārtību, tad vēl lielāks neprāts un grēks bija tā dzīvot, tik maz domāt par tautas labklājību, viņu tā apspiest un izsūkt, ka revolūcija nāk, gribēta vai negribēta. Kādā citā epigramā Goethe jautā: kādēļ gan Francijā karali kā ar slotu aizslaucīja prom? Ja viņš būtu bijis īsts karalis, viņš vēl šodien droši stāvētu savā vietā.

Viņš nesimpatizēja franču jakobiņiem, bet tikpat maz simpatizēja noziedzīgi vienaldzīgajām valdošām šķirām, kas tautu bija turējušas postā un tumsā un to aizvedušas līdz izmisumam un ārprātam.

Viņa ieskati par franču revolūciju bija līdzīgi viņa lielā angļu drauga, Karlaila, ieskatiem, kas, dziļi simpatizējot apspiestajām, nebrīvajām, postā dzīvojošām tautas masām, dziļi nīstot egoistīgo, sociāli līdz stulbumam vienaldzīgo valdošo aprindu dzīvi un rīcību, tomēr turēja par nepieciešamu visiem spēkiem uzstāties pret revolūcijas skarbumu, pret revolūcijas fetišismu, pret tās sludināšanu un cildināšanu, it kā vienīgo ceļu un līdzekli uz taisnīgākas un cilvēcīgākas dzīves iekārtas nodibināšanu. Karlails, tāpat kā Goethe, no masu revolūcijām nekā laba nesagaidīja, paredzēja viena despotisma formas vietā cita veida, bet vēl nežēlīgāku despotismu. Karlails revolūciju atzina par pelnītu tiesas dienu tiem, kas nebija pratuši tautu pareizi valdīt, vadīt, mācīt un audzināt, kas par tautu nemaz nebija domājuši, bet tikai par sevi un savu labumu vien. Neīsti bija bijuši karaļi, neīsti aristokrāti un neīsti dvēseļu gani, un tāpēc viņi tika padzīti. To viņi pilnā mērā ari bija pelnījuši.

Bet Karlails, tāpat kā Goethe nu dziļā sašu-

tumā redzēja, ka neīsto karaļu, vadoņu, priesteru vietā nu vis nenāca īstie, bet vai nu akli fanātiķi, abstraktu ideālu suminātāji, varbūt dedzīgi, bet naīvi jūsmotāji, pat veikli karjēristi, politiski veikalnieki, rupji dēmagogi, kas nebūt nebija aicināti nodibināt jaunu, labāku, taisnīgāku dzīvi zemes virsū.

Kā Karlailam, tā Gothem, kā ģeniāliem gara darbiniekiem, vispirmā kārtā rūpēja garīgās, ētiskās, tīri cilvēcīgās vērtības, cilvēka personības gods un cieņa, viņiem abiem no svara bija tas, lai visiem cilvēkiem vispirms būtu garantēta iespēja un dota izdevība attīstīt un izkopt savu garīgo es. Un abi redzēja, ka, valdot cilvēku prātus mulsinošiem skaļiem lozungiem par brīvību, vienlīdzību un brālību, cilvēkos uzmodās nevis pienākumu apziņa pašiem pret sevi un pret citiem, bet tikai iedoma, ka visi vienādi, un ka visiem vienādas tiesības uz visu. Karlailam varbūt vēl lielākā mērā nekā Gothem, taisni tas bija visgrūtāk panesams, ka revolūcija lika visiem domāt tikai par tiesībām un prasīt tās, bet pilnīgi lika aizmirst pienākumus. Abos valdīja nepārprotama sajūta, ka viņi aicināti pārstāvēt un aizstāvēt cilvēka personības cieņu, sargāt īsti cilvēcīgas izglītības ideju, uzstāties pret visu un visiem, kas, par labu abstrakti darinātiem, teorētiski izdomātiem, mākslīgi konstruētiem ideāliem, lika novārtā cilvēka dvēseli, dzīvo personību, un kas šo lozungu vārdā grāva īstas un augstas garīgas tradīcijas, bez kuņām cilvēce nemaz nevar būt.

Gothes antipatiju pret masu revolūciju un pret franču revolūcionāru rīcību vēl vairāk pastiprināja tas, ka Vācijā franču revolūcijas tiešās sekas bija tās, ka valdības un valdošās aprindas visās vācu zemēs, aiz bailēm no revolūcijas, vēl vairāk pastiprināja katra veida spaidu un kavēja izvest nepieciešamās reformas, kādas

dažās vācu zemēs jau bija ierosinātas, pa daļai ievestas. Daudz vācu zemēs tagad iesāktās reformas tika apturētas, valdības, nobijušās no Francijas notikumiem, vēl pat pastiprināja višāda veida spaida rīkojumus. Veimāras hercogs, kas savā zemē, pēc Goethes padoma, jau bija iesācis vai izvedis dažu labu sociālpolitisku un saimniecisku reformu, dažu iesāktu darbu nevarēja turpināt aiz tā iemesla, ka no kaimiņu zemēm nāca protesti pret to, it kā pret revolūcionāra gara visai bīstamu veicināšanu.

Ari Veimāras zemītē jau rūga un kūšāja šis revolūcionārais gars, gan jaunatnē, studentos, gan ierēdņu pasaulē, un pat tādi vīri un Goethes draugi, kā Herders un Vilands, atklāti izrādīja piekrišanu Francijas notikumiem.

Goethe vismazāk varēja atzīt to, kad kādu kārtību, zināmas satversmes formas, valsts uzbūves veidus un principus, kas vienā zemē varbūt tās apstākļiem un prasībām piemēroti, citā zemē cenšas kopēt.

Goethe turēja par savu tiesību, pat par svētu pienākumu brīdināt no aizraušanās par revolūcijas idejām, baidoties, ka tās varētu lielā mērā kaitēt normālai, organiskai visas dzīves attīstībai, radīt chaosu. Mēs zinām, cik nepieņemams Goethem taisni šīnī laikā jau bija viss neapvaldītais, nedisciplinētais, visāda «bez jēgas neapvaldītu elementu trakošana», kā jau toreiz viņš visās lietās prasīja īstenības respektēšanu, kā prasīja stingru lietišķību, kā nīda skaļus lozungus, tukšus solījumus, neskaidru, fantastisku ideālu sludināšanu, kuŗus katrs varēja saprast un tulkoit citādi.

Visa dzīve arvienu būs tāda, tā Goethe domāja, kādi būs paši cilvēki, un tāpēc nav tik liels svars liekams uz ārējo apstākļu labošanu, kā uz pašu cilvēku iekšīgās vērtības pacelšanu.

Kā gara cilvēks, domātājs, dzejnieks, liels

tautas audzinātājs viņš, protams, šo tautas audzināšanas motīvu varbūt vērtēja pārāk augstu un ārējās dzīves iekārtas labošanu pārāk zemu. Patiesībā abi momenti ir gluži vienādi svarīgi, viens ir otra dabīgs priekšnosacījums, viena problēma bez otras nemaz nav atrisināma. Vēlāk Goethe arī pats saprata un atzina dažu labumu, vienu otru auglīgu ierosinājumu, dzīvē derīgu pārmaiņu, kas bija revolūcijas tiešs panākums un kas nu savukārt atvieglāja cilvēku audzināšanas darbu. Bet viņš līdz mūža galam bija pārliecināts, ka masu revolūcija tautām arvienu atnes vairāk ļaunuma, nekā labuma, un turēja par savu svēto pienākumu visu darīt, lai dzīve tiktu iekšķīgi un ārīgi tā veidota, ka lai šādas masu revolūcijas nebūtu iespējamās.

Tā tad tomēr viņu varam nosaukt par šādu revolūciju noteiktu pretinieku. Tas toreiz, kad Francijā norisinājās lielais apvērsums, viņu arī pamudināja pacelt savu balsi pret aizraušanos par šiem notikumiem, kas tad arī izpaudās dažos viņa tā laika dzejas darbos.

Šie pieder pie mākslinieciski visvājākiem Goethes ražojumiem. Tas izskaidrojams ar to, ka tie, kā to var teikt par visiem citiem viņa dzejas darbiem, nebija dzimuši paša dziļos dvēseles pārdzīvojumos, iekšķīgās cīņās un konfliktos, tanīs nesita viņa dvēseles pulsi, tie viņam, kā mēdz teikt, nebija sirds lieta, bet viņš tanīs centās izteikt savus ieskatus, savas principiālās domas par zināmo lielo vēsturisko parādību, to novērtēt, kritizēt, tanī izcelt un rādīt negatīvo, tās bīstamos elementus, un no tiem brīdināt. Tā tad nevis «asinīs», bet «smadzenēs» bija dzimuši šie viņa darbi, nebija organiski auguši, bet racionāli konstruēti, un tāpēc tie ir bāli, schēmatiski, nedzīvi alegoriski.

Patiesa mākslas vērtība piemīt tikai tādiem Goethes darbiem, par kādiem viņš pats izteicās,

pēc tam kad jaunā kopotā izdevumā bija iznākuši viņa dzejas darbu pirmie četri sējumi: «Šinīs grāmatās nav neviena burta, kas nebūtu dzīvots, izjūsts, izbaudīts, izciests un, sakarā ar pārdzīvoto, domās noskaidrots.»

Par viņa revolūcijas dzeju to nevar teikt.

Viencēliena komēdijā «Pilsoņu ģenerālis» tiek rādīts sādžas bārdzinis un politikānis, kā viņš ālējoties un plātoties ar revolūcionārām frazēm, lūko revolūcionēt nomales sādžas muļķīgo publiku. Šinī diezgan veikli uzrakstītā joku lugā nav nekas manāms no lielo vēsturisko notikumu brāzmainās elpas. Tā nobeidzas pavisam idiliski, jo sādžas un muižas īpašnieks satrakotajiem ļaudīm žēlsirdīgi piedod viņu muļķības, un negaiss laimīgi pāriet.

Dziļāki tvērtā ir piecos cēlienos projektētā komēdija «Uzbudinātie», kas palikusi nepabeigta. Tanī neredzam vis tikai apmuļķotu pūli, bet redzam zemākās šķiras, zemniekus, tieši sacelamies pret saviem kungiem. Ari šeit kāds bārdzinis ir galvenais aģitators, bet tas vairs nav tukšs plāpa, bet godāts sādžas pilsonis, un zemnieki ari nav tikai samulsināts un sakūdīts pūlis, bet nāk ar nopietnu protestu un stingrām, labi pārdomātām prasībām un sūdzībām. Bet ari te viss ātri un viegli tiek likvidēts, prāti nomierinājas un komēdijai, kaut ari galīgi nepabeigtai un sīkumos neizstrādātai, ir «laimīgas beigas».

Šie sādžas dzīves mazie konflikti un to tik vieglā atrisināšana ari, protams, ļoti mazā mērā spēj ilustrēt dziļos, sāpīgos un dziļi traģiskos sociālos konfliktus un ilgās, asiņainās cīņās ap tiem, kas toreiz norisinājās rietumos.

Tas pats sakāms par piecu cēlienu traģēdiju — «Īstā meita», nodomātas plašas triloģijas pirmo daļu. Projektētā lielā drāmu ciklā Goethe gribēja attēlot cilvēkus, raksturus un likteņus, kas lai ilustrētu un liktu saprast revolūcijas psiho-

loģiju, atklātu tās dvēseles dzīles, kuŗās dzimst revolūcionārās tieksmes, kā tās saduras ar citu cilvēku tikpat dziļi dvēselē guldītām tendencēm un noved pie traģiskiem konfliktiem.

No šī nodomātā plašā darba Goethe ir paguvis uzrakstīt tikai pirmo daļu. Ari tā patiesībā ir vairāk īpatnēju raksturu privātās dzīves traģēdija, un lielās revolūcijas atbalss tanī tikai vāji sadzirdama.

Tā Goethem neizdevās radīt īstu revolūcijas drāmu, gan tāpēc, ka revolūcija viņam, kā jau teikts, nebija «sirds lieta», bet svarīga, nopietna un reizē ārkārtīgi bīstama un nīsta parādība, pret kuŗu viņš uzstājās ar prāta aso, bet auksto kritiku, kas vēl nekad nav spējusi dzemdēt patiesus mākslas darbus.

Nozīmīgs šinī ziņā ir ari Goethes zvēru ēposs «Lapsa Kūmiņš», kuŗā viņš vaļīgi pārgalvīgos heksametros ir pārstrādājis tautā pazīstamu un ari jau agrāk literāriski bieži izmantotu vielu. Goethe šinī darbā it kā gribēja atpūsties un atspirgt no lielajiem pasaules strīdiem un kņadas un aizmirst «lielo muļķību», kas nākusi pār cilvēkiem, kas tiem sagrozījusi galvas un likusi iedomāties, ka «katram tiesība valdīt un tiesu spriest».

Tas viss rāda, ka Goethes interešu centrā nekad nevarēja būt aktuālās dienas problēmas, un nekas viņam mazāk nepiestāvēja, kā atklāt sabiedriskās dzīves tumšās puses, kritizēt netikumus un sliktās ierašas, graizīt visādas sabiedriskas nebūšanas. Uz Goethi pilnā mērā var attiecināt vārdus, kuŗus Niecše liek mutē savam Zaratustram: «Tiešām, tiešām mani brāļi, es neesmu nācis pasaulē, lai Jūs no kabatas zagļiem brīdinātu.»

Un tiklīdz Goethe kādureiz turēja par vajadzīgu sabiedrību no kaut kā brīdināt, no kā tai pašlaik tiešām ari briesmas draudēja, un ja viņš

to centās darīt ar dzejas palīdzību, tad šī dzeja vairs nebija īsta dzeja, tai trūka visa dzejas burvīguma, šarma un dzīvās elpas. Tādos gadījumos vienīgi piemērotais rakstu veids viņam varēja būt un arī bija — īsi traktāti, aforismi, prātules, epigramas. Goethem nepiestāvēja loma dzejas formā izteikties un protestēt pret sabiedriskās dzīves aplamībām vai nejēdzībām, vest cīņu ar zināmu dzīves iekārtu vai ar tās principiem, jo viņš bija mūžības problēmu risinātājs, pasaules, dabas, cilvēku likteņu un dvēseles problēmu dzejnieks, to būtības un iekšķīgās mūžīgās likumības tuls.

Un kad atkal reiz viņa dzejā atskanēja tās pašas franču revolūcijas atbalss, kad tanī atsaucās šī varenā vēsturiskā fenomena motīvi un kad tas arī izpaudās dzīvās, spilgtās, aizraujošās konkrētās dzīves ainās, tad tas notika tai viņa dzejas darbā, kas tiešām bija dzimis viņa dvēselē, kuņā plūda viņa sirds asinis, kuņā viņš sevī bija iznēsājis, kas viņam tiešām atkal bija sirds lieta, proti viņa brīnišķīgajā eposā «Hermans un Droteja».

Hermans un Doroteja.

Šinī Goethes eposā, patiesībā, stiprāk atbalso lielie vēsturiskie notikumi, nekā viņa revolūcijai tieši ziedotās drāmās, franču revolūcija šeit ir itin kā tumšais fons, uz kuŗa vēl jo spožāka izceļas klusās, idiliskās vācu mazu ļaužu gaišās laimes pilnās dzīves tēlojums.

Goethe pats šo savu eposu ir sevišķi mīlējis un izteicies, ka viņš to vēlākos gados pats nav varējis lasīt bez asarām. Tanī izpaužas viņa mīlestība un sajūsma par kaut ārēji arī maziem, bet dvēselē lieliem, patiesīgiem, godīgiem, sirdsšķīstiem, kā arī dzīvē gudriem, cilvēkiem. Mazā, šaurā pasaule, kādu viņš šeit tēlo, bez tam taču ir tā pati, kādā viņš bija pavadījis savu bērnību un agro jaunību. Un* ja tā arī ir nabaga lieliem notikumiem, ja tajā arī netiek risinātas lielas cilvēces problēmas, ja tā patiesībā ir tīri provinciāli sīkpilsoniska savos saturos un formās, tad tā viņam tomēr ir mīla, ja viņš pats tai arī sen pāraudzis pāri, aizaudzis gaŗām. Tai brīdī, kad viņš šīs idiliskās ainas tēloja, viņam tas bij itin kā atpūta, kā glābiņš, kā drošs patvērums trakajā negaisā un aukā, kas no rietumiem brāzās pār pasauli. Un šīs miera mājas, šo kluso ostu viņš tad tēloja vismaigākās krāsās, kādas bij uz viņa palitras, ar visu dvēseles siltumu un poēziju. ar gandrīz reliģisku pietāti, kā Fra Angelico savu svēto tēlus.

Doroteja ir jauna zemnieku meita, kas ar savējiem bēg no franču revolūcijas armijas, no Vā-

cijas rietumu nomales, no Reinas upes kreisā krasta, uz tālāku, drošāku vietu. Ar viņu iepazīstas Hermans, nelielas pilsētiņas viesnīcas īpašnieka dēls, kas sūtīts pretim bēgļiem, kas ne tālu no viņu mājām kādā sādžā mitinās, cieš lielu postu un kuņiem viņam tēva uzdevumā jāizdala dāvanas.

Eposā iepazīstamies ar dažādu pilsētiņas aprindu pārstāvjiem, prātīgi praktisko aptieķnieku, dzīvē gudru cilvēku draugu mācītāju un tad ar Hermaņa krietno, stingro, dažreiz bargo, bet sirdī mīlo tēvu, ar viņa jauko māmiņu, un, galvenais, ar pašu Hermani, kaislīgo, bet nosvērta rakstura, patstāvīgo, godīgo un ideāli patiesīgo zemnieka puisi un ar katrā ziņā viņa cienīgo, pie tam daiļi sievišķīgo, skaisto Doroteju. Visi viņi tēloti plastiski, dzīvi, visi ir cilvēki ar miesu un asinīm. Viņu valoda, ieskati, rīcība, viss spilgti raksturīgs, zīmēts kā kādā reālistiskā romānā un tomēr caur dzejas formu viss pacelts augstākā, poētiskā sfairā.

Hermaņa dzimta gan dzīvo mazā pilsētiņā, bet ir tīri zemnieku cilvēki, jo viņu galvenais darbs un ienākumu avots ir lauksaimniecība. Ari Doroteja ir zemnieku meita. Tā viss eposs ir vienkāršās zemnieku dzīves, viņu tikumu un ari jaukās ģimenes dzīves suminājums.

Šai ģimenes dzīvē netrūkst konfliktu, dažreiz asi saduras pretēji ieskati un temperāmenti, bet tāpēc, ka tās locekļi cits citu ciena un mīl, tie cenšas pretešķības izlīdzināt, jo vairāk vieni otru mīl, jo sirsnīgāk lūko pārpratumus noskaidrot, pēc kam tad saskaņa ir vēl jo jaukāka. Praktiskajam un gudrajam saimniekam, Hermaņa tēvam, labāk patiktu, ja viņa dēls apprecētu bagātā lieltirgotāja meitu ar lielo pūru, nekā nabaga bēgli. Te, kā tādos gadījumos arvienu mēdz notikt, māte ir maigi gudra starpniece. Un beidzot, kad tēvs iepazīstas ar Doroteju, kuņ Her-

mans atvedis mājās, un kas domā, ka viņu grib pieņemt par kalponi, viņš pats ir kā apburts gan no viņas sievišķīgā maiguma, gan arī no viņas enerģiskās uzstāšanās, patstāvības un lepnās pašapziņas.

Eposā, kas sarakstīts spēcīgi plūstošos heksametros, ir vietas, kuŗas nevar lasīt bez aizrautības un sirsnīgas līdzdalības. Var minēt skatu, kā zem vecās bumbieres sarunājas māte ar dēlu, kas tēva dziļi apvainots, grib vai pat atstāt tēva mājas, vai to, kā Hermans satiekas ar Doroteju pie akas, kuŗā abi redz savas sejas un viens otram mīļi uzsmaida un viens otru sveicina, to kā viņi abi kājām iet uz mājām, kā Dorotejai paklūp kāja, un kā Hermans to kautrīgi satver savās rokās un kā abu sirdīs uzplaukst mīlestības košais zieds. Eposs ir pārpilns tādu brīnišķīgu ainu. Mēs tanī dzirdam izteiktas arī svarīgas un gudras pamācības, mums paliek atmiņā neaizmirstamas sentences, kas vis nav no autora ieliktas viņa tēloto personu mutēs, bet kas izriet no cilvēku raksturiem un no konkrētās situācijas. Šinī dzejas darbā nav nekā, kas būtu nevajadzīga ārēja dekorācija, viss ir dzīvi raksturīgs laikam, vietai, cilvēku tipiēm, viss līdz pēdējam vienkāršs, skaidrs, bet reizē viss, pacelts līdz monumentālibai, simbolizē mūžīgus cilvēku dzīves saturus, attiecības, tās mūžīgo būtību. Ne tikai vācu sīkpilsoņu un zemnieku dzīvi mēs te redzam tēlotu, bet visiem laikiem un visām vietām raksturīgu vispārcilvēcīgu dzīvi.

Visu to Goethe tādu varēja rādīt tāpēc, ka tas bija dzimis viņa mīlestībā, ka, kā viņš pats izteicās, bija skatīts «durch das Augenglas der Liebe».

Visvairāk šīs mīlestības Goethe ir ielicis abos jauniešos. Abi ir pamatīgi un krietni cilvēki, sirsnīgi, bet reizē ļoti atturīgi savu jūtu izpausmē. Abi lepmi un gatavi varonīgi panest vissmagāko,

abi raksturā stipri, bet taisni tāpēc, ka stipri, nedīžojas, bet ir kautrīgi. Abi gan ir strauji un kaislīgi, bet reizē prot sevi savaldīt. Abos ir liels dvēseles maigums, bet apslēpts, un izpaužas tikai retos acumirkļos, un tad visus var apburt. Abiem piemīt liela, viņu gados apbrīnojami nosvērtā dzīves gudriba. Tā Goethe viņos ir ielicis to, kas viņā pašā bija vislabākais, abi ir īsti viņa gara bērni, pie tam individuāli pilnīgi reāli tēloti, dzīvi cilvēki ar miesu un asinīm.

Šo eposu mīl un nerims mīlēt visi, kas saprot īstu dzeju un kam tās vienkāršie motīvi neizlikšies parniecīgiem vai lielas dzejas necienīgiem, kā par to mēdz domāt pavirši un ārišķīgi spriedēji.